

De nordiska privatarkiven och deras förvaltare

En jämförande undersökning av arbetet med
privatarkivfrågorna vid de nordiska arkivverkens
institutioner utförd på uppdrag av de nordiska
riksarkivarierna
2010

Riksarkivet

ARKIVERKET
RIKSARKIVET OG STATSARKIVENE

Þjóðskjalasafn Íslands

Innehållsförteckning

Förord	Sid.
Inledning.....	1
1. Kortfattad presentation av resultaten	3
2. Privatarkivfältets struktur i Norden	5
3. Den nordiska arkivlagstiftningen – är privatarkiven en del av kulturarvet?.....	10
4. De privata arkivbeståndens omfattning och struktur.....	14
- Privatarkiv – berg av papper, på alltför många bord?	
- De bevarade privatarkivens fördelning på olika typer av arkiv – en ojämn historia?	
- Digitalt material och andra databärare – ”ett sprängfyllt tomrum”?	
- Omfattningen av de faktiska accessionerna av privatarkiv	
- Tillgång till accessionsutrymme för papper och andra databärare	
- Gallring av privatarkiv – med mycket varsam hand	
- Rekommendationer	
5. Resurser för arbetet med privatarkiv	25
- Inledning	
- Privatarkivarbetets andel av de totala resurserna vid arkivverken	
- Finansiering av externa arkivinstitutioner på privatarkivområdet	
- Rekommendationer	
6. Förvärv av privatarkiv i Norden	30
- Strategier – finns de?	
- Aktivitet eller passivt mottagande – hur kan man fylla luckor i bestånden?	
- Avtalsförfarandet – depositioner eller gåvor?	
- Kostnadsfrågor	
- Rekommendationer	
7. Tillgängliggörande och förmedling av privatarkiv i de nordiska arkivverken	35
- Identifieras målgrupper för arbetet med tillgängliggörande?	
- Arbetar arkivverken med att tillgängliggöra privatarkiven i sin verksamhet?	
- Tillgängliggörande av privatarkiven i fysisk form	
- Tillgängliggörande över internet, i sökbara databaser och i digitaliserad form	
- Tillgängliggörande genom publikationer och beståndsöversikter	
- Tillgängliggörande genom pedagogiska satsningar mot skolor och universitet	
- Tillgängliggörande via media och på andra sätt	

- **Samarbete rörande tillgängliggörande inom och utanför institutionsgränserna**
- **Resurser och resursanvändning**
- **Rekommendationer**

8. Samarbete 41

- **ABM-samarbete rörande hantering och förvaring av privatarkiv**
- **Deltagande i internationellt samarbete rörande privatarkiv**
- **Sammanfattning och rekommendationer**

Bilagor:

- **Enkätblanketter**
- **Tabell**
- **Den danska modellen för "utvidgade sektorutredningar"**
- **Finlands privatarkivstrategi 2007-2015**
- **Norges privatarkivstrategi**
- **DPA-projektbeskrivning (elektroniska privatarkiv)**
- **Skärmbild från det danska programmet SABA**
- **Länklista och litteraturlista**

Förord

De nordiska riksarkivarierna träffas regelbundet en gång per år och diskuterar då olika tänkbara aktiviteter av intresse för samtliga länder. Det kan gälla seminarier kring olika teman, större konferenser eller mera avancerade utvecklingsprojekt. Vid mötet i Norge i augusti 2008 beslutades om att initiera en jämförande studie kring privatarkiv. Hanteringen av privatarkiv har blivit en allt viktigare fråga för nationalarkiven. Numera ses de som oundgängliga komplement till de offentliga handlingarna. Frågor som man ville ha svar på gällde bl.a. privatarkivens omfattning, utseende och innehåll, tillväxt, accessionspolitik och naturligtvis hur en eventuell lagreglering ser ut i respektive land.

En arbetsgrupp tillsattes med representanter från de olika ländernas privatarkivsavdelningar. Arbetet har bedrivits med stor aktivitet och en första avrapportering skedde vid på de Nordiska arkivdagarna i Trondheim i september 2009. Rapporten slutredigerades under hösten och vintern.

Resultatet är intressant och bekräftar misstanken att privatarkiven till sin omfattning numera nästan matchar storleken på de offentliga handlingarna, liksom att de flesta

privatarkiv finns utanför de statliga Riksarkiven. Andra intressanta iakttagelser är att förvärvsrutinerna ser lite olika ut, lagstiftningen, i den mån den finns, varierar och företagsarkiven har olika status och förutsättningar från land till land och bidragssystemen ser också olika ut. Gemensamt är dock att landsarkiven förvärvar material av lokalt intresse medan Riksarkiven koncentrerar sig på att ta in arkiv av "riksintresse". Gemensamt är också de förhållandevis begränsade resurser som används för att hantera privatarkiven och det svaga politiska stöd som arkiven har för att hantera denna del av verksamheten. Arbetarrörelsens arkiv har genomgående en stark ställning. Här finns många frågor att uppmärksamma och arbeta med framöver.

Jag och mina kolleger på Riksarkiven i Norden, Olafur Asgeirsson, Ivar Fonnes, Asbjörn Hellum och Jussi Nuorteva, vill varmt tacka arbetsgruppen som bestått av Lone Hedegaard, Linda Holmå, Ann Hörsell, som varit gruppens ordförande, Njördur Sigurdsson och Kenth Sjöblom för allt arbete med rapporten och även gratulera till ett imponerande resultat. Detta tack omfattar också i högsta grad arbetsgruppens sekreterare Bode Janzon.

Tomas Lidman

Inledning

I samtliga nordiska länder är rötterna och traditionen att förvärva och bevara privatarkiv starka inom arkivverken, trots att arkivlagstiftningen i de flesta fall erbjuder ytterst lösa ramar för arbetet med privatarkiv.¹

Under 2000-talet har man vid två tillfällen samlats till seminarier för att skapa sig en helhetsbild av privatarkivens situation i de respektive länderna samt hur man hanterar dessa arkiv. Första gången möttes representanter för de nordiska arkivverkens enheter som arbetar med privatarkiv i Oslo senhösten 2002, då utökade med representanter från några av de övriga institutionerna i respektive länder som omhändertar privatarkiv. Nästa gång träffades man i november 2007 i Helsingfors, då i första hand endast med deltagare från arkivverken och några få inbjudna föredragshållare samt en representant från landskapsarkivet på Åland som undantag. Mötet i Oslo resulterade inte i någon skriftlig rapport eller några andra konkreta uppföljningsåtgärder. Föredragen och diskussionen från Helsingfors finns däremot dokumenterade i en egen rapport². Dessutom kunde en av seminariets centrala förslag konkretiseras i det här föreliggande benchmarking-projektet rörande privatarkivverksamheten i de nordiska arkivverken. Beslutet om genomförandet av benchmarkingen togs av de nordiska riksarkivarierna under deras möte 2008.

---

¹ Termen "privatarkiv" används för de bestånd som på rikssvenska kallas för "enskilda arkiv" eftersom detta begrepp är det vanliga i de övriga länderna. På motsvarande sätt används termen "arkivverk" som ett sammanfattande begrepp för de nordiska ländernas statliga arkivförvaltning som bland annat omfattar Riksarkiv, lands/statsarkiv samt i Danmark Erhvervsarkivet.

² Kenth Sjöblom & Marja Pohjola (red.): "Enskilt eller privat – elektroniskt eller manuellt?". Rapport från nordiskt privatarkivseminarium, Helsingfors 26.-28. november 2007. Helsingfors 2008. Arkistolaitoksen toimituksia 4. ISBN 978-951-53-3082-6, ISSN 1795-9683.

En arbetsgrupp med representation från respektive land utsågs och planeringen inleddes med ett möte i Stockholm i december 2008. Till arbetsgruppens ordförande utsågs avdelningschefen Ann Hörsell från Avdelningen för enskilda arkiv vid svenska Riksarkivet, till ledamöter Linda Holmås från norska Riksarkivet, Lone Hedegaard Liljegren från danska Erhvervsarkivet och Kenth Sjöblom från finska Riksarkivet. Tidigare landsarkivarien i Uppsala, Bode Janzon, inkallades som arbetsgruppens sekreterare. Från isländska Riksarkivet utsågs Njörður Sigurðsson, men denne har förutom när det gäller vissa grundläggande bestånds-uppgifter inte aktivt kunnat delta i möten eller arbetsprocessen på grund av Islands prekära ekonomiska läge.

Seminarier i Helsingfors 2007 hade fokuserat på två huvudteman, nämligen anskaffningspolicy och elektroniska arkiv. Bland annat dessa teman hade föreslagits då seminariet planerades vid ett möte under nordiska arkivdagarna i Uppsala 2006. Avsikten var att kartlägga hur man går tillväga vid förvärv av privat arkivmaterial till de nordiska arkivverken, huruvida det är nödvändigt, rekommendabelt eller ens möjligt att bedriva en proaktiv anskaffningspolitik. Dessutom önskade man få en helhetsbild av hur man i de nordiska arkivverken hittills förhållit sig till den ökande mängden elektroniska privatarkiv. Den samlade bilden för dessa frågor som presenterades vid Helsingforskonferensen visade på flera likheter än olikheter, men man önskade få en mera detaljerad helhetsbild. Därför föreslogs under den avslutande diskussionen att en benchmarking skulle genomföras som skulle kunna fungera som ett effektivt verktyg för att ta det önskade underlaget. I uppdraget till arbetsgruppen låg också att man förutom jämförelser och analyser också skulle komma med rekommendationer inför framtidens arbete med privatarkiven. Anskaffningspolicy och elektroniska privatarkiv togs också med

Rapporten behandlar många olika aspekter av arbetet med privatarkiv inom de nordiska ländernas statliga arkivsektor.

som särskilda teman bland de frågor som arbetsgruppen ville få kartlagda genom benchmarkingenkäten. Förekomsten och tillämpningen av anskaffningsstrategier belyses särskilt i avsnittet som behandlar förvärvsfrågor, medan problematiken kring elektroniska privatarkiv huvudsakligen belyses i avsnittet om bestånden. Arbetsgruppen bestämde sig i ett tidigt skede för att koncentrera arbetet till fem olika huvudområden som man ville detaljgranska genom att samla in uppgifter med hjälp av enkätblanketter. Blanketterna sändes till samtliga enheter inom arkivverken samt de viktigaste externa aktörerna inom privatarkivfältet i varje land.³ Uppgifterna har också kompletterats

med hjälp av de databaser över privatarkiv som finns i några av länderna. De fem huvudområden som undersöktes var beståndsuppgifter, resurser, förvärv, tillgängliggörande och samverkan. Svaren på enkäten insamlades under våren 2009 per land varefter sammanställningar utarbetades för huvudområdena och de undergrupper som ansågs relevanta.

---

³ Dansk Data Arkiv i Danmark har dock inte deltagit i enkätundersökningen, eftersom denna enhet inte samlar in privatarkivmaterial som de övriga sex enheterna i Statens Arkiver. Dansk Data Arkiv är i istället specialiserat på att insamla, bevara och tillgängliggöra forskningsdata från samhällsvetenskapligt område, hälso- och sjukvårdsvetenskap och historia.

1. Kortfattad presentation av resultaten

De mera detaljerade resultaten inom varje enskilt avsnitt kommer att rapporteras och kommenteras mer ingående i respektive avsnitt, men vissa övergripande tendenser och rekommendationer kommer kortfattat att beröras även här.

Redan lägesrapporteringen vid privatarkivseminariet i Helsingfors hade visat att det förekommer omfattande samlingar av privatarkiv även utanför de nordiska arkivverken. Benchmarkingprojektets inledande resultat presenterades för första gången vid nordiska arkivdagarna i Trondheim i september 2009, både i form av ett plenumanförande och i en mera konkret lägesrapport under temasessionerna om privatarkiv. Privatarkiven hade, uttryckligen, lyfts fram som ett huvudtema under arkivdagarna på grund av att de var föremål för en pågående benchmarking.

Förhållningssättet till privatarkiv har generellt varit positivt inom arkivverken och man har gärna betonat dessas viktiga roll att komplettera myndighetsarkiven för att skapa en mångsidig bild av samhället. Man har dock sällan tagit upp privatarkivens värde i sig, som källor till kunskap om och kvarlevor efter den privata sektorns verksamhet och enskilda människors liv i det förflutna. Att privatarkiven ger andra perspektiv på det förflutna än myndighetsarkiven lyfts sällan fram. Inom den klassiska arkivteorin ifrågasatte exempelvis Shellenberg om ”private papers” verkligen förtjänade beteckningen arkiv, något som han ansåg i första hand omfattade myndigheters och i något mindre utsträckning organisations- och företagsarkiv. Att privatarkiven ofta kommit i andra hand efter myndighetsarkiven både när det gäller anslag och lagstiftning är tydligt. Privatarkiven kan inte uteslutande värderas i förhållande till de offentliga arkiven utan bör också

betraktas och förmedlas med utgångspunkt i det egna samhällsmässiga och historiska egenvärdet. Arbetet med privatarkiv blir ofta lidande på grund av bristen på stöd i lagstiftningen, där det för samtliga nordiska länders del i varierande ordalag stipuleras att arkivverken ”kan” ta emot också privatarkiv. Privata arkivbildare kan därmed inte på samma sätt som myndigheter bindas upp genom förordningar och direktiv beträffande hur arkivmaterialet bör hanteras innan det kan överlåtas till ett långsiktigt förvarande hos en arkivinstitution. Arkivbildarna har heller ingen skyldighet att överhuvudtaget överlåta sina dokument till offentliga arkiv. Arbetet med att bygga upp ett tillräckligt representativt bestånd av privatarkiv – för forskning och annan användning – blir därmed beroende av ett fungerande samarbete mellan arkivinstitutioner och privata donatorer som måste bygga på information och ömsesidigt förtroende. Arkivbildarna bör övertygas om att deras handlingar kan ha ett stort värde för det gemensamma kulturarvet, samtidigt som arkivinstitutionerna bör kunna garantera att handlingarna utnyttjas på ett sätt som inte skadar arkivbildarna.

De privata arkivbildarna bör likaså göras uppmärksamma på att alla handlingar inte nödvändigtvis kvalificerar för en framtida arkivering. Arkivinstitutionerna bör dessutom på basen av sin sakkunnighet ha rätt att också göra urval i utbudet av material, på samma grunder som man också gallrar i myndigheternas arkiv. Denna aspekt har också berörts i undersökningens avsnitt om förvärv av privatarkiv. I enkäten har man frågat arkivverken och dess enheter om vilka rutiner som finns gällande avtal samt om arkivmaterialen tas emot som donationer eller depositioner och vilka omkostnader det kan medföra för överlåtaren.

Resursaspekten – gällande såväl personal i arkiven som förvaringsutrymmen – är central när det gäller arbetet med privatarkiv inte minst när lagstiftningen inte alltid ställer några krav på att arkivverken bör omhänderta privatarkiv eller hur dessa skall hanteras om man tar emot dem. Därmed blir det svårare att inkludera utgifter för privatarkivverksamheten i arkivverkens årliga budget eller att plädera för att man behöver ökade resurser för detta arbete. Det konstaterades både under seminariet i Helsingfors och under nordiska arkivdagarna i Trondheim att privatarkiven gärna lyfts fram i såväl strategiska programförklaringar och tal vid högtidliga tillfällen. Däremot får dessa positiva tankar inte alltid konkret bäring i form av ekonomiska satsningar på privatarkivverksamheten. Arbetsgruppen önskade därför skapa en helhetsbild av vilka resurser som i realiteten avsätts för arbetet med privatarkiv i de nordiska arkivverken.

Arkivverken i Norden är inte de enda aktörerna när det gäller att omhänderta arkiv av privat ursprung. Detta är väl känt och det framgick tydligt i samband med lägesrapporteringen under seminariet i Helsingfors. Ännu tydligare blev detta, särskilt beträffande omfattningen räknat i hyllmeter, då Ann Hörsell presenterade några preliminära resultat i Trondheim. Arkivverken i Norden förvaltar drygt 214 hyllkilometer och övriga institutioner drygt 405 hyllkilometer, således en skillnad på drygt 200 hyllkilometer. Man bör dock beakta, att siffrorna endast baserar sig på de institutioner som arbetsgruppen betraktat som de mest centrala aktörerna utanför arkivverken. Siffrorna är alltså klart underrepresenterade för de externa aktörerna men visar den enorma mängd privat arkivmaterial som förvaltas även utanför arkivverken. Arbetsgruppen valde att rikta enkäten rörande bestånden också till dessa institutioner utanför arkivverken, för att få en bredare bild av var privatarkiv

Privatarkivens självständiga värde kommer bland annat till uttryck genom de många böcker, artiklar och avhandlingar mm, som årligen publiceras antingen helt eller delvis med underlag från de privatarkiv som finns hos det statliga arkivväsendet men också hos andra arkivinstitutioner.

förvaltas och i vilken omfattning. Resultatet pekar också på vilka ytterligare resurser arkivverken skulle komma att behöva om ansvaret för samtliga dessa dryga 400 hyllkilometer privatarkiv plötsligt skulle övergå till dem.

Det faller sig naturligt, att de nordiska arkivverken bör samarbeta med övriga institutioner som förvaltar privatarkiv inom och utanför arkivsektorn, både vad gäller en rationell arbetsfördelning vid anskaffningen av privatarkiv och metoderna för att hantera och göra arkivbestånden kända och tillgängliga på ett ändamålsenligt sätt. Splittringen av arkiv på olika institutioner är ett slöseri med knappa resurser och brukarna har svårt att hitta fram till rätt arkivinstitution eller blir tvungna att söka dokumentationen om en och samma arkivbildare på flera olika håll. Internetbaserade arkivdatabaser på arkivens webbsidor och gemensamma register har underlättat sökandet av arkivmaterial. Frågan är dock hur dessa och övriga verktyg utnyttjas för att främja privatarkivens tillgänglighet. Detta såg arbetsgruppen också som centralt i undersökningen.

2. Privatarkivfältets struktur i Norden

Danmark

Statens Arkiver – det danska arkivverket upprättades 1992 och består i dag av Riksarkivet, Landsarkivet för Sjælland m.fl., Landsarkivet för Fyn, Landsarkivet för Sønderjylland, Landsarkivet för Nørrejylland, Dansk Data Arkiv samt Erhvervsarkivet.⁴ Riksarkivet och Landsarkivet för Sjælland m.fl. är båda verksamma i Köpenhamn och har sedan 2003 ledningsmässigt och organisatoriskt utgjort en helhet genom att privatfunktionerna vid vardera enheten i dag är organiserade i en gemensamorganisation som i denna rapport kallas Riksarkivets/Landsarkivet för Sjællands Privatarkivavdelning.

Beträffande insamling och förvaring av privatarkiv har det traditionellt förekommit en arbetsfördelning mellan Riksarkivet, landsarkiven och Erhvervsarkivet. Riksarkivet har fokus på person-, förenings- och institutionsarkiv inom det politiska, centraladministrativa och vetenskapliga fältet. Landsarkiven däremot insamlar arkiv från personer, föreningar och institutioner av regional betydelse, medan Erhvervsarkivet primärt har fokus på företagsorganisationer, verksamheter och personer med anknytning till företagssektorn. Erhvervsarkivet har dock också under tidens lopp insamlat en del föreningsarkiv utan särskild anknytning till näringslivsområdet. Utöver Statens Arkiver insamlar också andra aktörer arkivalier från privata arkivbildare. Det gäller både museer, kommun- och stadsarkiv, lokalhistoriska arkiv och bibliotek. För att koordinera samarbetet mellan dessa många olika aktörer på

området, tillsattes i enlighet med arkivlagen 1992 ett så kallat Privatarkivudvalg med riksarkivarien som ordförande. Udvalgets uppgifter har förändrats sedan 1992, då arkivlagen stipulerade att Statens Arkiv ”samarbetar med och är rådgivande till andra kulturella eller vetenskapliga institutioner i arkivmässiga sammanhang”, och där det sades att kulturministern ”kan tillsätta utskott” för att främja det nämnda samarbetet vilket också gjordes i ett par omgångar, i första hand för att hantera vissa utpekade frågor. År 2007 blev formuleringen ändrad så att kulturministern ”tillsätter ett utskott” för att främja samarbetet mellan Statens Arkiv och andra kulturella eller vetenskapliga institutioner, som insamlar och förvarar privata arkivalier som led i sin verksamhet. Det innebär att Privatarkivudvalget nu är ett permanent utskott med ett antal utpekade befogenheter:

- Utskottet kan behandla frågor rörande insamling, förvaring och tillgängliggörande av privata arkivalier. Utskottet kan utforma utvecklingsprojekt på privatarkivområdet.
- Utskottet har därutöver till uppgift att främja tillgängliggörande av privata arkivalier.
- Utskottet kan tillsätta arbetsgrupper för behandling av särskilda frågor, eventuellt med deltagande av sakkunniga som inte är medlemmar av utskottet.
- Kulturministeriet kan anmoda utskottet att avge utlåtande i frågor som anknyter till insamling, förvaring, tillgängliggörande m.m. av privata arkivalier.
- Riksarkivarien kallar till möten med ett halvårs mellanrum och begär samtidigt att få in medlemmarnas förslag till dagordning.

⁴ Innehållet bygger primärt på Inge Bundsgaard: *Indsamling og bevaring af privatarkiver i Danmark. Koordination, organisation, prioritering og tilgængeliggørelse* i ”Enskilt eller privat – elektronisk eller manuel”. Rapport från nordisk privatarkivseminarium Helsingfors 26. – 28. november 2007, s. 6-7.

- Utskottet kommer år 2011 att rapportera om sitt arbete till kulturministern. Utskottet rapporterar också i enlighet med departementets bestämmelse om genomförande av enskilda projekt för vilka man erhållit understöd ur offentliga medel.

Finland

Arkivverket i Finland består sedan år 2008 av Riksarkivet, inkluderande tidigare Krigsarkivet och Statsrådets arkiv, samt sju landsarkiv i Joensuu, Jyväskylä, S:t Michel, Tavastehus, Vasa, Uleåborg och Åbo. Enligt arkivverkets privatarkivstrategi 2007-2015 omhändertar och insamlar Riksarkivet privatarkiv från i första hand betydelsefulla politiker och samhällsaktörer, ledande statstjänstemän, betydande forskare och kulturpersonligheter, släkter och familjer inom olika sektorer i samhället, historiska herrgårdar, riksomfattande organisationers centraladministrationer samt arkiv som dokumenterar signifikativa samhällsfenomen. Landsarkiven för sin del koncentrerar sig på motsvarande arkiv på en regional och lokal nivå. För att koordinera arbetet med privatarkiv och samarbetet med minnesorganisationerna och de andra aktörerna på fältet, tillsatte arkivverket år 2006 en särskild delegation för privatarkivfrågor.

Privat arkivmaterial i Finland omhändertas och förvaras också av institutioner utanför arkivverket, bland annat av ett nätverk av så kallade privata centralarkiv. Dessa privata centralarkiv, som sedan början av år 2010 är 11 till antalet, erhåller statlig finansiering på basen av en särskild lag, som senast reviderades 2007. Enligt denna lag får centralarkiven högst 80 % av sina lagstadgade utgifter täckta med statliga medel, medan den resterande delen bekostas av den organisation som bedriver arkivverksamheten. Dessa arkiv förvaltade i slutet av år 2008 ca 44 hyllkilometer handlingar (näringslivsarkivet i S:t Michel

har ensamt ca 23 hyllkilometer av dessa). De privata centralarkiven är för närvarande följande:

- Arbetararkivet (fr.o.m. 2010 inklusive Fackföreningsarkivet)
- Folkets Arkiv
- Centerns och landsbygdens arkiv
- Det borgerliga arbetets arkiv
- Finska Litteratursällskapets arkiv (Folkminnesarkivet och Litteraturarkivet)
- Centralarkivet för Finlands näringsliv
- Finlands Idrottsarkiv
- Svenska centralarkivet
- Svenska litteratursällskapet i Finland (Folkkultursarkivet, Historiska och litteraturhistoriska arkivet)
- Tjänstemannaarkivet
- Urho Kekkonens arkiv

Utöver arkivverket och de ovan nämnda privata centralarkiven finns ytterligare ett antal institutioner som förvaltar betydelsefulla privata arkiv, men inte hör till dem som får statsstöd via arkivverket, nämligen

- Nationella audiovisuella arkivet (tidigare Finlands filmarkiv)
- Centralarkivet för bildkonst
- Teatermuseets arkiv
- Finlands Jazz & Pop arkiv

Norge

Det norska arkivverket består av Riksarkivet, åtta statsarkiv och Samiskt Arkiv. Utöver arkivverket finns en rad statliga och privata institutioner inom ABM-sektorn som förvarar privatarkiv på nationell, regional och lokal nivå. Förutom arkivverket är det i Norge endast två förvarande institutioner som får medel direkt ur statsbudgeten. Dessa är Arbeiderbevegelsens arkiv och bibliotek och Misjonsselskapets arkiv. ABM-utvikling (Statens senter for Arkiv, bibliotek og museum) upprättades 2003 av

Kultur- og kirkedepartementet och har som huvudsaklig uppgift att bedriva strategiskt utvecklingsarbete för att styrka arkiv, bibliotek och museer som aktiva och aktuella samhällsinstitutioner. Under 2010 kommer dock uppgifterna på biblioteksområdet att överflyttas på Nationalbiblioteket.

På bas av riksarkivariens riktlinjer för arbetet med privatarkiv har riksarkivarien, närmare bestämt riksarkivets Privatarkivsektion ett nationellt koordineringsansvar för privatarkivarbetet på nationell nivå. Privatarkivsektionen skall vara en samordnande resurs för privatarkivinstitutioner på alla nivåer och medverka till en god och fruktbar samarbetsmiljö mellan institutionerna. Riksarkivet är depåinstitution med ansvar för insamling, förvaring och tillgängliggörande av privatarkiv av nationell betydelse, särskilt arkiv efter landsomfattande organisationer och betydande personer. Riksarkivet har också ett särskilt ansvar för bevarandevärda arkiv som arkivinstitutioner inte anser sig i stånd att ta emot.

Samiskt Arkiv har ansvar för att dokumentera samisk kultur och historia och är depåinstitution för landsomfattande och regionala samiska organisationer. Samiskt Arkiv är därmed den enda norska institution som kan sägas falla inom ramarna för definitionen att bevara material ”på allas vägnar”.

Med förankring i Riksarkivariens riktlinjer för arbetet med privatarkiv har riksarkivets Privatarkivsektion och ABM-utvikling etablerat ett landsomfattande nätverk av fylkeskoordinerande institutioner. Dessa institutioner skall ha ett särskilt ansvar för privatarkivarbetet i sina fylken. Detta innebär att de skall koordinera arbetet med insamling och förvaring av privatarkiv, de skall vara regionala kompetenscentra, och resurs- och rådgivningsorgan för depåinstitutionerna i

fylket. Därtill skall de fungera som förbindelselänk till Riksarkivarien och ABM-utvikling centralt. År 2008 fanns det i 8 av 19 fylken statsarkiv som innehade denna roll. I de 11 fylkena var rollen delegerad åt arkivinstitutioner på kommunal eller fylkeskommunal nivå (9 fylken), till museer (1 fylke), och till bibliotek (1 fylke). Denna rollfördelning baserades på en utvärdering av vilka institutioner som regionalt är starkast som aktörer på privatarkivfältet. Detta landsomfattande nätverk av koordinerande regionala institutioner har årliga möten med Privatarkivsektionen och ABM-utvikling. Detta är den etablerade infrastrukturen för nationell och regional koordinering i privatarkivarbetet i Norge. Både de nationella och regionala koordineringsinstanserna har ansvar för att upprätthålla en ändamålsenlig arbetsfördelning mellan depåinstitutionerna. En strategi för privatarkivarbetet i Arkivverket kommer att träda i kraft 2010. Strategin skall bidra till att stärka samordningen av arbetet med privatarkiv internt i Arkivverket, samt bidra till att vidareutveckla samarbete och kontakt med externa institutioner.

Statsarkiven och de regionala depåinstitutionerna förvarar huvudsakligen material efter arkivbildare från respektive distrikt, bland annat fylkesavdelningarna av landsomfattande organisationer, näringslivsarkiv och personarkiv etc. Regionala förvaringsplaner och förvaringspolicy är under utarbetande på flera håll. År 2009 förelåg en förvaringsplan för Oppland fylke (Statsarkivet i Hamar och Opplandsarkivet) och en förvaringspolicy för Rogaland fylke (Statsarkivet i Stavanger). Precis som i de övriga nordiska länderna finns det alltså ett antal specialiserade arkivinstitutioner och kommunala och regionala arkivinstitutioner som bevarar privatarkiv. En relativt stor andel av privatarkiven återfinns också i museer och på bibliotek. I den arkivkartläggning som ABM-utvikling

genomförde åren 2004-2007 för att få fram en lägesrapport rörande vård och tillgängliggörande av privatarkiv och traditionsmaterial med lokalt och regionalt ursprung. Hela 822 institutioner levererade underlag till kartläggningen. Av resultatet framgick, att 60 % av det samlade arkivmaterialet på 75 000 hyllmeter förvaras av specialiserade arkivinstitutioner och att ca 30 % återfinns i museerna. De resterande 10 % fördelar sig på bibliotek, varav Nationalbiblioteket är den största aktören, samt på historielag och kommuner med egna arkivinstitutioner.

ABM-utviklings arkivkartläggning avslöjade bland annat att ca 30 % av privatarkivbestånden förvaras i museerna och att det mesta av detta material är otillgängligt för brukarna. Detta avslöjande/fynd fick en uppföljning i ett samarbetsprojekt mellan riksarkivet och ABM-utvikling kallat ”*Privatarkiv i museerna 2007-2009*”. Projektets huvudmålsättning är att bidra till att privatarkiv i etablerade museer (nyligen omorganiserade från små till stora museienheter) skall vara väl förvarade, uppordnade och tillgängliga för brukarna. Detta innebär bl.a. att museerna i förvaltningen av sina samlingar tar ställning till om de skall samla in privatarkiv och enligt vilka kriterier detta eventuellt skall ske. Ett mål är också att museerna i sina förvaltningsplaner bör formulera riktlinjer för förvaring, uppordnande, katalogisering och tillgängliggörande av arkiven i enlighet med professionella metoder och praxis inom arkivområdet. Projektarbetet i pilotfylkena (Hordaland, Nordland, Sør-Trøndelag och Østfold) slutfördes 2008. Projektarbete i två nya fylken (Troms och Telemark) igångsattes 2009 och pågår fortsättningsvis. Projektet Privatarkiv i museerna finansieras ur ABM-utviklings budget.

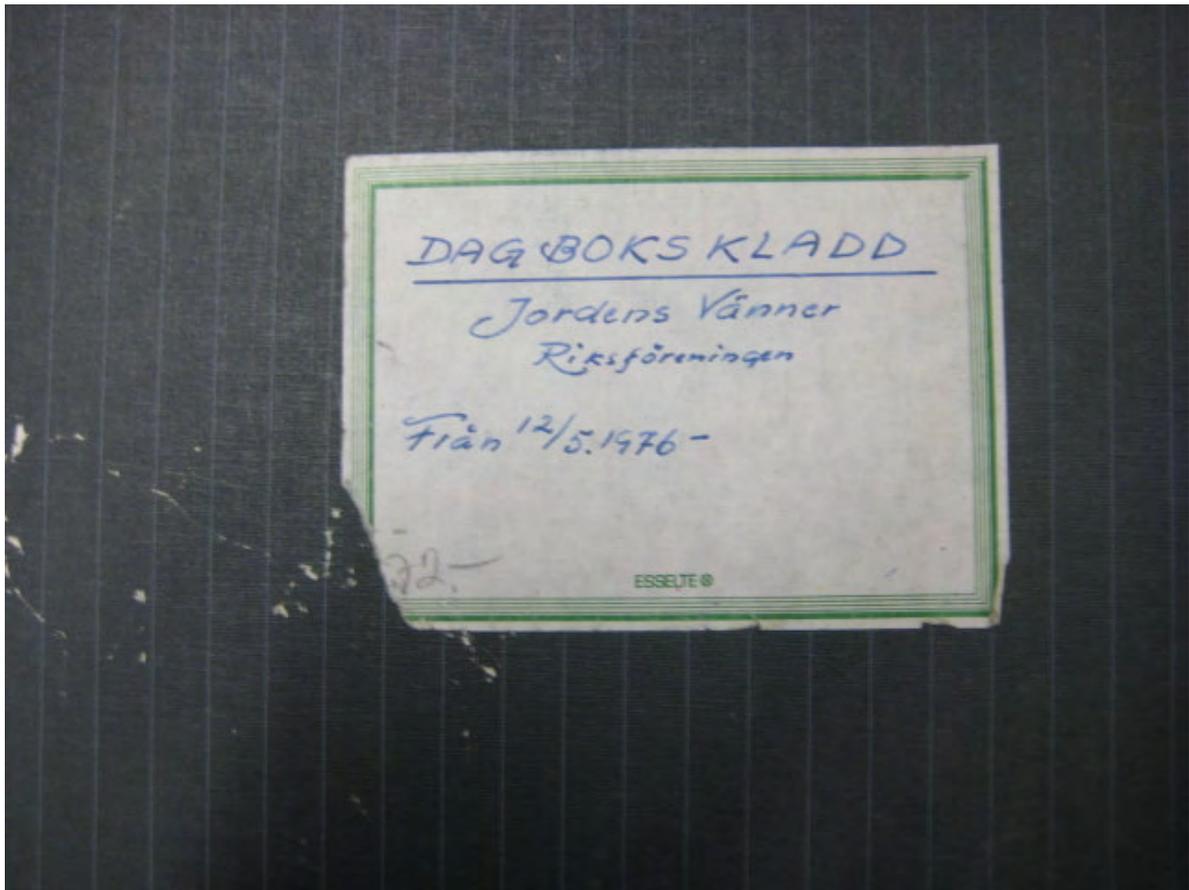
Sverige

Sedan den 1/1 2010 har Riksarkivet och landsarkiven en ny organisation. De sju regionala landsarkiven är numera avdelningar i den nya myndigheten ”Riksarkivet” som motsvarar det tidigare ”Statens arkiv”. Vid Riksarkivet i Stockholm finns den centrala statsförvaltningens arkiv och i Krigsarkivet försvarsmaktens arkiv samt privatarkiv med anknötning till försvarets verksamhet. I Riksarkivet ingår också avdelningarna SVAR och MKC som svarar för digitalisering och elektroniskt tillgängliggörande av arkivmaterial. Vid Riksarkivet finns en avdelning för enskilda arkiv med för tillfället 11 anställda. Landsarkiven förvarar handlingar från regionala och lokala statliga myndigheter samt enskilda arkiv med regional och lokal anknötning. Värmlandsarkiv, Stockholms stadsarkiv och Malmö stadsarkiv tillhör organisatoriskt inte Riksarkivet men har landsarkivsuppdrag. Mellan Riksarkivets avdelning för enskilda arkiv och landsarkiven finns traditionellt en uppdelning så att man vid Avdelningen för enskilda arkiv i Stockholm främst inriktar sig på organisationer, personer, företag med mera som anses ha riksintresse eller som haft en riksomfattande verksamhet. Arkivbildare med främst regional eller lokal bas och verksamhet hänvisas till de regionala folkrörelse- och föreningsarkiven, näringslivsarkiven eller landsarkiven. Statens ansvarstagande för enskilda arkiv idag fullföljs bland annat genom den statliga bidragsfördelning som sker via Riksarkivets nämnd för enskilda arkiv som inrättades 1 juli, 1972 och som sedan år 1992 fördelar allt statligt stöd till enskild arkivverksamhet i landet.

Andra offentliga institutioner som kommun- och landstingsarkiv, liksom universitetsbiblioteken och Kungliga biblioteket samt museerna har stora bestånd av enskilda arkiv. I Kungliga biblioteket är numera det tidigare ”Statens ljud- och bildarkiv” införlivat som en

avdelning under namnet "Avdelningen för audiovisuella medier". Utanför den offentliga sektorn finns ARAB – Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, TAM- Tjänstemanna- och akademikerorganisationernas centrum för dokumenthantering och forskning. Det finns ett stort antal regionala folkrörelse-/föreningsarkiv (22) och ett något mindre antal regionala näringslivsarkiv (8). Samtliga erhåller statligt stöd via

Riksarkivets nämnd för enskilda arkiv. En av de idag största enskilda aktörerna är Centrum för näringslivshistoria, med rötter i Föreningen Stockholms företagsminnen. Både företag och privatpersoner kan bli medlemmar i Föreningen Centrum för näringslivshistoria. Man tar emot och förvarar arkivmaterial från företag och är till stora delar intäktsfinansierade men får ett mindre statligt bidrag.

Inte minst föreningsarkiven finns spridda på ett stort antal institutioner i de nordiska länderna.

3. Den nordiska arkivlagstiftningen – är privatarkiven en del av kulturarvet?

Samtliga nordiska länder har en relativt modern lagstiftning men synen på privatarkiven och Riksarkivets/arkivverkets roll i ett större sammanhang skiljer sig väsentligt åt mellan länderna. Det är därför på sin plats att presentera lagstiftningens innehåll för att kunna analysera eventuella konsekvenser för hur man arbetar med privatarkivfrågan i de olika länderna. Man kan börja med att studera målparagraferna i de olika ländernas lagstiftning.

Norge

I det första kapitlet i den norska arkivlagen från 1992 heter det:

§ 1. Føremål.

Føremålet med denne lova er å tryggja arkiv som har monaleg kulturelt eller forskingsmessig verdi eller som inneheld rettsleg eller viktig forvaltningsmessig dokumentasjon, slik at desse kan verta tekne vare på og gjorde tilgjengelege for ettertida.

Lagen anger initialt inte att ändamålet är begränsat till att omfatta enbart myndigheternas arkiv, tvärtom anges att den skall skydda arkiv som har betydande kulturellt eller forskningsvärde eller innehåller rättslig eller viktig förvaltningsmässig information.

Lagens III kapitel ägnas enbart åt privatarkiv och innehåller 19 paragrafer där det bland annat anges att riksarkivarien *skall* ha överblick över skyddsvärda privatarkiv och föra register över privatarkiven. Särskild skyddsvärda privatarkiv kan pekas ut och arkivägaren skall informeras om detta. Det finns också en skyldighet för ägarna till denna typ av arkiv att informera riksarkivet om ägarbyten, planerade flyttningar ur landet eller om det riskerar att förloras. Riksarkivarien *skall* också utfärda riktlinjer för arbetet med privatarkiv inte bara för Arkivverket. Riktlinjerna kan också helt

eller delvis gälla för andra offentliga institutioner som arbetar med privatarkiv och privata institutioner som bevarar privatarkiv och uppbär offentligt stöd för detta. Kapitlet innehåller också en reglering av leveranser och depositioner. Enligt § 17 har riksarkivet också rätt att kopiera arkivdokument som riskerar att förloras på ett eller annat sätt genom försäljning eller återtagande av deposition. Arkiv som är särskilt skyddsvärda får inte splittras, föras ut ur landet, skadas eller förstöras utan riksarkivariens tillstånd.

Finland

Den finska arkivlagen antogs 1994 och inleds med ett avsnitt rörande lagens tillämpningsområde och det finska arkivverkets struktur. I 4 § i första kapitlet klargörs arkivverkets uppgifter:

4 § Arkivverket har till uppgift att säkerställa att handlingar som hör till vårt nationella kulturarv bevaras och är tillgängliga, främja forskning samt styra, utveckla och undersöka arkivfunktionen.

Liksom i Norge talar man om handlingar som hör till det nationella kulturarvet i allmänhet i denna portalparagraf och även här ägnas ett helt kapitel, det 5:e kapitlet, åt privatarkiv. Skrivningarna kan här upplevas som något svagare än i den norska lagen. Ett privat arkiv eller handlingar som hör till det *kan* med stöd av ett avtal som ingås med arkivets ägare övertas för att *förvaras* och vårdas av riksarkivet, ett landsarkiv eller något annat arkiv som avses i lagen. Vidare berörs hur frågan om offentlighet skall hanteras. Arkivverket *kan* föra register över privatarkiv av betydelse för den vetenskapliga forskningen, även det en svagare skrivning än i den norska lagen. Riksarkivet har också rätt att till marknadsvärdet lösa in eller kopiera ett

hotat privatarkiv av betydelse för forskning eller av annat värde. Man har dessutom rätt att dra in ett sådant arkiv till riksarkivet i väntan på att frågan om inlösen eller kopiering avgjorts genom ett juridiskt giltigt beslut. Det sistnämnda går ej att överklaga. Däremot kan man överklaga ett beslut om inlösen. I förordningen om arkivverket från 1994 sägs endast kortfattat att arkivverket bland annat har till uppgift att:

3) att ta emot och förvara handlingar som har överlämnats av myndigheter,

4) att skaffa och förvara andra handlingar som har betydelse för samhället och forskningen

Finlands arkivlag kan också kompletteras med lagen om statsbidrag till privata arkiv i sin nuvarande form från 2006.

Syftesparagrafen i första kapitlet i denna lag är viktig i sammanhanget eftersom den pekar ut privatarkiven som en del av kulturarvet:

1§

Syfte

Syftet med denna lag är att främja bevarandet och användningen av privata arkivmaterial som hör till vårt nationella kulturarv genom att med statsunderstöd trygga verksamhetsförutsättningarna för privata arkiv som förvarar material av detta slag.

Danmark

Danmarks arkivlag med de senaste ändringarna 2007 inleds även den med ett avsnitt om lagstiftningens tillämpningsområde. Där finns angivet att däri nämnda bolag, föreningar och institutioner skall anses lyda under lagen om de har offentlig finansiering eller har till uppgift att fatta beslut å det offentliga vägnar.

Motsvarande kan efter särskilt beslut också gälla privaträttsligt organiserade bolag och institutioner om stat eller kommuner finns med som ägare. Det anges också i ett eget avsnitt att lagen vidare gäller för *offentliga arkivs verksamhet med hänsyn till privata arkivalier*. I 4§ anges målet med Statens Arkivs (Arkivverkets) verksamhet där det som förts punkt anges:

1) at sikre bevaringen af arkivalier, der har historisk værdi eller tjener til dokumentation af forhold af væsentlig administrativ eller retslig betydning for borgere og myndigheder.

Lagens 11:e kapitel ägnas åt privatarkiv. Speciellt för den danska lagen är att man här också lagt in avsnitt om hur personuppgifter i arkiven skall hanteras:

§ 44. Offentlige arkiver kan indsamle, modtage og bevare private arkivalier, som hidrører fra enkeltpersoner, foreninger, organisationer m.v., herunder arkivalier af den art, der er omfattet af lov om behandling af personoplysninger.

§45 Statens Arkiver samarbejder med og er i arkivmæssig henseende rådgivende over for andre kulturelle eller videnskabelige institutioner, der indsamler og bevarer private arkivalier som led i deres virksomhed.

Stk.2 Kulturministeren nedsætter et udvalg til fremme af det samarbejde, der er nævnt i stk.1.

Det danska arkivverket *kan* alltså ta emot privatarkiv. Anmärkningsvärt är att man här starkare lyfter fram den rådgivande funktionen och samarbetet genom Privatarkivudvalget än själva mottagandet av privatarkiv vid Statens Arkiv. Dock finns även i den danska lagen paragrafer om rätt att kopiera privatarkiv av vetenskaplig eller kulturell betydelse innan dessa förs ut ur landet. Arkivalier i dödsbon som tillfaller staten liksom herrelösa arkiv skall överlämnas till Statens Arkiv.

Island

Den isländska arkivlagen från 1985 återges här efter den engelska översättning som återfinns på det isländska riksarkivets hemsida. Efter de två inledande i första hand organisatoriska paragraferna presenteras riksarkivets uppgifter i den tredje paragrafen:

"The function of the National Archives is to collect and keep records and other documentary material concerning the history of Iceland for the use of government agencies and individuals in order to ensure their interests and rights and for use in scientific research and scholarly studies. Whenever records and documentary materials are mentioned in this Act, it refers to any kind of

record, written as well as in any other form, which contain information and has their origin in the functions performed by an institution or an individual, whether written records, plans ..."

Bland de uppgifter som åligger riksarkivet finns förutom att omhänderta och bevara arkiven efter ämbetsverk och offentliga institutioner också att samla in andra skriftliga källor till nationens historia både inom och utom landet. Enligt den 5 § får arkivverket ta emot arkivhandlingar från andra arkivbildare än dem som enligt lagen är tvungna att överlämna sina arkiv dit. Mera tvingande är dock den 11:e paragrafen enligt vilken riksarkivet har rätt att kopiera privatarkiv av vetenskapligt värde innan de kan föras ut ur landet. Man kan konstatera att trots att portalparagrafen även här är mera allmän och inte enbart talar om myndighetsarkiv, är skrivningen runt mottagandet av privatarkiv relativt svag.

Sverige

Den svenska *arkivlagen* från 1990 och dess tillämpningsförfordning samt riksarkivets instruktion är det regelverk som mest avviker i relation till de övriga ländernas. Liksom i de andra arkivlagarna finns ett initialt tillämpningsavsnitt i arkivlagen:

"1 § I denna lag ges bestämmelser om myndigheternas och vissa andra organs arkiv samt om arkivmyndigheterna."

Efter detta preciseras de myndigheter och organ med statliga uppdrag på vilka lagen är tillämplig. I § 3 slås fast vilka handlingar som ingår i ett myndighetsarkiv. I samma paragraf ingår det som anses vara den svenska arkivlagens portalparagraf:

"Myndigheternas arkiv är en del av det nationella kulturarvet. Myndigheternas arkiv skall bevaras, hållas ordnade och vårdas så att de tillgodoser

- 1. rätten att ta del av allmänna handlingar*
- 2. behovet av information för rättskipningen och förvaltningen, och*
- 3. forskningens behov*

Det anmärkningsvärda är att det endast

talas om att myndighetsarkiven är en del av det nationella kulturarvet. Arkiv med privat proveniens berörs överhuvudtaget inte vare sig i tillämpningsavsnittet eller i portalparagrafen. I det följande avsnittet fastslås myndigheternas skyldighet att vårda sina arkiv och vad som ingår i denna skyldighet. Ett längre avsnitt behandlar arkivmyndigheterna inom den statliga och kommunala förvaltningen och dessas uppgifter ägnas ett längre stycke. Arkivmyndigheterna har rätt att överta material från de myndigheter som står under dess tillsyn både genom överenskommelse och genom ett ensidigt beslut från arkivmyndigheten. Även gallringen regleras i ett särskilt avsnitt.

Avsnittet som enbart ägnas åt statliga arkiv innehåller främst regelverket för myndigheternas överlämnande av handlingar till riks- och landsarkiv. Den 13 § i detta avsnitt innehåller det enda omnämmandet i hela lagen av privatarkiv – dock utan relation till portalparagraf eller lagens övriga inriktning:

"13 § Statliga arkivmyndigheter får ta emot arkivmaterial också från enskilda."

Det avslutande avsnittet i lagen berör sedan kommunala arkiv och de kommunala arkivmyndigheterna. För att få en helhetsbild över regelverket måste man dock här också ta upp vad som står i *Arkivförordningen* från 1991 som ytterligare preciserar riksarkivets uppdrag. I förordningen ges bestämmelser om sådana arkiv och arkivmyndigheter som avses i arkivlagen, bestämmelser gällande de statliga myndigheterna och bestämmelser om godkännande och märkning av skrivmateriel och förvaringsmedel. Inte heller här finns något regelverk rörande privatarkiv med. Man får istället gå till Riksarkivets *instruktion* som trädde i kraft den 1 januari 2010 och bland annat innebar att landsarkiven uppgick i Riksarkivet. Här fastställs Riksarkivets uppgift i tre inledande paragrafer:

"1 § Riksarkivet är statlig arkivmyndighet och har det särskilda ansvar för den statliga arkivverksamheten och för arkivvården i landet som framgår av arkivlagen (1990:782), arkivförordningen (1991:446) och denna förordning.

2 § Riksarkivet ska ha överinseende över den offentliga arkivverksamheten och handlägger arkivuppgifter som inte någon annan myndighet ska handlägga.

3 § Riksarkivet ska ha nationell överblick över arkivfrågorna och följa arkivverksamheten i landet."

Liksom det övriga regelverket behandlas i första hand ansvaret för myndigheters och offentliga organs arkiv. Man skulle i den avslutande 3:e paragrafen kunna inläsa också ett uppdrag gentemot andra institutioner utom arkivverket och de kommunala arkivmyndigheterna som förvarar privatarkiv. Här skall dock påpekas att skrivningen i denna paragraf är "nationell överblick", vilket egentligen inte handlar om något annat än att ha kännedom om övrig verksamhet. Något reellt inflytande eller något regelverk handlar det inte om. Skrivningen i den föregående paragrafen rörande överinseende över den offentliga arkivverksamheten är starkare och vilar också på arkivlagens och arkivförordningens grund. Hanteringen av privatarkiv inom Riksarkivet tas dock upp i ett antal paragrafer:

"6 § .....Riksarkivet får ta emot arkivhandlingar från enskilda om de är av särskild betydelse för forskning och kulturarv."

Här kan noteras formuleringarna i texten, dvs. det ett uppdrag att man *får*, inte *skall* ta emot dessa privata arkivhandlingar och de måste om man gör det inte bara vara av betydelse, utan av särskild betydelse. Dessa skrivningar ligger ganska långt från exempelvis den norska lagens tvingande regelverk på privatarkivområdet. Det ovanstående avsnittet från § 6 är kopplat till ett avsnitt i § 33 rörande avgifter där det heter att Riksarkivet inom ramen för full kostnadstäckning får ta ut avgifter för att ta emot, bevara och vårda enskilda arkiv samt för rådgivning till kommuner

och enskilda. Den mest tydliga skrivningen i instruktionen rör dock inte Riksarkivets och landsarkivens egen verksamhet rörande privatarkiv utan verksamheten hos den vid Riksarkivet placerade nämnden för enskilda arkiv:

"10 § Riksarkivet ska genom nämnden för enskilda arkiv stödja enskilda arkivinstitutioner och verka för att samarbetet med enskilda arkivinstitutioner utvecklas."

.....

22 § Nämnden för enskilda arkiv avgör ärenden om statsbidrag till enskilda arkiv. Nämnden är rådgivande organ i frågor som rör enskilda arkiv enligt 10 §. Nämnden består av riksarkivarien, som är nämndens ordförande, och sex andra ledamöter.

Nämndens verksamhet presenteras på annat ställe i denna rapport, men rör i första hand bidrag till folkrörelse- och näringslivsarkiv i regionerna samt visst projektstöd. Nämndens verksamhet regleras även i §§ 23-26 samt i en egen förordning.

4. De privata arkivbeståndens omfattning och struktur

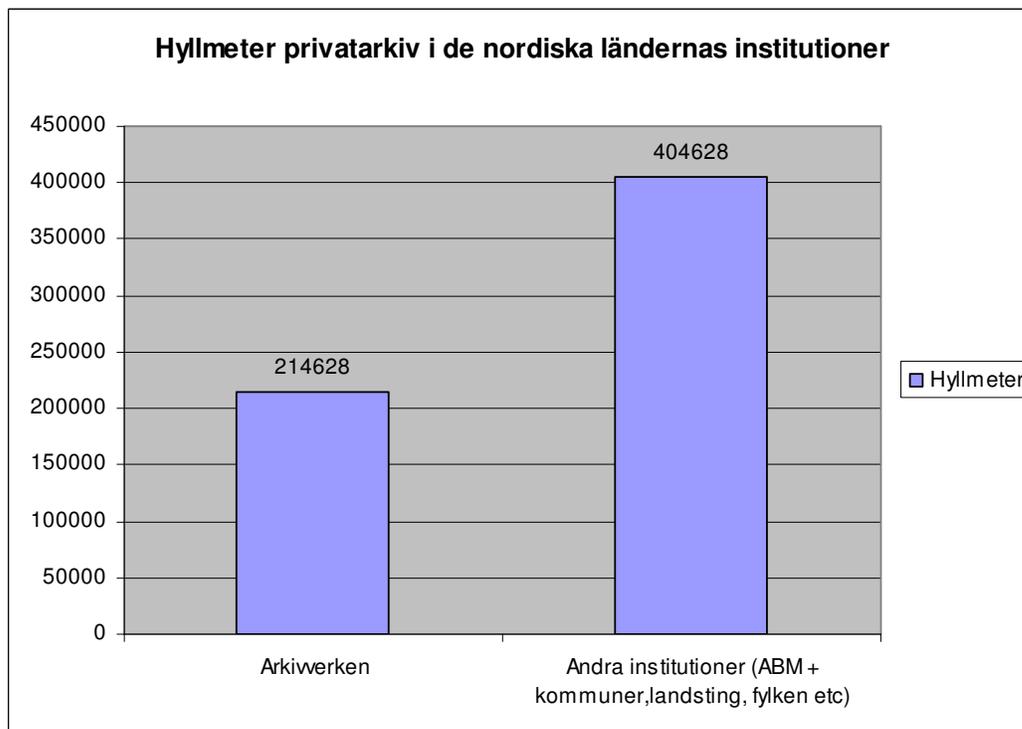
Privatarkiven – ett berg av papper, på alltför många bord?

En av de viktigaste delarna i undersökningen var att försöka få fram en bild av hur stora bestånden av privatarkiv var i de olika länderna, vem som förvarade dem och vilka typer av arkiv som ingick i de olika ländernas bestånd. Som antytts redan inledningsvis, var resultaten av enkäten överraskande inte minst då man jämförde de olika ländernas bestånd.

Inte minst volymen överraskade, trots att man var medveten om att den egentligen är betydligt större än vad som framkommit via enkäten till ett antal utvalda organisationer. Enbart i de nordiska riksarkiven samt Erhvervsarkivet förvaras idag ca 123 363 hm privatarkiv varav merparten är organisationers och företags

arkiv. Lands-/statsarkivens bestånd av privatarkiv, som mer avspeglar förhållandena ute i respektive lands regioner, rymmer sammantaget 115 215 hm. Sammantaget hanterar de nordiska arkivverken således drygt 214 628 hm i hela Norden. Härtill ska läggas ett femtontal centralarkiv för bland andra näringsliv, fackliga och politiska organisationer liksom ett i undersökningen inte helt komplett antal universitets-/nationalbibliotek och centralmuseer.

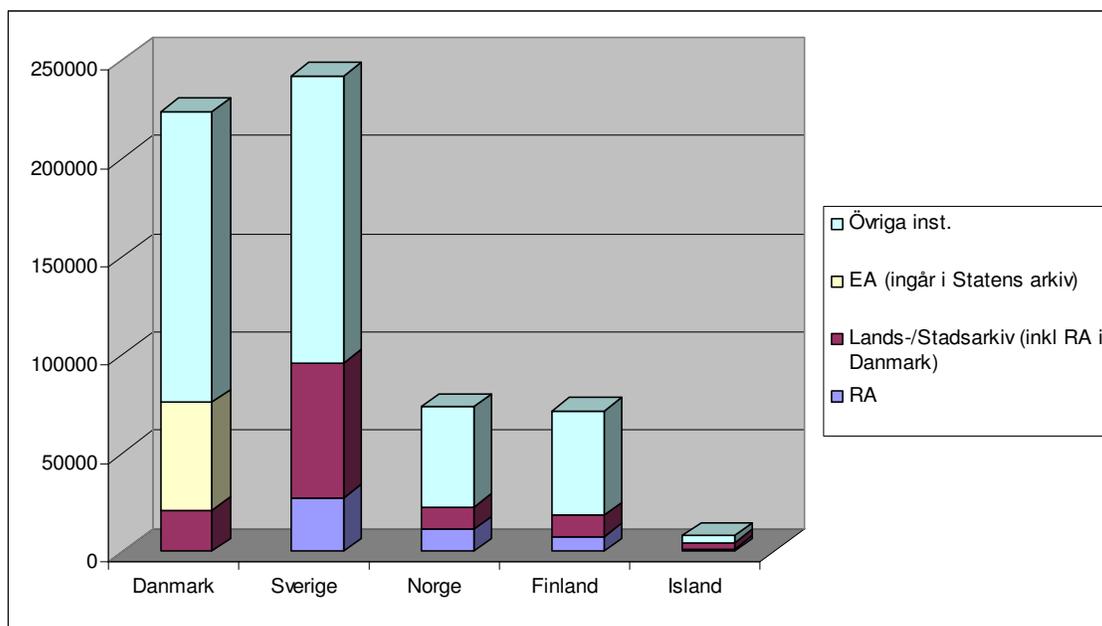
Tabell 1. Antal hyllmeter privatarkiv förvarade vid arkivverken samt vid andra institutioner 2008

Vid sidan av dessa arkiv och bibliotek finns ett brett nät av, ofta mindre, lokala och regionala arkivförvarande institutioner av olika typer, vilka sammantaget förvarar minst ett par hundratusen hyllmeter privatarkiv. De har såväl kommunala som privata huvudmän/finansiärer och hit hör bl.a. lokalhistoriska arkiv, hembygdsgörningar men även många kommunala arkiv på skilda samhällsnivåer. Inkluderas samlingarna i lokala och regionala museer och bibliotek lär siffran kunna fördubblas. Faktum är att undersökningen mycket tydligt visar att nära hälften av det nordiska beståndet av privatarkiv förvaras utanför arkivverkens väggar. Sammantaget har undersökningen identifierat minst 404 628 hyllmeter förvarade av institutioner utanför

arkivverken. Privatarkivens andel av de bevarade arkivbestånden skiljer sig naturligtvis åt mellan de nordiska länderna, både på grund av ländernas storlek och på grund av deras arkivtraditioner. Även vilka institutioner inom arkivverken som förvarar handlingarna i de olika länderna varierar. Man kan tydligt urskilja två grupper, där Norge och Finland har en relativt jämn fördelning av förvarandet av privatarkiv mellan riks- och lands-/stadsarkiv. I Danmark finns dessa till stor andel på Erhvervsarkivet och i mindre omfattning på Riksarkivet. I Sverige är det landsarkiven som har de största bestånden. I samtliga länder utom Island är dock volymen hos de externa institutionerna större än hos arkivverken.

Tabell 2. Fördelning av privatarkiven på arkivverken och andra institutioner. Hyllmeter per land 2008

Landskapet av förvarande institutioner är som antyds ovan av synnerligen skiftande slag inte bara sett till storleken på förvarade bestånd och samlingar eller till huvudmannaskap och finansiering, utan även i fråga om kompetens och bemanning m.m. För att förenkla karakteristiken: stora och små, starka och svaga. Den rådande organisationsstrukturen är på en gång stabil och relativt orörlig men viktiga förändringar/nyskapelser har skett under det senaste femtio åren t.ex. ifråga om insamling av organisations- resp. företagsarkiv till nyskapade föreningsarkivinstitutioner eller centrala näringslivsarkiv. Mycket sker idag utanför de s.k. lärda verken d.v.s. den grundläggande strukturen av äldre statliga arkiv, bibliotek och museer som av tradition tagit emot privatarkiv.

Det är knappast fel att beteckna organisationsstrukturen som delvis oöverskådlig, även om några huvuddrag kan urskiljas. Detta speglar det förhållandet att ansvarsfrågorna inte är tillräckligt utredda och genomarbetade. Ett typexempel är överlappande intresseområden: organisatoriskt, geografiskt, ämnesmässigt etc. Insatserna inom området privatarkiv har sedan gammalt ett drag av frivillighet och något i positiv mening självpåtaget. Vi har redan i avsnittet om lagstiftningen konstaterat att långt ifrån alla arkivförvarare har ett tydligt uppdrag från sin huvudman – om man har någon. Men det finns också fog för att hävda att många insatser bär en ofrivillig prägel, även om man bara med tvekan skulle tillstå detta förhållande. Många arkiv tas om hand i tvångssituationer där handlingsfriheten är begränsad. Vem i arkivsektorn skulle låta ett s.k. herrelöst privat arkiv med betydande forskningsvärde gå till spillo? Sådana tvångssituationer är en grogrund för konflikter.

Trots skillnaderna i arkivlagstiftningen är likheterna mellan länderna ändå slående när det gäller den organisationsstruktur

som tar sig an privatarkiv: riksarkiv, national- och universitetsbibliotek, riksmuseer m.fl. Centralarkiv för fackliga och politiska organisationer, särskilt arbetarrörelsen, finns i alla länderna. Danmark och Finland utmärker sig genom särskilda, statsfinansierade centrala näringslivsarkiv. Motsvarande institution i Sverige, Centrum för näringslivshistoria erhåller ett visst offentligt stöd, men är främst intäktsfinansierat. I Finland finns även centralarkiv som är knutna till landets historiska tvåspråkighet. I ländernas regioner är grundstommen av lands- och statsarkiv densamma. Också kommunala arkiv tar i betydande omfattning hand om privatarkiv. Sverige skiljer sig från övriga genom ett utbyggt nät av folkrörelse- och näringslivsarkiv på länsnivå. På lokal nivå, från kommun till socken/byalag, arbetar ett stort antal sinsemellan olika organisationer med insamling av lokalthistoriska material och däribland även arkivhandlingar av privat ursprung.

Hur resurserna fördelas för hantering och omhändertagande av det privata arkivmaterialet i relation till det statliga arkivmaterialet återkommer vi till i avsnitt 2, men ett förhållande som kräver kommentarer har framkommit vad beträffar bestånden: Förenklat kan sägas att oförtecknade/ oregistrerade arkiv har begränsad tillgänglighet för forskning eller andra studier. Med detta mått är åtskilliga hyllkilometer privatarkiv fortfarande inte godtagbart tillgängliga hos arkivverken där sammantaget drygt 5 hyllmil (50 hyllkilometer) sådana arkiv anges vara oförtecknade i de nordiska länderna. I den siffran ingår särskilt stora bestånd av företagsarkiv. Hur det ligger till med avseende på förtecknandegrad utanför de statliga arkiven har vi endast spridda uppgifter om.

De bevarade privatarkivens fördelning på olika typer av arkiv – en ojämn historia?

Av stort intresse för undersökningen var om det fanns några skillnader mellan länderna vad beträffar vilka typer av privatarkiv man bevarar. Svaret på denna fråga ansågs kunna avspegla både skillnader i den nationella historien, insamlingstraditioner, eventuella satsningar och inte minst huruvida man gjort riktade insatser eller enbart passivt tagit emot handlingar från privata arkivbildare. I frågeformuläret efterfrågades ett antal typer av arkiv: arkiv efter personer, släkter, gårdar/gods, föreningar företag, institutioner, stiftelser/legat och samlingar. Denna fråga ställdes enbart till de institutioner som ingår i de olika ländernas arkivverk.

Den enskilt största undergruppen räknat i antal hyllmeter utgörs av företagsarkiv, vilket inte förvånar eftersom de bevarade arkiven ofta tillkommit i företag med

många anställda, omfattande produktion och en lång verksamhetstid vilket gjort dem intressanta att bevara. Sammantaget rör det sig om mer än 62 0000 hm vid riks- och lands-/statsarkiven (ej inberäknat Erhvervsarkivet (se not 5, nästa sida). Arkiv från föreningar och organisationer, framför allt fackliga och politiska organisationer, utgör 47 000 hm. Föreningsarkiven genererar inte den omfattning handlingar som företagen gör, däremot är mängden arkivbildare mycket större. I flera av de nordiska länderna har man också genomfört riktade insatser under lång tid för att samla in och bevara just förenings- och organisationsarkiv vilket avspeglas i siffrorna.

Person- och släktarkiven omfattar drygt 16 500 hm varav arkiv efter enskilda personer svarar för ca 75 % av denna grupp. Antalet arkivbildare är mycket stort eftersom det bevarade materialet från varje individ ofta är ganska blygsamt, inte minst i relation till de ovan beskrivna arkivtypernas.

Tabell 3. Antal hyllmeter av olika typer av arkiv vid riksarkiv och lands-/statsarkiv i Norden¹

Typ av arkiv	Danmark	Finland	Norge	Sverige	Island
Person	3721	2233	1643	7498 ²	300
Släkt	189	214	27	582	
Förening/org.	10927	4183	6905	24546	450
Företag	622 ³	4065	7409	49531	750
Gård/gods	3657	109	23	1560	
Institution	1108	338	574	454	
Stiftelse/legat	28	294	90	992	
Samling	98	1353	469	1873	
Övrigt	600 ⁴	447	35	5909 ⁵	

¹ Erhvervsarkivets ca. 55.000 hm är ej med i denna tabell, då det inte finns redovisat hur många hyllmeter de olika arkivkategorierna utgör. Erhvervsarkivets arkivbestånd fördelar sig i antal enligt följande: Föreningar, legat och stiftelser = 302 stk, organisationer = 1771 stk, personarkiv = 569 stk, landbruk (gårdsarkiv) = 104 stk och företag = 8930 stk.

² Inkl. släkt o gårdsarkiv hos RA = 5759 hm

³ Exkl EA/RA

⁴ Partiarkiv

⁵ Inkl. pressarkivet hos RA= 2402 hm

Arkiv från gårdar och gods är betydligt mindre till omfattningen, eller drygt 5 000 hm i hela Norden. Här hade man kunnat förvänta sig att både person-, släkt- och gårdsarkiven skulle utgöra en större andel av det privata arkivbeståndet hos institutionerna eftersom detta är de typer av privatarkiv som man har längst tradition av att förvärva och bevara.

Institutionsarkiv, varmed avses t.ex. privata sjukhem, skolor, och andra inrättningar med privat huvudman utgör ca 2 500 hm. Undergruppen samlingar, vilka består av mer eller mindre systematiskt insamlade handlingar runt olika företeelser och av skilda ursprung, omfattar ca 3 500 hm över hela Norden.

Det sammanvägda mönster som presenteras ovan är i stora drag detsamma i det enskilda landet. Att Danmark redovisar en jämförelsevis stor mängd gård/godsarkiv är inte förvånande med tanke på landets näringsstruktur och historia. Men med tanke på att större delen av befolkningen en bra bit in på 1900-talet var sysselsatta inom jordbruket, kunde vi möjligen förvänta oss betydligt större bestånd av gårdsarkiv sett i relation till jordbrukets betydelse fram till mitten av 1900-talet i fler av länderna. Man kan också urskilja resultatet av de svenska satsningarna på insamlingen av förenings/ organisationsarkiv. Siffran avspeglar dessutom den viktiga roll olika folkrörelser haft i landet. Den relativt blygsamma mängden företagsarkiv i finska arkivverkets institutioner förklaras med det faktum, att då Centralarkivet för Finlands näringsliv startade sin verksamhet 1981 i S:t Michel överfördes största delen av företagsarkiv från Riksarkivet och landsarkiven till den nya institutionen. Det material som stannat kvar i bl.a. landsarkiven är sådant med stark regional anknytning, eller material från arkivbildare som inte önskat att deras handlingar förs bort från regionen.

Det är inte möjligt att, med hänvisning till frågan i rubriken, dra några vittgående slutsatser på basis av det underlag och de resultat som presenteras här. Det torde också vara möjligt att peka på exempel av överrepresentation i bestånden. I detta sammanhang kan inte diskussionen kring problem som rör representativitetens två sidor föras längre, men frågorna – givetvis mer utvecklade än här - borde beaktas i samband med planläggning av insamlingsinsatser.

Digitalt material och andra databärare – ”ett sprängfyllt tomrum”?

Idag satsas stora resurser hos arkivverken på mottagande och förvaring av främst det material som idag skapas i digital form hos myndigheterna. Sedan 1970-talet har frågan om digital långtidslagring varit ständigt återkommande utan att man kunnat presentera någon lätthanterlig lösning. Vid seminariet i Helsingfors var det ett av de två huvudtemana som diskuterades. Man kunde konstatera att det inte i något av länderna gjorts motsvarande satsningar för att hantera det digitala arkivmaterialet från privata arkivbildare. Erfarenheterna från att ta emot och på lång sikt bevara digitalt material från den privata sektorn framstod som mycket begränsade. Detta resulterade i att ett antal frågor ställdes i enkäten om huruvida man tog emot och långtidslagrade denna typ av digitalt skapade privata arkivhandlingar vid någon av de tillfrågade institutionerna. Sedan 1980-talet har det mer talats om det papperslösa kontoret än att det skulle ha blivit genomfört fullt ut. Hos offentliga myndigheter, näringslivet och i föreningssektorn sker dock den väsentliga arkivbildningen idag i digital form.

Samma typ av frågor ställdes även rörande annat icke analogt arkivmaterial dvs. foto, film, VHS, ljud- och kassetband eftersom bevarandet av sådant material i många fall ställer likartade krav på hantering och

förvaring över tid som det digitala materialet även om de inte på lång sikt konkurrerar ut pappershandlingarna. Däremot kräver bevarandet av dessa medier många gånger krav på att den förvarande institutionen måste konvertera dem till digital form för att informationen skall bevaras. Detta gäller idag bland annat de flesta typer av ljudband samt video. Även ljud och bildupptagningar skapas idag för det mesta i digital form vilket gör att de hanteringsmässigt ingår i det digitala materialet med alla dess problem.

De nordiska arkivverken förvarar idag privat arkivmaterial i digital form men omfattningen mätt i gigabyte eller antal

enheter är med något undantag inte känd. Norge redovisar 710 enheter med ursprung särskilt hos de politiska partierna. Utanför de statliga arkiven förvarar till exempel de privata finska centralarkiven betydande mängder privat digitalt material. Vad gäller analoga bestånd är det, trots att siffrorna är uppskattningar, tydligt att fotografier finns i miljontal. Vår överblick och kännedom om bestånden är dock liten, vilket gör den reella tillgängligheten begränsad liksom möjligheterna att kunna bevara materialet på lång sikt om inte särskilda insatser görs. Film, VHS, ljud- och kassetband tillhörande privata arkivbestånd återfinns i ca 2 000 upp till 5 000 enheter i de nordiska ländernas arkivverk.

Tabell 4. Beståndsuppgifter rörande digitalt material och andra databärare hos de nordiska arkivverken

	Digitalt material	Foto	Film	VHS	Ljudband	Kassetband	Annat	Summa
DANMARK								
enheter analog	uppg saknas	okänt	1135	255	20	197	13	5474
enheter digital	4		105					1257
volym gb	Uppgift saknas							
hyllmeter	dito							
FINLAND								
enheter analog		58728 (LA)	76	158	667	1517		
enheter digital	uppgift saknas							
volym gb	dito							
hyllmeter	dito							
ISLAND								
uppgift saknas								
NORGE								
enheter analog		2950000	310	200	2281	2247	35000	
enheter digital	710 (RA)							
volym gb	uppgift saknas							
hyllmeter	dito							
SVERIGE								
enheter analog		3530000	1388	1440	1760	650		
enheter digital	uppgift saknas							
volym gb	dito							
hyllmeter	dito							

Kommer vi att tappa stora och väsentliga informationsmängder privatarkiv vid övergången från papper till digitala arkiv? En utbredd uppfattning är att det föreligger en klar risk att förlusten kan bli betydande. Om inte åtgärder sätts in utan tiden får ha sin gång, riskeras (gissningsvis) en trettio-fyrtio års informationslucka. Ett rimligt mål i ett utgångsläge vore att bibehålla nuvarande nivå och inriktning på förvärven av privatarkiv även när man måste övergå till att hantera material som endast finns i digital form, men för det krävs systematiska insatser långt utöver de ansatser som finns på olika håll idag! Av svaren framgår att man vid arkivverken är mycket restriktiv med att ta emot digitalt material eftersom man är medveten om att man inte har resurser för att hantera detta.

Det görs dock enstaka insatser på området. Ett undantag som förtjänar att nämnas är den satsning som det danske Privatarkivudvalget genomförde 2004-2007 rörande bevarandet av de privata e-arkivalierna. I uppdraget för den arbetsgrupp som tillsattes ingick att utreda vilka tekniska, organisatoriska och ekonomiska problem insamling, bevarande och tillgängliggörande av privata elektroniska arkiv ger upphov till, samt belysa möjliga lösningar. I de slutsatser som Privatarkivudvalget drog hösten 2007 med arbetsgruppens rapport som underlag var bland annat att:

- Svårigheterna på privatarkivområdet inte är tekniska. Privata e-arkivalier kan naturligtvis bevaras med samma teknik som de offentliga.
- Svårigheterna beror för tillfället inte i någon hög grad på institutionsstrukturen. Så länge inte några större mängder privata e-arkivalier inlevererats är det svårt att se vilka förändringar som skulle behövas. Uppgiften kräver dock ett

intensivt samarbete rörande insamling och förvaring.

- Framför allt uppstår betydande ekonomiska svårigheter som hänger samman med tillkomsten och koncentrationen av kostnaderna för att kunna ta emot materialet. Man kan förutse att små och mellanstora arkivbildare inte kommer att ta på sig kostnaderna för att framställa arkivversioner men att det också kommer att krävas ett inte obetydligt mått av övertalning att få större arkivbildare att göra detta.
- För vissa arkivinstitutioner kommer detta att medföra ekonomiska svårigheter, eftersom det relativt snart kommer att uppstå behov av investeringar i expertis och utrustning. Detta kommer att innebära att arkivområdet kommer att drivas mot en större centralisering.
- Problemen döljs till en början eftersom det uppstår ännu större hinder i de privata arkivbildarnas incitament att bevara sina arkiv.
- Ett bevarande av privata e-arkivalier kräver att arkivbildarna gör en framåtsyftande tekniskt understödd insats innan leverans på grund av att de tekniska förändringarna i mjuk- och hårdvara annars leder till att de elektroniska handlingarna förloras.

I rapporten föreslås som lösning på problemen att ett "underutvalg" inriktat på privata e-arkivalier inrättas för samarbete och koordination. Man föreslår också att ett pilotprojekt skall startas för att arbeta konkret med dessa frågor. Avslutningsvis konstateras i rapporten att det är många och komplicerade problem som måste lösas. Som en följd av den naturliga

arbetsfördelningen mellan arkivinstitutionerna i Danmark är det inte ett uppdrag som en enda institution kan lösa för alla inblandade parter – oavsett om det skulle tillföras extra resurser. Mycket av det som sägs ovan kan utan problem överföras till de övriga nordiska länderna, inte minst att problemet är så stort att det kräver samverkan för att kunna hanteras.

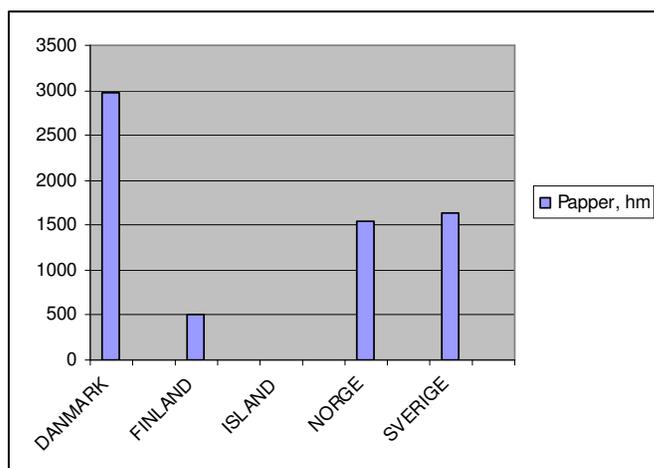
Vad gäller de övriga databärarna kan frågas: är det a priori alltid relevant att ta emot film, foto, ljudband etc. om man inte har resurser att hantera dem? Behöver man utveckla en metodik för att gallra i de stora bestånden fotografier? Behöver man så kallad metadata om fotografier och ljudband för att det skall vara meningsfullt att ta emot dem? Hur ser vi på denna typ av material i förhållande till ”pappersdelen” arkivbildningen? Det finns många frågor att ställa, men få svar i detta avsnitt. Helt klart är att man inte heller hanterat dessa materialtyper på ett mera medvetet eller strategiskt sätt. Idag finns materialet i arkiven, men hur hanterar vi det i framtiden, kan vi tillgängliggöra det? Frågorna liknar dem rörande de privata e-arkivalierna.

Omfattningen av de faktiska accessionerna av privatarkiv

Vi har tidigare kunnat konstatera att volymen av privatarkiv i Norden är mycket stor, troligen betydligt större än man anat. En naturlig fråga i detta sammanhang är då hur stor tillväxten är per år? En ständigt ökande volym privatarkiv kräver naturligtvis resurser för att man skall kunna omhänderta arkiven och tillgängliggöra dem. Kopplad till denna fråga är naturligtvis också frågan om huruvida man gör riktade insatser på privatarkivområdet och eventuella resultat av dessa.

Det faktiska tillskottet av arkivhandlingar i pappersform till de statliga arkivinstitutionerna i Norden är stadigt växande men varierande i omfattning. Räknat på arkivverken under femårsperioden 2004-2008 rör det sig om ca 3 000 hm i Danmark, 500 hm i Finland, 1 500 hm i Norge och 1 600 hm i Sverige per år i genomsnitt under perioden.

Tabell 5. Genomsnittlig accession av hyllmeter privatarkiv (pappershandlingar) hos arkivverken i Norden 2004-2008

Utanför de statliga arkiven pågår en betydande insamlingsverksamhet. Som exempel förtjänar att nämnas Finlands centralarkiv för näringslivet som tog emot ca 1 300 hm/år medan de övriga dryga tiotalet finska centralarkiven årligen tillsammans tog emot ca 700 hm/år under den angivna perioden. Kungl. Biblioteket och två av universitetsbiblioteken i Sverige tog emot ca 350 hm/år. Som ett exempel från den regionala nivån kan nämnas att ett knappt tjugotal folkrörelse- och näringslivsarkiv i Sverige tillsammans tog emot drygt 600 hm under år 2008.

De redovisade siffrorna visar på ett regelbundet inflöde av handlingar som gesken av att generellt sett vara mer planerad än vad som faktiskt är fallet. Det är ett problem i sig att förvärvsverksamheten skiftar betydligt mellan å ena sidan de få institutioner som arbetar systematiskt och långsiktigt efter en plan och å andra sidan den mera allmänt förekommande ad hoc-betonade insamlingen. De redovisade siffrorna speglar som tidigare påpekats, skillnader i organisationsstruktur i de nordiska länderna vilket gör att resultaten inte är helt enkla att jämföra. Att underlag saknas från andra än de direkt tillfrågade institutionerna gör även här att den reella tillväxten totalt av privatarkiv per år troligen är betydligt högre än de redovisade siffrorna.

Tillgång till accessions-utrymme för papper och andra databärare

En mer eller mindre aktiv satsning på insamling av privatarkiv och en stadig tillväxt i hyllmeterantal per år ställer naturligtvis krav på de mottagande institutionerna. Har man möjlighet att även i fortsättningen ta emot det privata materialet i samma utsträckning, trots att man inte *ska* utan *kan* eller *får* ta emot materialet?

Två förhållningssätt kan urskiljas till denna problematik. Å ena sidan de arkivinstitutioner som inte avsätter särskilt utrymme för att ta emot privatarkiv. I allmänhet är dock det disponibla hyllutrymmet totalt också tillgängligt för leveranser av privatarkiv. Flera lands-/statsarkiv arbetar så. Å andra sidan finns institutioner som avdelar särskilt utrymme för privatarkiv t.ex. riksarkiven i Finland, Norge och Sverige. Omfattningen disponibla hyllmeter varierar mellan två och knappt sju hyllkilometer, men här råder sannolikt flexibilitet i hanteringen. Erhvervsarkivet i Århus har, i enlighet med sitt uppdrag hela sitt lediga utrymme – 14 hyllkilometer - tillgängligt för näringslivets arkiv. Danmarks Riksarkiv och Landsarkivet för Själland flyttade hösten 2009 in i nybyggda lokaler och fick därmed ”rigelig plads” även för leveranser av privatarkiv. Överlag tycks det vara så att plats kan beredas för privatarkiv även när magasinsutrymmena enligt regelverk endast ska disponeras för statliga arkiv. Likväl hamnar privatarkiven, utan stöd i regelverket, i en riskabel position.

Vad gäller särskilda utrymmen för andra databärare finns det enligt enkätsvaren betydande standardskillnader mellan institutionerna inom de statliga arkivverken. Flera, alltför många, saknar särskilda lokaler för en eller flera materialtyper. Det är möjligt att specialklimatrum inrättas/byggs först i samband med en total förnyelse av lokalerna? Eller är dessa inte tillgängliga för det privata arkivmaterialet? Oavsett orsaken är detta ett förhållande som inte är till fördel för de privata arkivhandlingarna. Uppenbarligen kan antal arkivinstitutioner ännu inte fylla samtida krav på klimat i arkivlokaler.

Gallring sker relativt sällan i de mottagna privatarkiven – och då i mycket begränsad omfattning.

Gallring av privatarkiv – med mycket varsam hand

En fråga som ställdes i anknytning till lokal- och förvaringsfrågorna är huruvida man vid arkivverkets institutioner gallrar i materialet. Gallring kan vara ett sätt att minska behovet av lokaler och dessutom ett sätt att koncentrera arkiv vid utrymmesbrist.

Hos Erhvervsarkivet genomförs gallring som regel redan före leverans, om inte sker det i samband med förteckningsarbete i det oordnade materialet. Brist på magasinsutrymme medförde tidigare flera gallringsrundor. Det danska riksarkivet ser till att få med överenskommelser om gallring redan vid avtalstecknandet. Också landsarkiven i Danmark tar upp frågan om gallring med donatorer/deponenter. Materialtyper som gallras är räkenskapsbilagor/verifikationer, trycksaker,

dubbletter m.m. Gallringsvolymen varierar starkt från år till år eller från leverans till leverans.

Riksarkivet i Finland genomför gallring i material som inte ska bevaras långsiktigt och enligt överenskommelse med donator. Material återbördas i vissa fall till deponenten istället för att förstöras. Mängden gallrat material varierar. De finska landsarkiven beskriver gallringen enligt vedertagna principer, i synnerhet verifikat och cirkulär, dubbletter och trycksaker gallras. De mängder som gallras är relativt små men kan ibland utgöra upp till 75 % av ett särskilt bestånd. Denna typ av gallring har genomförts under många år. Som ett resultat av den fastställda privatarkivstrategin kommer en arbetsgrupp inom kort att tillsättas för att på nationell nivå åstadkomma en samordnad syn på hur man gallrar i privatarkiv. Riksarkivet i Norge gallrar som regel inte. Statsarkiven gallrar mycket sällan och enbart räkenskapsbilagor/verifikationer och dubbletter i smärre mängder.

Riksarkivet i Sverige gallrar men i obetydliga mängder och i anslutning till ordnings- och förteckningsarbete. Normalt gallras verifikationer efter överenskommelse med deponenten. Krigsarkivet genomför alltid rensning i privatarkiven. Bland landsarkiven gallrar vissa av princip inte, andra undantagsvis, något landsarkiv vid ordningsarbete, något ”om befogat” och efter överenskommelse med donator och efter fastlagda principer. Omfattningen skiftar, och i vissa företagsarkiv kan det röra sig om mer än 100 hm per år i andra fall enstaka volymer. Det kan förekomma att hela serier gallras.

Rekommendationer

- Av undersökningen har framkommit att volymen privatarkiv utanför de nordiska arkivverken är nästan dubbelt så stor som den som förvaras av arkivverken. I Norge och Danmark har man upprättat databaser för tillgängliggörande och för att ha överblick över det insamlade arkivmaterialet. Genom Privatarkivudvalget och ABM-utveckling försöker man lösa frågorna om vilka institutioner som ska ta ansvar för insamling, bevarande och tillhandahållande privatarkiven och hur detta skall ske. Ansvarsproblematiken är ett viktigt område som återkommer i avsnittet rörande förvärvspolitiken men det är tydligt att det är en fråga för hela ABM-området eftersom största delen av det privata arkivmaterialet inte förvaras inom arkivverkens väggar. För att detta skall vara möjligt bör man i samtliga länder se till att man via en eller flera centrala databaser har så fullständig information som möjligt från de institutioner som förvarar privatarkiv. Det är också viktigt att man har information om beståndens storlek, innehåll mm.
- Bara vid de tillfrågade institutionerna finns idag runt 50 hyllkilometer oförtecknade arkiv. Detta innebär att de inte på samma sätt som de statliga arkiven är tillgängliga för forskningen. En av de bakomliggande orsakerna är naturligtvis de små möjligheterna att ställa krav på de privata arkivbildarna men även omfattningen av de resurser som internt avsätts på arkivinstituti- tionerna för arbetet med privatarkiv. Resursfrågan kommer att tas upp i nästa avsnitt, men om de privata arkiven skall fylla den roll som de anses spela för en mera komplett bild av det förflutna kan man inte acceptera att stora volymer är otillgängliga för forskningen.
- Som ett resultat av undersökningen rekommenderas att arkivverken i Norden strävar mot att en allt större del av gallringen sker redan före leverans, i synnerhet som resurserna för gallring i efterhand i de flesta fall är otillräckliga. Man bör också arbeta för att inkludera klausuler om gallringsförfarande redan i överlåtelseavtalen. Vidare är det att rekommendera, att arkivverken åtminstone på nationell nivå kunde arbeta för en samordnad syn på hur man gallrar i privatarkiv.
- Bevarandet av privata e-arkivalier måste så nära som möjligt följa samma riktlinjer och regler som för myndighetsarkiven för att man skall uppnå fördelen av att alla institutionens digitala arkivhandlingar ligger i likartade eller helst samma format. Uppgiften att hantera digitala arkivhandlingar från privat sektor bör koncentreras till de större arkivinstititioner som redan har eller kan etablera förutsättningar för att hantera digital långtidslagring.

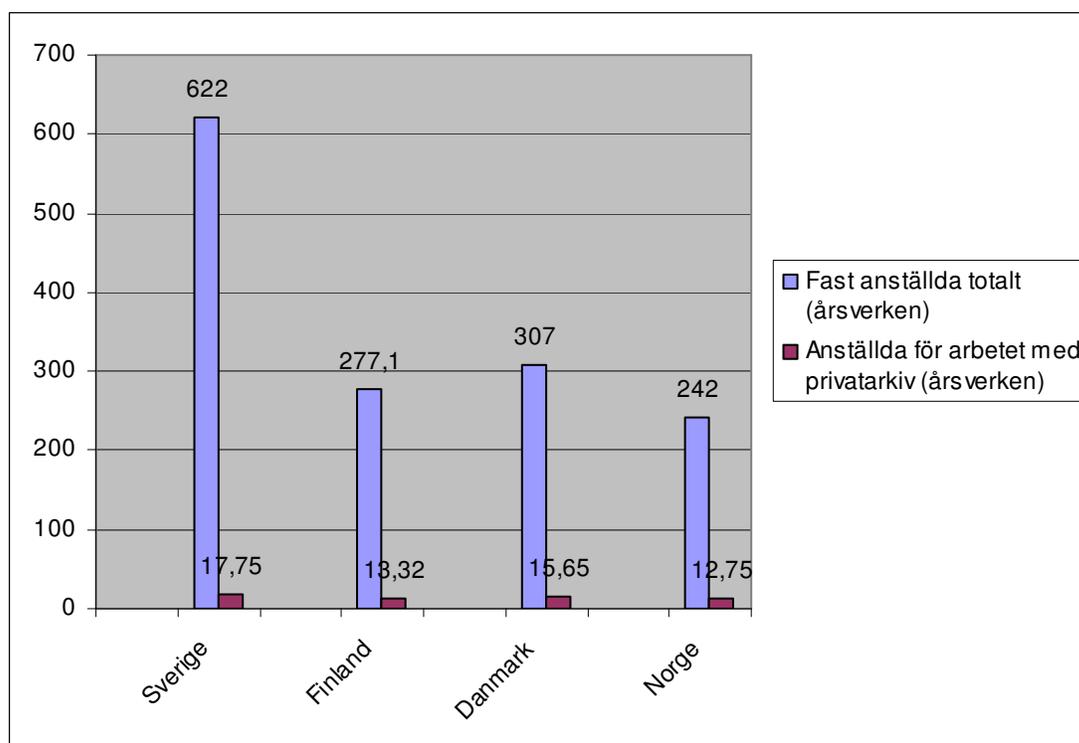
5. Resurser för arbetet med privatarkiv

Inledning

Ett viktigt område för jämförelser var omfattningen av de resurser som avsätts för arbetet med privatarkiv vid de nordiska arkivverken. De insatser man kan utföra och de resultat man kan uppnå är i hög grad relaterade till de resurser som man avsatt för arbetet med privatarkiv. Vi har tidigare sett att man i de nordiska länderna lagt olika stor vikt vid privatarkivens betydelse som en del av kulturarvet i arkivlagstiftningen. Arkivverkens roll och möjligheter att agera på det enskilda området skiljer sig tydligt åt mellan länderna. En viktig fråga är därför om detta

också avspeglas i exempelvis skillnader i vilka resurser som avsätts för hanteringen av privatarkiven. Frågorna angående resurser ställdes till samtliga institutioner ingående i arkivverken och rörde både personalresurser och ekonomiska resurser. Dessa siffror måste också ställas i relation till volymen av privatarkiv. Jämförelser har gjorts med kostnaderna för arkivverkens övriga verksamhet och siffrorna har också relaterats till antalet förvarade hyllmeter arkivhandlingar totalt hos arkivverken. Kompletterande information har hämtats från arkivverkens årsredovisningar för år 2008.

Tabell 6. Antal anställda (årsverken) totalt 2008 vid de nordiska arkivverken

Av siffrorna framgår flera saker som bör kommenteras, den första är att det är en avsevärd skillnad mellan de nordiska institutionernas storlek. Det svenska arkivverket var 2008 minst dubbelt så stort räknat i personal som någon av de övriga nordiska institutionerna. I Sverige, Norge och Finland bedrivs verksamheten rörande privatarkiv bland annat genom en enhet/avdelning vid själva Riksarkivet. I Danmark har man valt en annan lösning där arbetet i hög grad koncentrerats till Erhvervsarkivet när det gäller näringslivsarkiven, medan arbetet med person, familje-, gårds- och godsarkiv bedrivs på regional och lokal nivå. Trots detta är andelen årsverken avsatta för arbetet med privatarkiv när resurserna vid arkivverkets olika delar räknas samman oväntat likartade. Sverige och Danmark som har de största bestånden har också flest anställda medan Norge och Finland med sina mindre bestånd också har en mindre personalstyrka. Skillnaderna är dock mindre än förväntat i relation till de förvarade bestånden av privatarkiv.

På den regionala nivån vid lands/statsarkiv finns i samtliga länder resurser avsatta för arbetet med privatarkiv. Detta rör sig i regel dock inte om hela tjänster utan det framgår tydligt att hanteringen av privatarkiv som regel ingår som en del i en tjänst tillsammans med andra arbetsuppgifter. I några få fall finns personal där som enbart arbetar med privatarkiv. Detta förefaller i viss utsträckning vara relaterat till särskilda projekt eller satsningar vid enstaka institutioner. Man kan här fundera över möjligheterna till specialsatsningar på privatarkivområdet vid lands- och statsarkiven i de fall personalresurserna är så begränsade. Motsvarande gäller också möjligheterna till kunskapsutveckling och förmedling på privatarkivområdet. Det förefaller inte som man i någon högre grad använder sig av tillfälligt anställda för arbetet även om man i Danmark, Sverige och Norge har några personer anställda med hjälp av arbetsmarknadsmedel.

Tabell 7. Antal anställda (årsverken) 2008 vid de nordiska arkivverken i relation till antal hyllmeter totalt och antal hyllmeter privatarkiv

Institution	Antal hyllmeter total	Hyllmeter privatarkiv	Fast anställda totalt (årsverken)	Anställda för arbetet med privatarkiv (årsverken)
Danmark	398 615	76 035	307	15,65
Finland	171 813	18 299	277,1	13,32
Sverige	580 000	96 048	622	17,75
Norge	209 340	22 476	242	12,75
Summa:	1359768	214 628	1 448,1	59,47

Tabell 8. Procentuell fördelning samtliga kostnader vid arkivverken 2008

Institution	Personalkostnader	Lokalkostnader	Andra driftskostnader	Övrigt
Sverige:	55,6	25,5	12,2	10,7
Danmark:	55,3	34,1	10,7	
Finland:	54,6	34,2	11,2	
Norge:	43,5	48,2	8,3	

Intressant är också hur stor del av den totala institutionsbudgeten som i varje land avsätts för arbetet med privatarkiv. I de fall siffrorna saknats i enkäten, har de hämtats från respektive institutions årsredovisning på Internet. Slående är hur likartad även fördelningen av kostnaderna är mellan länderna, vilket kanske i och för sig har med det likartade arbetssättet och arkivverksamhetens natur att göra. De resurser som inte är låsta i lokaler eller löner är idag mycket små och lämnar föga utrymme för speciella satsningar utanför de åtaganden man redan har sig ålagda.

Man kan tänka sig att detta skulle kunna kompenseras genom externa resurser för arbetet med privatarkiv exempelvis genom projektstöd etc. för riktad verksamhet. De externa resurserna förefaller dock enligt svaren på fråga 2.3.2 vara små få och i de flesta fall röra sig om olika typer av arbetsmarknadsstöd för anställd personal. I några fall bedrivs också mindre projekt som har inriktning mot privatarkiv. Här bör främst ett norskt projekt riktat mot oljeindustrin nämnas. Det svenska Riksarkivet och i viss utsträckning de svenska landsarkiven avviker till viss del från de övriga genom det avgiftssystem som i viss utsträckning tillämpas och där privata arkivbildare betalar för omkostnader vid leverans, ordningsarbete och en årlig avgift per överlämnad hyllmeter (de 10 första åren). Detta

finansierar uppskattningsvis 10 % av arbetet och ingår i de ovan presenterade budgetsiffrorna

Privatarkivarbetets andel av de totala resurserna

Det verkligen intressanta, som bör diskuteras både i avseende nationella skillnader men också i relation till övrig verksamhet är resultatet om man beräknar resurserna som avsätt för arbetet med privatarkiv i relation till arkivverkens totala budget. Här finns både nationella skillnader och relationer som kan tas upp. Likaså måste siffrorna tillsammans med personalsiffrorna relateras till beståndsuppgifterna i avsnitt 1. I den följande tabellen görs ett försök att belysa situationen och ge underlag för jämförelser. Privatarkivbeståndens andel av den totala volymen handlingar varierar tydligt mellan länderna. Finlands och Norges siffror ligger i bägge fall på ca 11 % av totalbeståndet medan Sverige och framför allt Danmark har en betydligt högre andel. Det är dock ingalunda så att de två sistnämnda länderna därmed också avsätter resurser i relation till detta. Faktum är att i denna jämförelse framstår de finska siffrorna som mest balanserade i jämförelse med privatarkivets andel av de totala bestånden. Av de 2,7 % av budgeten som avsätts för det svenska privatarkivarbetet är som påpekats ovan, en del inkomster från de avgifter som tas för förvaring och hantering av privatarkiven vid i första hand det svenska Riksarkivet.

Tabell 9. Sammanställning av kostnader vid arkivverken i relation till bestånd 2008

Institution	Totala kostnader	Kostnader för privatarkiv	Kostnader för privatarkiv i % av totala kostnader	Antal hyllmeter total	Hyllmeter privatarkiv	Hyllmeter privatarkiv i % av totalt bestånd
Norge: NOK	227 790 200	10 056 052	4.4	209 340	22 476	10,7
Bidrag till externa inst.		6.105.000				
Finland: EUR	19 079 000	1 527 000	8	171 813	18 299	10,6
Bidrag till externa inst.		4 475 700				
Danmark: DKR	181.100.000	7 250 000	4	398 615	76 035	19,1
Bidrag till externa inst.		550 000				
Sverige: SEK	471 100 000	12 972 290	2,7	580 000	96 048	16.6
Bidrag till externa inst.		17 917 195				

Man kan naturligtvis fråga sig om detta är ett resultat av att arbetet med privatarkiv vid Riks- och landsarkiv och Erhvervsarkivet har ett svagare stöd i lagstiftningen i Danmark och Sverige och därmed också är lägre prioriterat ekonomiskt? Det har också i föregående avsnitt konstaterats att man har omkring 50 hyllkilometer privata arkivhandlingar som ej förtecknats. Med ovanstående siffror i åtanke, förefaller detta främst ett resultat av de bristande resurserna.

Finansiering av externa arkivinstitutioner på privatarkivområdet

Då man diskuterar finansieringsfrågor måste emellertid också de likartade systemen i Sverige och Finland för ett relativt omfattande stöd till privata/externa

arkivinstitutioner tas upp eftersom dessa system innebär att statliga medel i första hand via arkivverket omfördelas (oftast direkt) till externa arkivinstitutioner. Stödsystemet innebär att staten i dessa fall satsar betydande resurser på de externa institutioner som förvarar privatarkiv. I bägge länder är dessa resurser betydligt större än vad som satsas på motsvarande verksamhet vid hela arkivverket sammanlagt. Även i de övriga länderna sker viss resurstilldelning från staten till arkivinstitutioner utanför arkivverket, men denna verksamhet har inte så stor betydelse som i Sverige och Finland.

I båda länderna fördelar Riksarkivet eller där befintlig nämnd verksamhetsbidrag till ett antal institutioner utanför arkivverket. I Finland erhöll år 2008 12 institutioner

sammanlagt 4 475 700 Euro (45 334 812 SEK) i statsstöd. I Sverige fördelade Nämnden för enskilda arkiv 17,9 miljoner SEK enligt särskilda villkor. Därav gick 1,3 miljoner till inventeringsbidrag, inköp av utrustning eller olika utvecklingsprojekt. Resten avsåg driftsbidrag till regionala och några centrala institutioner, i första hand föreningsarkiv (22 st.) samt näringslivsarkiv. Dessa resurser ingår i de budgetmedel som tilldelas Statens arkiv av Kulturdepartementet.

Till personresurserna i det finska riksarkivet för arbetet med privatarkiv bör tilläggas ca 2-3 årsverken, som finansieras externt av donatorerna. Dessa är oftast organisationer, dels också stiftelser, som betalar lönen för personen som ordnar upp och förtecknar det donerade arkivmaterialet. Arbetet utförs huvudsakligen i Riksarkivets lokaliteter och under Riksarkivets uppsikt och handledning, men arbetsavtalet görs upp mellan donatorn och personen som ordnar arkivet. Riksarkivet har hittills stått för materialkostnaderna (arkivkartonger osv.), under förutsättning att materialet förblir i dess förvar. Om donatorn önskar behålla det uppordnade arkivet i egna utrymmen, har riksarkivets uppgift begränsats till att förmedla en sakkunnig person. Denna typ av verksamhet har hittills varit mera ovanlig för landsarkivens del. Diskussioner har förts om möjligheterna att donatorerna skulle betala Riksarkivet/Arkivverket för arbetet och personen som ordnar arkivet skulle anställas av Riksarkivet/Arkivverket.

Specifik för det svenska Riksarkivet är att en stor del av särskilda insatser och ordnings och förteckningsarbetet arbeten måste finansieras med externa resurser, i första hand via de avgifter som arkivbildarna erlägger vid överlämnandet av handlingarna till Riksarkivet. Arbetsmarknadsåtgärder är också viktiga och exempelvis Accessprojektet innebar att man under 2,5 år fick sammanlagt fem extra personer för främst registrerings- och

förteckningsarbete. Under denna period kunde man i större utsträckning än normalt genomföra omfattande ordnings- och förteckningsarbete av material som levererats tidigare men där kostnaderna inte täcktes av avgifterna.

Det har konstaterat att resurserna för arbetet med privatarkiv är mycket små inom arkivverken, inte minst i relation till det uppdrag man har och i relation till beståndens omfattning. De skillnader som finns i lagstiftningen förefaller inte heller ha resulterat i några större skillnader i resurser för arbetet med privatarkiv i de nordiska arkivverken. Inte heller förefaller det som om möjligheten att ta avgifter av arkivbildarna vid överlämnande av material till arkivverken i någon högre grad påverkat resursfördelningen positivt.

Rekommendationer

- Arkivverken bör se till att de resurser som avsätts för arbetet med privatarkiv motsvarar den andel av bestånden som denna typ av arkiv utgör samt se till att det också finns motsvarande resurser för att utföra det uppdrag som man har sig ålagt i lagar och författningar på privatarkivområdet.
- Man bör även ta hänsyn till att uppdraget att ta emot privatarkiv också innebär en större arbetsinsats innan materialet kan tillgängliggöras vilket idag knappast avspeglas i resurstilldelningen.
- I samband med resursfördelningen bör man även ta hänsyn till relationen mellan de anslag som erhålls för arbetet med privatarkiv inom arkivverket i relation till de resurser som fördelas externt.

6. Förvärv av privatarkiv i Norden

Strategier – finns de?

Som det har framgått i andra avsnitt av denna rapport, har inget av de nordiska arkivverken uttryckligen någon lagstadgad skyldighet att befatta sig med privatarkiv på samma sätt som när det gäller myndighetsarkiven. Traditionen har dock varit, att man förhållit sig positivt till insamlandet även av privat arkivmaterial, och i olika sammanhang uttryckt deras värde som ett komplement till den bild av samhället som myndighetsarkiven tenderar att erbjuda. Arbetsgruppen fann det därför angeläget att också samla in uppgifter om förekomsten av eventuella nationella eller regionala insamlingsstrategier, antingen officiellt deklarerade eller i andra former aktivt existerande strategier eller policier.

Helhetsbilden är relativt brokig, kanske delvis beroende på hur man definierar en strategi eller policy men också beroende på vilken form en skriftlig strategi antagit. Finland och Norge kan åtminstone uppvisa någon form av konkreta skriftliga strategier, den förra i form av *”Arkivverkets privatarkivstrategi”* från 2007, den senare i *”Riksarkivets bevaringspolitik för privatarkiver”* och *”Retningslinjer för arbetet med privatarkiv”* från 2002. Danmark och Sverige kan inte direkt peka på någon skriftligt formulerad insamlingsstrategi, men på riksarkivnivå är man eniga om att det existerar någon form av nationell policy när det gäller insamlingen av privat arkivmaterial. För Danmarks del hänvisar man härvid till det arbete som Privatarkivudvalget gör och i Sverige kan man hänvisa dels till arbetet inom Riksarkivets nämnd för enskilda arkiv, dels till en idéskrift från 2007 *”Statens arkiv i framtiden”*.

Där riksarkiven i sina svar gärna ser existensen av en nationell strategi eller enhetlig policy, är landsarkiven/

statsarkiven i regel mera skeptiska. I vissa fall har de sistnämnda uttryckligen kritiserat arkivverken för bristen på en samlad front när det gäller att rationellt samla in det privata material som hotar gå förlorat. Landsarkiven/statsarkiven ser i flera fall att det däremot existerar målinriktade regionala satsningar, där man fokuserat på särskilda fenomen eller aktörer i samhället. Det är också signifikativt, att man i flera av länderna påpekat resursbrist som en av orsakerna till att riktade insamlingskampanjer inte kunnat genomföras, eller ens kunnat övervägas. Problemet är då inte i första hand själva insamlandet, utan de resurser som skulle behövas för att bearbeta materialet.

Aktivitet eller passivt mottagande – hur kan man fylla luckor i bestånden?

En av de centrala frågor som arbetsgruppen redan under det första planeringsmötet lyfte fram gällde huruvida arkivverken i de nordiska länderna kunde skönja några tydliga luckor i samlingarna av privatarkiv. Om så var fallet, vad har man då hittills gjort för att medvetet fylla dessa luckor. I enkätformulären tillfrågades man om huruvida man de under de senaste fem åren bedrivit aktivt insamlingsarbete eller passivt mottagande. Med tanke på det alltmera expanderande tillflödet av material – kombinerat med knappa resurser, beträffande såväl personal som utrymmen – kunde man tänka sig, att det passiva motståndets melodi skulle vara den rådande trenden. Så har också huvudsakligen varit fallet och nya grupper av privatarkiv försöker man på många håll främst locka genom att arrangera speciella tematiska evenemang, bl.a. i samband med Arkivens dag och andra återkommande tillställningar.

Ett par anmärkningsvärda undantag kan registreras i Danmark. Dels bedriver Erhvervsarkivet målinriktade sektorutredningar och på basen av de luckor i arkivmaterialet som man då kan konstatera, går man in för att specifikt samla in material från en viss företagssektor. Dessutom har danska arkivverket år 2009 initierat ett pilotprojekt för att samla in privata IT-arkivalier, en typ av arkivmaterial som klart tenderar att öka och som dessutom ställer arkivinstitutionerna inför stora utmaningar.

På frågan om huruvida man kunnat skönja eventuella luckor i bestånden var svaren överlag rätt vaga. Det kan tolkas som att man i många institutioner inte har någon konkret genomförd inventering och analys av helheten, vilket för de flestas del säkert även är fallet. Flera institutioner svarade jakande på frågan, men undvek att närmare precisera vilken typ av luckor det var fråga om. Man kunde också vända på steken och tolka det så, att på de områden där arkiven gjort riktade insamlingsinsatser har man också utgått från identifierade luckor i bestånden. På den nationella nivån inverkar i vissa fall själva arkivfältets struktur till att det uppstår luckor hos somliga arkivinstitutioner. Så är fallet t.ex. i Norge, där man – till skillnad från Danmark, Finland och Sverige – saknar särskilda institutioner som omhändertar företagsarkiv. Denna sektor har man därför kanske fäst större uppmärksamhet på än flera andra när det gäller att såväl framhäva som målmedvetet fylla luckor i det privata materialet.

I Sverige har vissa landsarkiv påpekat att det regionala näringslivet, eller vissa specifika branscher är svagt representerade. Andra områden där det förekommer luckor är kvinnor, invandrare och exempelvis för Östersunds landsarkivs del sägs samerna vara svagt representerade i arkivbestånden. Riksarkivet har noterat, att visserligen lyser företagssektorn delvis med sin frånvaro, men samtidigt bör man

inom detta fält noga överväga gränsdragningarna mellan vad som hör hemma i Statens arkivs institutioner och vad som skall omhändertas av näringslivs- och förenings-/folkrörelsearkiven.

För Finlands del har landsarkiven varit rätt passiva i att besvara just denna fråga, eller helt enkelt noterat att luckor visserligen förekommer, men inte närmare definierat dem. Åbo landsarkiv har dock poängterat att tidsperioden före 1900-talet samt arkivdistriktets mera ”perifera delar” är underrepresenterade. Riksarkivet har inte definierat några specifika luckor, men i de två senaste upplagorna av arkivverkets strategi (2010 och 2015) har det skrivits in, att man bör fästa vikt vid att insamla arkiv från nyare minoritetsgrupper och invandrare. I det sammanhanget förefaller det naturligt att utnyttja de erfarenheter som man haft i bl.a. Sverige, där man tidigare gjort stora satsningar just på insamling av arkiv från invandrarorganisationer. Sådana stora satsningar har man avhållit sig från under de senaste åren till följd av bristande resurser. I Finlands riksarkiv har man tidigare deltagit i ett par riktade insamlingsinsatser, nämligen rörande vårdpersonal och prästers predikningar, men i båda fallen har initiativen kommit utifrån och inte som ett resultat av att arkivet självt skulle ha påpekat luckor i bestånden på just dessa områden. En fingertoppskänsla i riksarkivet i Finland är däremot att det delvis saknas arkiv från inflytelserika samhällsaktörer under perioden efter andra världskriget, i synnerhet 1950-1970-talen, och då i synnerhet andra än aktörer på ministernivå.

För Danmarks del svarade riks- och landsarkiven ytterst passivt på frågan om luckor i bestånden. Däremot bedriver Erhvervsarkivet, som har ett stort ansvar för den danska privatarkivverksamheten, vad som kallas sektorutredningar som grund för insamlingsarbetet, och för att identifiera såväl luckor som

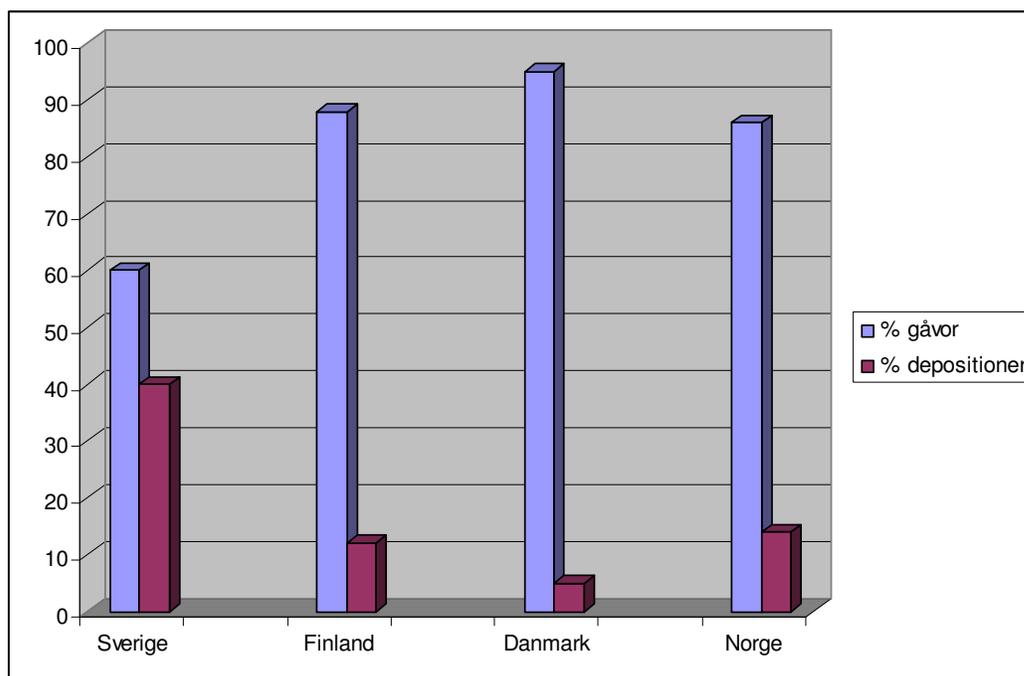
överrepresentation i bestånden. Systemet bygger på ett utnyttjande av s.k. bransch- och kommunkoder, som användas i den löpande registreringen i databasen, Daisy, och därefter är sökbara enheter. Den utvidgade sektormetoden presenteras mera utförligt i ett särskilt avsnitt av rapporten, men benchmarkinggruppen vill rekommendera den som en möjlig enhetlig modell för privatarkiv i allmänhet i Norden, som ett resursbesparande verktyg i administrationen av bestånden och i utarbetandet och utvecklandet av insamlingsstrategier.

Avtalsförfarandet – depositioner eller gåvor?

De nordiska arkivverken verkar vara mycket måna om att säkra juridiska frågor kring donationer av privatarkiv och att med hjälp av avtal dokumentera när och på vilka villkor överlåtelse har skett. De flesta arkivinstitutioner som besvarat enkätens frågor rörande avtalsförfarandet

har meddelat att de nästan utan undantag gör upp avtal. Riksarkivet i Finland har på denna punkt dock under den senaste tiden gått in för en avvikande linje, särskilt i de fall där det donerade materialet ställs fritt till forskarnas förfogande. I sådana fall anses det vara tillfyllest med ett överlåtelseintyg, som ifylls i samband med överlåtandet. Nämnda intyg innehåller också vissa stipuleringar om gallring/ återbördande av sådant material som inte lämpar sig för varaktig förvaring samt huruvida uppgifter om arkivmaterialet får publiceras i arkivverkets elektroniska databaser på nätet. Det råder sedan en större variation inom samtliga nordiska länder vad gäller vissa specialbestämmelser som ingår i avtalen, såsom gallring, upphovsrätt, sekretess/tillgänglighet och liknande. Överenskommelser om sekretess och eventuell gallring är klart vanligare, medan frågor om upphovsrätt är mera sparsamt förekommande.

Tabell 10. Procentuell andel av antalet gåvor respektive depositioner av privatarkiven i Norden. Genomsnitt för hela arkivverket.

I fråga om fördelningen mellan gåvor och depositioner kan man se en tydlig skillnad mellan å ena sidan Danmark, Norge och Finland, där man mycket starkt satsar på överlåtelse i form av gåvor, medan man i Sverige i betydligt högre grad också accepterar depositioner. Vissa skillnader finns dock inom institutionerna som inte framgår i diagrammet. De sistnämnda berör i första hand de institutioner som tar emot privatarkiv efter verksamma organisationer och företag, som ofta dessutom ställer villkor beträffande tillgängligheten. Exempelvis statsarkivet i Stavanger och finska Riksarkivet tar emot denna typ av material i större utsträckning än sina kollegor i samma land. I Riksarkivet i Finland talar man dock om ”varaktiga depositioner”, dvs. målsättningen är att arkivmaterialet förblir i arkivverkets förvar.

Kostnadsfrågor

Hur borde arkivverken förhålla sig till omkostnader för en verksamhet som de egentligen inte har någon skyldighet att bedriva? Donatorerna, eller arkivbildarna, framhåller gärna hur stor betydelse deras egna eller släktingars handlingar kan ha för forskningen eller för det gemensamma kulturarvet. Men i hur stor utsträckning är de beredda att betala för hantering och förvaring av dessa arkivmaterial? Med tanke på de ständigt växande volymerna av arkivmaterial, i synnerhet vad gäller förenings- och företagssektorn, ställs arkivinstitutionerna inför allt svårare utmaningar beträffande bedömningen av det erbjudna materialets värde för forsknings- och annat bruk. Det kommer att krävas allt mera resurser för såväl hantering som förvaring och då har arkiven behov av effektiva redskap, såsom målmedvetna och väl genomtänkta insamlingsstrategier, som man kan falla tillbaka på. Samtidigt kräver arbetet med privatarkiv också en god fingertoppskänsla, så att man samtidigt inte stöter bort värdefullt material enbart till följd av kostnadsfrågor. Arbetsgruppen förhörde

sig om vilken typ av överlämningskostnader som vanligtvis förväntas bli täckta av dem som donerar privatarkivmaterial till riksarkiv eller landsarkiv.

Inte i något av de nordiska länderna verkar man ha genomdrivit någon strikt linje där hela arkivverket skulle följa samma policy. Det förekommer också såväl stora likheter som distinkta skillnader bland de nordiska länderna beträffande vad som förväntas av donatorerna. Ingenstans erbjuds helt gratis service åt donatorerna, men heller ingenstans krävs det att donatorerna står för samtliga utgifter.

En genomgående trend – dock inte helt utan undantag – verkar vara, att donatorerna förväntas stå för transportkostnaderna. Däremot är variationen större vad gäller utgifterna för gallring och uppordnande av materialet. Den ”svenska modell” som Riksarkivet i Sverige följer beträffande kostnader för uppordnande och förvaring avviker tydligt från de övriga länderna. Modellen går ut på att donatorerna betalar fixerade avgifter under en period av tio år, beroende på hur välordnat det överlåtna materialet är. Med dessa intäkter kan Riksarkivet finansiera en del av arbetet med uppordnande av arkiven.

Rekommendationer

- I de nordiska länderna kunde man samfällt gå in för en förvärvspolicy som betonar arkiven som ”organiska helheter”, dvs. en persons, släkts eller förenings arkiv förvaras på ett och samma ställe och splittras inte upp på flera institutioner på basen av verksamhetsformer, yrkesuppdrag eller liknande.
- Att arkivinstitutioner inom de respektive länderna strävar till att undvika ”revirstrider” om särskilt attraktiva arkiv
- Att arkivinstitutionerna i de nordiska länderna går in för en mera medveten förvärvspolicy av dansk modell, baserad på eventuella luckor i bestånden
- Att arkivinstitutionerna i de nordiska länderna mera ingående analyserar sina bestånd och eventuell brist på representativitet i olika avseenden; detta kan skapa grund för mera vidsträckta gemensamma analyser och samarbete länderna emellan
- Att arkivinstitutioner utnyttjar nationella koder för branscher och geografi vid insamling av privatarkiv, såväl för redan insamlade arkiv som för framtida insamling. Användningen av dessa standardiserade kategorier kan både underlätta och stödja insamlingsarbetet i den förberedande fasen.
- Att arkivinstitutionerna strävar till ökad systematisering och mindre tillfällighet i sin insamling och hantering av privatarkiv. Detta förutsätter en mera utbredd analys enligt ovan av de bestånd man har, men utgör samtidigt underlag för gemensamma analyser länderna emellan.

7. Tillgängliggörande och förmedling av privatarkiv i de nordiska arkivverken

De frågor om tillgängliggörande och förmedling av privatarkiv i Norden som ställts i undersökningen avslöjar att det i första hand är de gemensamma dragen med hänsyn till arbetsmetoder, inställning och yrkesmässiga infallsvinklar som är de mest framträdande inom detta arbetsfält. Nedan följer en genomgång av hur de centrala svaren på de olika problemställningarna har fördelat sig. Centrala frågeställningar följs därefter upp med förslag till rekommendationer. Detaljer om hur den enskilda institutionen har svarat kan man finna i bilagan till denna rapport.

En central fråga inom detta avsnitt har varit om det existerar planer för tillgängliggörande och förmedling av privatarkiv och vilken betydelse de i så fall har. Baserat på svaren kan man se att det inte verkar vanligt bland institutionerna i de nordiska arkivverken att i någon större utsträckning ha formulerat planer för tillgängliggörande och förmedling av information om privatarkiv och deras betydelse. På riksarkivnivå uppger visserligen tre av fyra att de har sådana planer, men endast tio av 34 institutioner totalt uppger sig ha sådana. Det har heller inte tagits fram planer på verksamhetsnivå i något av de nordiska länderna. Benchmarkingen ger i denna fråga inget direkt svar på frågan om varför planer för tillgängliggörande och förmedling av privatarkiven inte tagits fram av institutionerna. Men flera institutioner i Sverige och Norge har lyft fram att det inte görs någon skillnad i förmedlingen och tillgängliggörandet av privat och offentligt material. I de fall där denna synpunkt lyfts fram har det inte närmare redogjorts för vad som är den generella och överordnande praxisen eller strategin knuten till tillgängliggörande och förmedling. En integrerad, komplementär inställning till tillgängliggörande och förmedling är

möjlig och önskvärd på en viss nivå i förmedlingsarbetet. Det råder inget tvivel om att privat och offentligt arkivmaterial i många sammanhang gemensamt kan belysa samhällsförhållanden och samhällsfenomen. Å andra sidan ger detta upphov till frågeställningen om huruvida en sådan praxis tillvaratar privatarkivens självständiga samhällsmässiga informationsvärde och verksamhets-historiska dokumentationsvärde på ett tillräckligt bra sätt. Används privat arkivmaterial mest för att belysa och understödja teman och frågeställningar som tenderar att fokusera på myndigheternas historia och myndighetsarkiven? Landsarkivet i S:t Michel i Finland är antydningssvis inne på denna diskussion i ett av sina svar.

Identifieras målgrupper för arbetet med tillgängliggörande?

Frågan om en planmässig insats gentemot målgrupper hänger till en viss grad samman med föregående spörsmål om utarbetade planer, och generellt kan man säga att det heller inte är en dominerande praxis att ha utpekat särskilda målgrupper i arbetet med tillgängliggörande av privatarkiv. Endast 12 institutioner totalt uppger att de har identifierat sådana målgrupper. Anser man, som man har varit inne på i punkten ovan, att privata och offentliga arkiv är komplementära i dokumentations- och förmedlingsarbete är det på grundval av den tankegången inte heller ändamålsenligt att identifiera särskilda målgrupper för tillgängliggörande av privatarkiven.

Baserat på kommentarerna, som fördelar sig både på dem som har och inte har identifierat målgrupper, så ser man likaväl en generell tendens till att det utifrån

Vilka är målgrupperna? Går de att identifiera?

arkivtypernas inriktning (sektortillhörighet, geografi, sociokulturell tillhörighet, etnisk tillhörighet etc.) ligger en styrning i förhållande till målgrupper. Detta är kanske också en orsak till att det inte framstår som ändamålsenligt eller nödvändigt att arbeta konkret med denna typ av problemställningar i förmedlingsarbetet? Svaret ger sig i många fall självt. Varierande typer av arkiv tenderar till att appellera till bestämda miljöer och grupper av brukare som har speciella intresseområden. Bland de identifierade målgrupperna förekommer en övervikt av utbildningsgrupper, forskare, lokalhistoriker, intresseorganisationer, släkt- och hembygdsforskare, samt medie-relaterade grupper som journalister. Detta är målgrupper som också återkommer i andra frågeställningar när det gäller anpassning av information och förmedling av privatarkiv. Värmlandsarkiv påpekar dessutom att det ligger en stor utmaning i att få *arkivbildare* betraktat som en egen målgrupp, att förstå vikten av sina egna arkiv och vad de kan användas till.

Arbetar arkivverken med att tillgängliggöra privatarkiven i sin verksamhet?

Inför denna omfattande frågeställning har det varit ändamålsenligt att dela upp i fem underavdelningar för att få så kompletta svar som möjligt, och för att få en uppfattning av omfånget av, och hållningen till, ny praxis knuten till en övergång från traditionell tillgängliggörande till tillgängliggörelse genom nya medier. Vi har frågat hur tillgängliggörandet sker fysiskt, i sökbara databaser över Internet och i digitaliserad form, huruvida man förmedlar privatarkivens forskningspotential genom publikationer, och huruvida man satsar pedagogiskt gentemot skolor och universitet. Sammanfattningsvis kan man säga att praxis i de nordiska arkivverken genomgående är densamma. Publik vägledning, aktiviteter i läsesal, visningar, utställningar fysiskt och på webben, katalogproduktion, beståndsöversikter och registrering på papper och elektroniskt är typiska infallsvinklar på tillgängliggörande hos alla institutioner som har besvarat frågorna. Att frånga ett pappersbaserat tillgängliggörande av kataloginformation är uppenbarligen ett framträdande drag i utvecklingen. I samtliga arkivverk registreras materialet i arkivdatabaser (Asta, Arkis/NAD, Daisy, Vakka). Förmedling genom föredrag och artiklar till press/tidskrifter är utbrett i alla land. Praxis med att digitalisera hela eller delar av privatarkiv har varit mer utbrett i Finland och Sverige än i Danmark och Norge. Digitaliseringen av privat arkivmaterial i Finland och Sverige har dock i stor grad kommit till stånd som en del av större satsningar på digitalisering och arbetsmarknadsprojekt (exempelvis projekt knutna till SVAR och ACCESS i Sverige, satsningar initierade av undervisningsministeriet i Finland, där även de statsstödda privata centralarkiven har beviljats särskilda medel).

Tillgängliggörande av privatarkiven i fysisk form

Det traditionella fysiska sättet att tillgängliggöra och förmedla privatarkiv i alla nordiska land sker genom läsesal/forskarsal där man också erbjuder brukarvägledning. Visningar, utställningar och olika former av föredragsverksamhet nämns som vanliga förmedlingssätt i Finland, Sverige och Norge. Sådana aktiviteter förekommer i mindre grad i Danmark, något som det uppges bör ses i samband med resurssituationen för privatarkivarbetet i Danmark. Därtill uppges flera institutioner att de har utvecklat vissa specialerbjudanden för enskilda målgrupper. Exempelvis nämner

Klassiskt tillgängliggörande

Landsarkivet i Göteborg ett särskilt utbildningspaket för ekonomistuderanter som inkluderar tillgängliggörande och förmedling av näringslivsarkiven. Flera norska institutioner uppges att man håller fasta (årliga, halvårliga) föredrag riktade mot särskilda målgrupper, exempelvis journalister och studenter. Vid Landsarkivet för Nørrejylland håller man användarkurs om privatarkiv och handskriftssamlingen, medan man i det finska Riksarkivet har årliga arrangemang kring speciella privatarkivteman där målet är att väcka uppmärksamhet hos potentiella arkivbildare (politiker och kulturpersonligheter) som kan tänkas vilja överlåta sitt arkivmaterial.

Tillgängliggörande över Internet, i sökbara databaser och i digitaliserad form

Tillgängliggörande av och information om privatarkivbestånden i sökbara databaser är, som redan nämnts, vanlig praxis i alla de nordiska länderna. I Norge sker tillgängliggörandet genom Felleskatalogen och Samkatalogen som är de två nationella sökbara databaserna i bruk i Norge. Det är arkivverkets registreringsbas ASTA, tillgängliggjord på Internet, som går under betäckningen "Felleskatalogen". I denna databas skiljer man inte mellan offentliga arkiv och privatarkiv. Samkatalogen däremot är en nationell databas uteslutande för privatarkiv. Dessa två databaser kommer efter hand att samlas i en gemensam nationell arkivportal som är under utveckling. På motsvarande sätt blir arkiv i Sverige registrerade i den interna databasen ARKIS och därmed blir de också sökbara i den nationella arkivdatabasen (NAD). Kataloginformationen läggs kontinuerligt in i denna databas. Privatarkivavdelningen medverkar i brevdatabasen som SVAR tillgängliggör och denna innehåller brevskrivare i privatarkivsamlingar.

I Danmark blir allt material registrerat och tillgängliggjort genom registreringsdatabasen DAISY, som är tillgänglig på Internet. I tillägg blir privatarkiven, genom utdrag ur arkivdatabasen, förmedlade genom den nationella privatarkivdatabasen DANPA. I Finland registreras nya bestånd i arkivregistreringsdatabasen VAKKA, och därigenom görs arkiven sökbara till en viss nivå. Riksarkivets enhet för privatarkiv ansvarar dessutom för det riksomfattande privatarkivregistret, som erbjuder basuppgifter om privatarkiv i ca 25 institutioner, inklusive arkivverkets enheter, de privata centralarkiven, några stadsarkiv och universitetsbibliotek samt ett antal specialinstitutioner. Uppgifterna i registret uppdateras minst en gång årligen. Registrets tekniska egenskaper börjar dock vara föråldrade och därför finns planer på att utveckla det enligt moderna kriterier.

Digitaliseringsinsatserna fördelas ojämnt mellan de nordiska privatarkivbestånden. Längst har man kommit i Sverige och dels i Finland. Som ett särskilt projekt i det svenska Riksarkivet kan nämnas att vissa delar av materialet i den Judiska församlingens arkiv har blivit digitaliserat. Enskilda speciella digitaliseringsprojekt i de svenska landsarkiven framhävs, såsom digitaliseringen genom DAF-projektet (Östersund), och Stockholmskällan.se (Stockholms stadsarkiv). I det finska Riksarkivet deltar enheten för privatarkiv i digitaliseringsarbetet, och utvalda privatarkiv, eller delar av privatarkiv som anses särskilt intressanta för forskningsändamål, blir digitaliserade. I danska arkivverket uppger samtliga institutioner att man inte digitaliserat privatarkiv, medan det i en försvinnande liten grad digitaliseras i de norska privatarkivbestånden. Statsarkivet i Bergen kan uppvisa exempel på ett digitaliserat enskilda arkiv.

Tillgängliggörande genom publikationer och beståndsöversikter

På frågan om man tillgängliggör genom publikationer och beståndsöversikter som presenterar bestånden och dessas forskningspotential är det övergripande svaret idag nej. I de flesta nordiska arkivverken presenterar man inte privatarkivbestånden och därigenom dessas forskningspotential på något systematiskt sätt. Utöver de sökbara elektroniska katalogerna över privatarkivbestånden som finns är presentationerna inte systematiskt tillrättalagda för bearbetade presentationer av bestämda källtyper på nätet. Pappersbaserade publikationer såsom översikt-kataloger över bestånd och tematiska guider trycks inte längre i något av länderna, med undantag av Sverige som de senaste åren publicerat flera band av en tryckt beståndsöversikt över de enskilda arkiven i Riksarkivet.

Det finns en rad äldre utgåvor av den typen av publikationer från övriga länder, men de uppdateras alltså inte. Flera institutioner uppger att de publicerar information om privatarkiv genom nationella och nordiska magasin/tidskrifter (Arkivmagasinet, Nordisk arkivnytt, årsböcker, jubileumsböcker, minneskrifter etc.). Men detta bör vi karakterisera som ett mera tillfälligt tillvägagångssätt. Ett undantag utgör här det danska Erhvervsarkivet, som genom forskning systematiskt presenterar olika källgrupper, exempelvis räkenskapsmaterial, och därigenom visar vad och hur det kan användas. Som ett särskilt insats framhäver Erhvervsarkivet att man också håller sex brukarkurser om året om utvalda ämnen eller källgrupper. Därmed får man också forskningspotentialen presenterad på ett bra sätt.

Tillgängliggörande genom pedagogiska satsningar mot skolor och universitet

Variierande samarbetsformer för kontakt med skolor och universitet existerar i alla de nordiska länderna. Antingen, som exempelvis i Norge och Danmark, att man deltar i undervisningssamarbete vid universitets- och högskolorna och på så sätt förmedlar kunskap om privatarkiven i undervisningssituationen och i pensumartiklar. Eller, som i det finska Riksarkivet där man har rundvisningar och presentationer för skolklasser och universitetsstudenter. I landsarkiven/statsarkiven är praxisen varierande. Medan samtliga svenska landsarkiv uppger att privatarkiven ingår i pedagogiska satsningar gentemot skolor och universitet, sker sådana pedagogiska satsningar i liten grad vid de finska landsarkiven, med undantag av Landsarkivet i Jyväskylä.

Tillgängliggörande via media och på andra sätt

Inget av länderna uppger sig ha en explicit mediestrategi eller medieplan. En viss presskontakt verkar trots detta vara vanlig, både genom egenproduktion av artiklar och krönikor i dagspressen, och genom att bistå medieaktörer på olika sätt. Enskilda landsarkiv/statsarkiv uppger att de markerar sig i lokalpressen. Invigning av utställningar och överlåtelse av privatarkiv erbjuder också möjligheter att locka press och uppnå medieomnämnden.

Samarbete rörande tillgängliggörande inom och utanför institutionsgränserna

Samarbetet om tillgängliggörande verkar vara väl utbyggt både innanför de nordiska arkivverken, och också gentemot externa arkivinstitutioner, bibliotek och museer. Ytterst få institutioner uppger att man inte har samarbete internt eller externt (bara 7 institutioner totalt har uppgett detta, medan 4 institutioner inte har besvarat frågan). Danmark utpekar sig som det land där

samarbetet om tillgängliggörande är minst utbrett.

Vilket slags samarbetsrelationer ingår man i? I Norge rör det sig gärna om att tillgängliggöra enskilda arkiv med tematisk relevans i olika jubileumssammanhang, t.ex. Wergelandsåret, Mangfoldsåret, Kulturminneåret, och det kommande Polarjubileet. Det svenska Riksarkivet deltar exempelvis i nätverk för chefer för handskriftsamlingarna vid universitetsbibliotek, chefer för folkrörelsearkiv, näringslivsarkiv och liknande. Landsarkivet i Härnösand skiljer sig från övriga institutioner genom att ha ett vidsträckt samarbete med andra, och har bland annat deltagit i ett ABM-projekt om publicering på webbportalen "Kulturarv Västernorrland" finansierat med hjälp av EU-medel. Det externa samarbetet om tillgängliggörande i det finska Riksarkivet är först och främst riktat mot de centrala privatarkivinstitutionerna.

Resurser och resursanvändning

Avslutningsvis i avsnittet om tillgängliggörande och förmedling av privatarkiv ställdes två frågor om resurser och resursanvändning. Dessa frågor leder över i en vansklig terräng för de flesta institutioner. En fråga rörde om man kan beräkna hur stora resurser som användes totalt inom arkivverken för tillgängliggörande år 2008? Med undantag av Statens Arkiv i Sverige är det få substantiella svar från de övriga respondenterna. Med utgångspunkt i denna avsaknad av data kan det inte sägas något kvalitativt om resursanvändningen. Vidare har frågan ställts om hur stora resurser, bortsett från lönebidrag, som avsattes för förmedling av privatarkiv år 2008? Denna fråga har generellt inte kunnat besvaras, i likhet med frågan ovan på grund av bristfälligt dataunderlag. Orsaken till detta verkar vara att man inte har rapporteringsrutiner i statistik- eller budgetsammanhang som gör det möjligt att

åtskilja eller jämföra mellan förmedlingsarbetet som bedrivs i de enskilda institutionerna och avdelningar/ sektioner.

Rekommendationer

- Många institutioner i undersökningen skiljer inte mellan tillgängliggörande och förmedling av privat och offentligt arkivmaterial. Arbetsgruppen vill trots detta starkt rekommendera att det genomförs målinriktade aktiviteter för att tillvarata privatarkiven i tillgängliggörande- och förmedlingssammanhang. Privatarkiven kan inte uteslutande värderas i förhållande till de offentliga arkiven utan bör också betraktas och förmedlas med utgångspunkt i det egna samhällsmässiga och historiska egenvärdet. I de nordiska arkivverken bör det därför på *arkivverksnivå* utarbetas en överordnad strategi för hur tillgängliggörande och information om privatarkiven och deras betydelse skall ske.
- I de nordiska arkivverken bör det på *institutionsnivå* utarbetas planer för tillgängliggörande och information om privatarkiven och deras betydelse.
- Forskningspotentialen i privatarkiven kan marknadsföras bättre och mera aktivt än vad som görs i dag. I de nordiska arkivverken bör man sträva till en större systematik i presentationen av privatarkivens forskningspotential, exempelvis efter mönster från det danska Erhvervsarkivet.
- Man kan konstatera att traditionellt tillgängliggörande och förmedling håller på att tappa terräng till förmån för nätbaserat tillgängliggörande och förmedling. Det kommer trots detta att vara viktigt och nödvändigt att upprätthålla ett kvalitativt och omfattande utbud till brukarna i forskarsalarna, i synnerhet gentemot de forskare som kommer att ha behov av fördjupning i ett material som troligen aldrig kommer att kunna digitaliseras eller förmedlas via nätbaserade lösningar. Behovet av specialistkompetens i ett framtida perspektiv är därmed inte bara anknutet till IT-utvecklingen utan också till kunskap om de enskilda bestånden i sig.
- Det bör systematiskt satsas på digitalisering av privatarkiv i alla de nordiska arkivverken, och särskilt bör insatsen i Norge och Danmark, där digitalisering av privatarkiv har varit mindre vanlig, ökas betydligt. För att lyckas i detta arbete bör det tillföras resurser.
- De nordiska arkivverken bör utveckla mediestrategier för arbetet med att förmedla privatarkiv. Erfarenheter från Norge visar att det kan vara enklare att få publicitet och medieuppmärksamhet runt privatarkiv vid särskilda tillfällen än för offentliga arkiv, och denna potential bör utnyttjas mer systematiskt.
- Det bör utvecklas rapporteringsverktyg i de nordiska arkivverken på institutions- och avdelningsnivå som gör det möjligt att mäta resurser och resursbruk knutet till tillgängliggörande och förmedling av privatarkiv.

8. Samarbete

I enkätens femte och sista avsnitt ställs frågor kring olika former för samarbete, i första hand med ABM-aktörer. Enkätblankettens första del behandlar fem konkreta arbetsuppgifter. Svaren över landsgränserna är mycket likartade, även om somliga frågor har besvarats annorlunda än det ursprungligen var tänkt. Frågorna som ställts handlar om, huruvida de enskilda institutionerna sköter fem konkreta uppgifter som en *nationell* uppgift, men de flesta har tydligt besvarat, huruvida de överhuvudtaget sköter uppgiften eller inte. I det följande refereras de returnerade svaren och tyngdpunkten läggs vid skillnaderna i dessa.

I Norge, Sverige och Finland har så gott som alla tillfrågade arkivinstitutioner svarat, att de koordinerar privatarkivarbete, att de fungerar som rådgivare åt andra institutioner angående privatarkiv och att de erbjuder rådgivning till privata arkivbildare. Det norska statsarkivet i Hamar skriver, att de arbetar målinriktat med nätverksrelationer och hänvisar till det svar, som gavs på en tidigare fråga angående tillgängliggörande, nämligen: *”Selv om det ikke finnes en konkret plan, arbeides det likevel målrettet mot bestemte miljøer når det gjelder tilgjengeliggjøring og informasjon. Dette er lokalhistoriske miljøer, museer, høyskoler og enkeltpersoner som har spesielle interessefelt”*. I Danmark har två institutioner svarat, att de är representerade i Privatarkivudvalget, där koordineringen med andra ABM-institutioner sker. Två institutioner har likaså svarat bekräftande på frågan om de har rådgivning till privata arkivbildare. Men privata arkivbildare kan få eller betala för rådgivning och vägledning hos alla institutioner i Statens Arkiver i Danmark. I realiteten är det dock primärt Rigsarkivet/Landsarkivet for Sjællands privatarkivafdeling och Erhvervsarkivet, som leverar huvudparten av den efterfrågade rådgivningen. De flesta

arkivinstitutioner i alla fyra länder kan säkert vara eniga med Landsarkivet i St: Michel, som fördjupar sitt svar således:

”Alla enheter (landsarkiven och RA) erbjuder rådgivning mer eller mindre enligt eget mönster, men alla torde ha någon form av ”privatarkivpaket”, som man erbjuder privata arkivbildare, om de bara är villiga att ta emot emot det”.

Inga danska institutioner svarar på frågan om, huruvida de ger råd till andra institutioner om privatarkiv. Den bristande bekräftelsen tolkas på denna punkt sålunda, att Statens Arkivers institutioner inte mottar sådana förfrågningar. På frågan om huruvida den enskilda institutionen utbildar arkivpersonal för att tillvarata privatarkiv, visar det sig, att det med undantag av Danmark, är minst en institution i vart land som deltar i sådana aktiviteter. I Sverige är det Riksarkivet, som genom olika föredrag och kurser försöker främja en förbättrad arkivhantering hos arkivbildarna. I Norge svarar två statsarkiv ja på spørsmålet, medan det i Finland är Riksarkivet och tre landsarkiv, som åtar sig sådana utbildningsmässiga uppgifter. Liksom det svenska Riksarkivet arrangerar också det finska kurser, som alternerande fokuserar på uppordnande av det gamla arkivet respektive arkivbildningsprocessen. Sista delen av denna grupp av frågor berör fördelningen av ekonomiska medel till andra arkivinstitutioner, som bevarar privatarkiv. Alla fyra länder har svarat bekräftande på denna fråga.

ABM-samarbete rörande hantering och förvaring av privatarkiv

I Sverige, Norge och Finland pågår ett utbrett samarbete mellan enskilda institutioner i de statliga arkivverken och så andra, primärt lokala och regionala,

ABM-institutioner. I svaren hänvisas till många och varierande samarbetsrelationer med bibliotek, däribland också universitetsbibliotek och vetenskapliga bibliotek samt museer och arkiv-institutioner generellt, medan Samisk Arkiv i Norge framhäver samarbetet med Tromsø internationella filmfestival. I Sverige svarar flera också, att de deltar i eller samarbetar med näringslivsarkiv eller -föreningar.

I Danmark är det endast Landsarkivet for Sønderjylland, som ingår i ett direkt samarbete med en ABM-institution, nämligen Museum Sønderjylland. Också på denna fråga hänvisar både Riksarkivet/Landsarkivet for Sjællands privatarkivavdelning samt Erhvervsarkivet till deltagandet i Privatarkivudvalget, som dock icke omfattar konkreta samarbetsprojekt. Erhvervsarkivet kontaktas ibland av museer beträffande arkivalier från företag eller liknande, men det är inte tal om något egentligt samarbete.

I samband med sammanställningen av denna rapport har det klart framgått, att det i alla fyra länderna råder en generell oklarhet över, hur många och vilka privatarkiv som återfinns i museernas samlingar. I Norge skapades 2007-2009 ett samarbetsprojekt mellan det statliga arkivväsendet och ABM-institutioner. Detta projekt beskrivs här ganska kortfattat, som ett exempel på hur ett samarbete mellan Statens Arkiver och ABM-institutioner kan medverka till att understöda och förbättra institutionernas egen uppgiftslösning och samtidigt utmytna i en bättre service till brukare av privatarkiv. ABM-utviklings arkivkartläggning avslöjade bland annat att ca 30 % av privatarkivbestånden bevaras i museerna och att det mesta av detta material är otillgängligt för brukarna. Detta avslöjande resulterade i ett samarbetsprojekt mellan Riksarkivarien och ABM-utvikling kallat *Privatarkiv i museerna 2007-2009*. Projektets

huvudändamål är att bidra till att privatarkiv i konsoliderade museer (nyligen omorganiserade från små till stora museienheter) skall vara väl förvarade, uppordnade och tillgängliga för brukarna. Det innebär bl.a. att museerna i sin samlingsförvaltning tar ställning till om de skall insamla privatarkiv och efter vilka kriterier detta eventuellt skall ske. Det är också en målsättning att museerna i sina förvaltningsplaner bör formulera riktlinjer för förvaring, uppordnande, katalogisering och tillgängliggörande av arkiven som motsvarar arkivmässiga metoder och praxis. Projektarbetet i 4 pilotfylken (Hordaland, Nordland, Sør-Trøndelag och Østfold) slutfördes 2008. Projektarbete i två nya fylken (Troms och Telemark) inleddes 2009 och pågår fortsättningsvis. Projektet finansieras via ABM-utviklings budget.

Deltagande i internationellt samarbete rörande privatarkiv

När det gäller samarbete utanför landets gränser, ser bilden emellertid helt annorlunda ut. Enbart en liten andel av de tillfrågade arkivinstitutionerna har bekräftat att de deltar i internationellt samarbete. De fyra riksarkiven svarar alla, att de deltar i det nordiska samarbetet rörande privatarkiv, senast i det seminarium som hölls i Helsingfors 2007. Riksarkivet i Norge är, liksom Erhvervsarkivet i Danmark och Riksarkivet i Finland, bland annat engagerat i ICA (International Council on Archives).

Några få arkivinstitutioner har engagerat sig i samarbetsprojekt som går över den närmaste landsgränsen. I Sverige deltar landsarkivet i Lund i projektet "Över Öresund". Samma arkiv deltar också i ett projekt rörande finska krigsbarn och framhäver, att Landsarkivets och Riksarkivets Nobelarkiv är med i Unescos "memory of the world". Det svenska Landsarkivet i Härnösand deltar i ett europeiskt tillgängliggörandeprojekt av

digitalt material i samarbete med Länsmuseet i Västernorrland. Värmlandsarkiv samarbetar internationellt bland annat genom erfarenhetsutbyte med statsarkiven i Hamar och Oslo. I Norge deltar Samisk Arkiv i NISE (Nationalist intermediary structures in Europe), medan Statsarkivet i Stavanger har tagit initiativ till ett internationellt nätverk för petroleumarkiv.

Det kan inte avgöras om det är avsaknaden av resurser eller bristande vilja till internationellt samarbete, som innebär att endast två av de tillfrågade arkivinstitutionerna har ansökt om stöd för internationella privatarkivprojekt de senaste tio åren. Det rör sig om Samisk arkiv, som har sökt om medel från Nordiska Rådet för att uppordna arkivmaterial, medan Statsarkivet i Tromsö svarar, att Riksarkivarien har utnämnt en representant från Statsarkivet för att delta i ledningen av Samisk arkiv. Det har ansökts om medel från Nordiska Rådet i detta sammanhang.

Få institutioner har utnyttjat möjligheten att komma med kompletterande anmärkningar till svaren rörande samarbete. Två anmärkningar skall dock framhävas. Det finska Landsarkivet i S:t Michel beskrev ett projekt år 2001-2003, som *"... var flera år före sin tid, men gav nyttiga och uppmuntrande erfarenheter om samarbetet mellan arkiv, bibliotek och museer"*. Också det norska Statsarkivet i Hamar har goda erfarenheter av samarbetsprojekt och skriver: "SAH har stor glädje av samarbete genom många år med Arkivcentrum Värmland i Karlstad".

Sammanfattning och rekommendationer

Denna del av undersökningen ger några rätt entydiga svar. Den ena mycket klara konklusionen är att Statens Arkiver i Danmark, med Landsarkivet for Sønderjylland som enda undantag, inte deltar i eller samarbetar med andra ABM-

institutioner. Däremot förekommer ett utbrett och mycket varierande samarbete med ABM-institutioner i Sverige, Norge och Finland. Svaren ger ingen finger-visning om, varför Danmark skiljer sig så markant på detta område. Frågan är om bland annat ländernas storlek kan spela en roll? I Danmark är de geografiska avstånden i jämförelsevis så små, att det är mera överkomligt för arkivbildare att leverera sina arkivalier till "rätt" institution. Det framgår däremot både direkt och indirekt av flera svaren från Sverige, Norge och Finland att det där finns en tradition att lokala och/eller regionala samarbetspartners mottar arkivmaterial och sänder det vidare till det mest relevanta arkivet eller ser till att förfrågningarna vidarebefordras till rätt institution.

En annan bakgrund kan vara varierande prioriteringar av privatarkivarbetet och samarbete med andra aktörer på området. I avsnittet om tillgängliggörande har flera arkivinstitutioner svarat, att man inte gör skillnad mellan offentligt och privat material och att det inte görs några särskilda förmedlingsinsatser för det privata materialet. Men detta borde man kanhända ändra på? Denna rapport visar tydligt, att det saknas en generell överblick över arkivbildningen inom den privata sektorn i alla de nordiska länderna och inte minst saknas en överblick över vad som redan insamlats. Samtidigt upplevs uttryckligen denna avsaknad av en överblick som ett av de stora hindren i det pågående insamlings- och förvaringsarbetet. Hur skall den enskilda arkivinstitutionen kunna ta reell ställning till om ett erbjudet privatarkiv skall tas emot eller ej när man har så ringa kunskap om vad som finns förvarat hos andra arkivinstitutioner i samma land? Ingen kan ha intresse av att förvara mera än nödvändigt, inte ens av samhällsekonomiska orsaker. Underlaget för besluten om att ta emot ett arkiv eller ej kan säkert förbättras om de nationella ABM-institutionerna erkänner

varandra som samarbetspartners och inte ser varandra som konkurrenter. I den genomförda enkätundersökningen framhäver flera arkivinstitutioner uttryckligen själva den positiva nyttan av samarbetsprojekt, så erfarenheter av goda projekt borde kanske spridas aningen mera?

Frågan om resurserna för privatarkivområdet spelar otvivelaktigt också en stor roll i denna problemställning. Som det visades i avsnitt två om resurser, råder det ett missförhållande mellan den insamlade mängden privatarkiv hos de statliga arkivverken och de personalresurser som avsätts för privatarkivarbetet. Det är tidskrävande att utarbeta en projektansökan som ofta utmynnar i ett avslag. Med de få personalresurser som de nordiska arkivverken avsätter för privatarkivarbetet, kan det inte överraska många, att det under de sista tio åren endast är två arkivinstitutioner, som har ansökt om internationella medel till stöd för sitt arbete.

Kombinationen av få medarbetare på privatarkivområdet och det ständiga och stora behovet av resurser för tillgängliggörandeuppgifter förklarar givetvis också varför det trots allt inte existerar flera ABM-samarbetsprojekt. Deltagande i ett ABM-samarbete betyder ofta, att de avsatta personalresurserna därmed saknas i de övriga delarna av verksamheten. Undantaget är om man lyckas få projektet finansierat genom ansökningar om externa medel så att man kan anställa annan personal som ersättning eller som supplement medan projektet löper. Erfarenheten visar i varje fall, att det sällan är viljan som saknas, men tiden och andra uppgifter medför, att möjligheterna att delta i nya projekt väljs bort.

Här har endast i liten omfattning berörts problemställningarna rörande insamling och förvaring av de privata arkivbildarnas IT-arkivalier. Trots Danmarks avsaknad av

konkreta ABM-samarbetsprojekt, har Privatarkivudvalgets ABM-koordinerande funktion rent faktisk resulterat i att Statens Arkiver har fått medel till ett fyraårigt projekt beträffande insamling av IT-arkivalier från privata arkivbildare samt för utveckling av program för konvertering av det insamlade materialet. Det är meningen att både erfarenheterna och de utvecklade systemen skall kunna användas av de övriga danska ABM-institutionerna, så på IT-området är eventuellt en förändring på väg i Danmark? Kanhända kan det vara värt att överväga ett internationellt nordiskt ABM-samarbete på detta område? Det finns väl inte orsak att återuppfinna hjulet i varje land?

Avsnitt 1 – Beståndsuppgifter - Arkivverken

Beståndsuppgifter – pappershandlingar (totaluppgifter) vid Arkivverket/Statens arkiv*					
1.1.1	Sammanställs centralt i respektive land				
a)	Antal hyllmeter privatarkiv			Totalt	Förtecknat
b)	Därav:	Personarkiv			
		Släktarkiv			
		Förenings/organisationsarkiv			
		Företagsarkiv			
		Gårdsarkiv			
		Institutionsarkiv *			
		Stiftelse/legat			
		Samling *			
		Övrigt			

*Samlade uppgifter för Riks-, stats- och landsarkiv eller motsvarande. Med **institutionsarkiv** avses privat inrättning typ skola, sjukhus eller liknande som ej drivits i statlig regi. Med **samling** avses bestånd som ej är släkt, familj eller gårdsarkiv och som sammanställt exempelvis tematiskt exempelvis "genealogiska handlingar rörande Södermanland" eller "Handlingar rörande svenska urmakare" etc.

Denna fråga avser de samlade bestånden för de institutioner som ingår i den statliga arkivorganisationen. Uppgifterna för Riksarkiv, landsarkiv, statsarkiv och andra institutioner som ingår i Arkivverket/Statens arkiv räknas samman i denna tabell. Den som ansvarar för den slutliga sammanställningen av enkäten i varje land bör göra denna sammanställning dvs Riksarkivets eller Erhvervsarkivets representanter. Samtliga mått bör anges i hyllmeter. I de fall man inte har exakta uppgifter kan man ange en uppskattning. I de fall siffrorna endast är uppskattade, bör detta noteras. Det är önskvärt att man kan specificera beståndet per typ av arkiv under fråga b). I de fall man har omfattande bestånd som inte faller inom de angivna typerna som man vill lyfta fram särskilt, kan detta göras separat efter kategorin "övrigt". Med begreppet "förtecknat" menas att det minst finns en reversal där volymerna finns angivna som kan användas vid tillgängliggörande och sökning i arkivet.

Beståndsuppgifter – pappershandlingar vid arkivinstitutioner ingående i Arkivverket/Statens arkiv					
1.1.2	Denna fråga besvaras separat av Riksarkiv, landsarkiv, statsarkiv och andra institutioner ingående i Arkivverket/statens arkiv				
a	Antal hyllmeter privatarkiv			Totalt	Förtecknat
b	Därav:	Personarkiv			
		Släktarkiv			
		Förenings/organisationsarkiv			
		Företagsarkiv			
		Gårdsarkiv			
		Institutionsarkiv*			
		Stiftelse/legat			
		Samling*			
		Övrigt			

Med **institutionsarkiv** avses privat inrättning typ skola, sjukhus eller liknande som ej drivits i statlig regi. Med **samling** avses bestånd som ej är släkt, familj eller gårdsarkiv. Denna kan eventuellt ha sammanställt tematiskt exempelvis "genealogiska handlingar rörande Södermanland" eller "Handlingar rörande svenska urmakare" etc.

Svaren på denna fråga skall utgöra underlag för sammanställningen i tabell 1.1.1.

1.3.1	Beståndsuppgifter - digitalt material (totaluppgifter) vid Arkivverket/Statens arkiv*		
	Sammanställs centralt i respektive land		
		Volym i gigabyte	Antal
	Total volym uttryckt i antal gigabyte (om möjligt) vid Arkivverket/Statens arkiv*		
	Därav :		
	Magnetband		
	CD-skivor		
	DVD-skivor		
	Bandkassetter		
	Disketter		
	Annat		
	Antal IT/EDH-system		

*Samlade uppgifter för Riks-, stats- och landsarkiv eller motsvarande .

Denna fråga avser de samlade bestånden för de institutioner som ingår i den statliga arkivorganisationen. Uppgifterna för Riksarkiv, landsarkiv, statsarkiv och andra institutioner som ingår i Arkivverket/Statens arkiv räknas samman i denna tabell. Den som ansvarar för den slutliga sammanställningen av enkäten i varje land bör göra denna sammanställning dvs Riksarkivens eller Erhervsarkivets representanter.

Om man ej har uppgift om volym i Gb ange antal enheter (disketter, band etc). Beträffande IT-system anges antal förvaltade/arkiverade system eller register (ej antal register inom samma system). Få institutioner förväntas ha hanterat den sistnämnda typen av material.

1.3.2	Beståndsuppgifter - digitalt material (totaluppgifter) vid arkivinstitutioner <u>ingående i Arkivverket/Statens arkiv</u>		
	Denna fråga besvaras separat av Riksarkiv, landsarkiv, statsarkiv och andra institutioner ingående i Arkivverket/Statens arkiv		
		Volym i gigabyte	Antal
	Total volym uttryckt i antal gigabyte (om möjligt) vid Arkivverket/Statens arkiv*		
	Därav :		
	Magnetband		
	CD-skivor		
	DVD-skivor		
	Bandkassetter		
	Disketter		
	Annat		
	Antal IT/EDH-system		

Om man ej har uppgift om volym i Gb ange antal enheter (disketter, band etc). Beträffande IT-system anges antal förvaltade/arkiverade system eller register (ej antal register inom samma system). Få institutioner förväntas ha hanterat den sistnämnda typen av material. Svaren på denna fråga skall utgöra underlag för sammanställningen i tabell 1.3.1.

1.4.1	Beståndsuppgifter privat material - andra databärare (totaluppgifter) vid Arkivverket/Statens arkiv*			
	Sammanställs centralt i respektive land			
			Antal enheter i analog form	Antal enheter i digital form
	Total volym uttryckt i antal enheter (om möjligt) vid Arkivverket/Statens arkiv			
	Därav :	Fotografier		
		Filmer		
		VHS-band		
		Ljudband		
		Kassetband		

*Samlade uppgifter för Riks-, stats- och landsarkiv eller motsvarande .

Denna fråga avser de samlade bestånden för de institutioner som ingår i den statliga arkivorganisationen. Uppgifterna för Riksarkiv, landsarkiv, statsarkiv och andra institutioner som ingår i Arkivverket/Statens arkiv räknas samman i denna tabell. Den som ansvarar för den slutliga sammanställningen av enkäten i varje land bör göra denna sammanställning dvs Riksarkivens eller Erhvervsarkivets representanter. I de fall filmer, ljudband etc digitaliserats eller mottagits i digital form, anges här de förvarade analoga objekten i den första kolumnen medan de digitala kopiorna eller förvarade digitala originalen anges i den andra kolumnen.

1.4.2	Beståndsuppgifter privat material - andra databärare vid arkivinstitutioner ingående i Arkivverket/Statens arkiv			
	Denna fråga besvaras separat av Riksarkiv, landsarkiv, statsarkiv och andra institutioner ingående i Arkivverket/Statens arkiv			
			Antal enheter i analog form	Antal enheter i digital form
	Total volym uttryckt i antal enheter (om möjligt)			
	Därav :	Fotografier		
		Filmer		
		VHS-band		
		Ljudband		
		Kassetband		

Svaren på denna fråga skall utgöra underlag för sammanställningen i tabell 1.4.1.

1.5.1	Accessioner – pappershandlingar (totaluppgifter) vid Arkivverket/Statens arkiv*	
	Sammanställs centralt i respektive land	Hyllmeter
	Accession antal hyllmeter privatarkiv i genomsnitt vid Arkivverket* 2004-2008 totalt:	
	Därav:	
	Personarkiv	
	Släktarkiv	
	Förenings/organisationsarkiv	
	Företagsarkiv	
	Gårdsarkiv	
	Institutionsarkiv *	
	Stiftelse/legat	
	Samling*	
	Övrigt	

*Samlade uppgifter för Riks-, stats- och landsarkiv eller motsvarande. Med **institutionsarkiv** avses privat inrättning typ skola, sjukhus eller liknande som ej drivits i statlig regi. Med **samling** avses bestånd som ej är släkt, familj eller gårdsarkiv och som sammanställt exempelvis tematiskt exempelvis "genealogiska handlingar rörande Södermanland" eller "Handlingar rörande svenska urmakare" etc.

Denna fråga avser de samlade bestånden för de institutioner som ingår i den statliga arkivorganisationen. Uppgifterna för Riksarkiv, landsarkiv, statsarkiv och andra institutioner som ingår i Arkivverket/Statens arkiv räknas samman i denna tabell. Den som ansvarar för den slutliga sammanställningen av enkäten i varje land bör göra denna sammanställning dvs Riksarkivens eller Erhvervsarkivets representanter. Det är önskvärt att (om man kan) specificera beståndet per typ av arkiv. Utfallet beräknas genom att antalet förvärvade hyllmeter varje år 2004-2008 räknas samman och delas med 5. Slutsumman anges i kolumnen för volym.

1.5.2	Accessioner – pappershandlingar vid arkivinstitutioner ingående i Arkivverket/Statens arkiv	
	Denna fråga besvaras separat av Riksarkiv, landsarkiv, statsarkiv och andra institutioner ingående i Arkivverket/Statens arkiv	
		Hyllmeter
	Accession antal hyllmeter privatarkiv i genomsnitt 2004-2008 :	
	Därav:	Personarkiv
		Släktarkiv
		Förenings/organisationsarkiv
		Företagsarkiv
		Gårdsarkiv
		Institutionsarkiv *
		Stiftelse/legat
		Samling*
		Övrigt

Med **institutionsarkiv** avses privat inrättning typ skola, sjukhus eller liknande som ej drivits i statlig regi. Med **samling** avses bestånd som ej är släkt, familj eller gårdsarkiv och som sammanställt exempelvis tematiskt exempelvis "genealogiska handlingar rörande Södermanland" eller "Handlingar rörande svenska urmakare" etc.

Utfallet beräknas genom att antalet förvärvade hyllmeter varje år 2004-2008 räknas samman och delas med 5. Slutsumman anges i kolumnen för volym. Svaren på denna fråga skall utgöra underlag för sammanställningen i tabell 1.5.1.

1.6.1	Accessioner - privatarkiv, övrigt material (totaluppgifter) vid Arkivverket/Statens arkiv* 2008		
	Sammanställs centralt i respektive land		
	Accessionsvolym 2008	Antal enheter i analog form	Antal enheter i digital form
	Kartor och ritningar		
	Magnetband	-----	
	CD-skivor	-----	
	DVD-skivor	-----	
	Bandkassetter		-----
	Disketter	-----	
	Fotografier		
	Filmer		
	VHS-band		-----
	Ljudband		-----
	Kassetband		-----

*Samlade uppgifter för Riks-, stats- och landsarkiv eller motsvarande.

Denna fråga avser de samlade bestånden för de institutioner som ingår i den statliga arkivorganisationen under **2008**! Observera att det här finns möjlighet att ange om man tagit emot material både i digitalt och analogt format. Uppgifterna för Riksarkiv, landsarkiv, statsarkiv och andra institutioner som ingår i Arkivverket/Statens arkiv räknas samman i denna tabell. Den som ansvarar för den slutliga sammanställningen av enkäten i varje land bör göra denna sammanställning dvs Riksarkivens eller Erhvervsarkivets representanter.

1.6.2	Accessioner - privatarkiv, övrigt material vid arkivinstitutioner <u>ingående</u> i Arkivverket/Statens arkiv 2008		
	Denna fråga besvaras separat av Riksarkiv, landsarkiv, statsarkiv och andra institutioner ingående i Arkivverket/Statens arkiv		
	Accessionsvolym 2008	Antal enheter i analog form	Antal enheter i digital form
	Kartor och ritningar		
	Magnetband	-----	
	CD-skivor	-----	
	DVD-skivor	-----	
	Bandkassetter		-----
	Disketter	-----	
	Fotografier		
	Filmer		
	VHS-band		-----
	Ljudband		-----
	Kassetband		-----

Observera att det här finns möjlighet att ange om man tagit emot material både i digitalt och analogt format. Svaren på denna fråga skall utgöra underlag för sammanställningen i tabell 1.6.1.

1.7.1	Accessionsutrymme (totaluppgifter) för privatarkiv vid Arkivverket/Statens arkiv*	
	Sammanställs centralt i respektive land	
		Ej avsatt särskilt utrymme
	Ange med kryss i rutan till höger om man ej särskilt avsatt hyllutrymme för kommande leveranser av privatarkiv	
		Hyllmeter
	Antal tillgängliga ännu ej i anspråkta hyllmeter för enskilda arkiv (pappershandlingar) vid Arkivverket/Statens arkiv totalt:	
	Därav:	Centralt vid Riksarkivet:
		Vid lands-/statsarkiv:
		Annan arkivinstitution inom Arkivverket/Statens arkiv:

*Samlade uppgifter för Riks-, stats- och landsarkiv eller motsvarande.

Denna fråga avser de samlade utrymmet vid de institutioner som ingår i den statliga arkivorganisationen. Uppgifterna för Riksarkiv, landsarkiv, statsarkiv och andra institutioner som ingår i Arkivverket/Statens arkiv räknas samman i denna tabell. Den som ansvarar för den slutliga sammanställningen av enkäten i varje land bör göra denna sammanställning dvs Riksarkivets eller Erhvervsarkivets representanter.

1.7.2	Accessionsutrymme för privatarkiv vid arkivinstitutioner <u>ingående</u> i Arkivverket/Statens arkiv	
	Denna fråga besvaras separat av Riksarkiv, landsarkiv, statsarkiv och andra institutioner ingående i Arkivverket/Statens arkiv	
		Ej avsatt särskilt utrymme
	Ange med kryss i rutan till höger om man ej särskilt avsatt hyllutrymme för kommande leveranser av privatarkiv	
		Hyllmeter
	Antal tillgängliga ännu ej i anspråkta hyllmeter för enskilda arkiv (pappershandlingar) :	

Frågan avser att belysa huruvida tillräckligt fysiskt utrymme finns för det inkommande materialet under ett antal år i framtiden. besvaras endast i de fall särskilt hyllutrymme har avsatts för kommande leveranser av privatarkiv. Svaren på denna fråga skall utgöra underlag för sammanställningen i tabell 1.7.1.

1.3.1	Beståndsuppgifter - digitalt material (totaluppgifter) vid ...		
		Volym i gigabyte	Antal
	Total volym uttryckt i antal gigabyte (om möjligt) vid Arkivverket/Statens arkiv*		
	Därav :	Magnetband	
		CD-skivor	
		DVD-skivor	
		Bandkassetter	
		Disketter	
		Annat	
		Antal IT/EDH-system	

Denna fråga avser de samlade bestånden för de svarande institutionerna. Om man ej har uppgift om volym i Gb ange antal enheter (disketter, band etc).
Beträffande IT-system anges antal förvaldade/arkiverade system eller register (ej antal register inom samma system). Få institutioner förväntas ha hanterat den sistnämnda typen av material.

1.4.2	Beståndsuppgifter privat material - andra databärare vid ...		
		Antal enheter i analog form	Antal enheter i digital form
	Total volym uttryckt i antal enheter (om möjligt)		
	Därav :	Fotografier	
		Filmer	
		VHS-band	
		Ljudband	
		Kassetband	

1.5.2	Accessioner – pappershandlingar vid arkivinstitutioner vid ...	
		Hyllmeter
	Accession antal hyllmeter privatarkiv i genomsnitt 2004-2008 :	
	Därav:	Personarkiv
		Släktarkiv
		Förenings/organisationsarkiv
		Företagsarkiv
		Gårdsarkiv
		Institutionsarkiv *
		Stiftelse/legat
		Samling*
		Övrigt

Med **institutionsarkiv** avses privat inrättning typ skola, sjukhus eller liknande. Med **samling** avses bestånd som ej är släkt, familj eller gårdsarkiv och som sammanställt exempelvis tematiskt exempelvis "genealogiska handlingar rörande Södermanland" eller "Handlingar rörande svenska urmakare" etc. Utfallet beräknas genom att antalet förvärvade hyllmeter varje år 2004-2008 räknas samman och delas med 5. Slutsumman anges i kolumnen för volym.

1.6.2	Accessioner - privatarkiv, övrigt material vid		
		Antal enheter i analog form	Antal enheter i digital form
	Accessionsvolym 2008		
	Kartor och ritningar		
	Magnetband		
	CD-skivor		
	DVD-skivor		
	Bandkassetter		
	Disketter		
	Fotografier		
	Filmer		
	VHS-band		
	Ljudband		
	Kassetband		

Observera att det här finns möjlighet att ange om man tagit emot material både i digitalt och analogt format.

2.1.2	Personalresurser för arbetet med <u>privatarkiv</u> vid Arkivverket/ Statens arkiv * 2008				
	Besvaras separat centralt/regional i varje land				
					Antal timmar vid institutioner utöver Riksarkivet om ej dedicerad personal finns
	Antal anställda 2008	Riksarkivet	Landsarkiv /statsarkiv	Annan specialinstitution	
	Fastanställda totalt (årsverken)				
	- Heltidsanställda (antal personer)				
	- Deltidsanställda (antal personer)				
	Antal projektanställda totalt (årsverkenutom anställda genom arbetsmarknadsåtgärder)				
	- Heltidsanställda (antal personer)				
	- Deltidsanställda(antal personer)				
	Antal anställda genom arbetsmarknadsåtgärder (avlönade årsverken)				
	Volontärer, studenter (antal personer, ej avlönade)				

* Statens arkiv (besvaras av Riks-, stats- och landsarkiv) eller motsvarande

Ovanstående gäller anställda som arbetar med privatarkiv som en angiven del av sin verksamhet (helt eller delvis). Vid en del institutioner är privatarkiv som ett utpekad område vilket gör frågan svår att besvara. I sådant fall försök ange ett uppskattat antal timmar per år. Hur svaren på denna fråga bäst insamlas bör avgöras separat i varje land. Här kan ansvaret för insamlingen ligga både på Riksarkivet centralt och på landsarkiven. Riksarkivets eller Erhvervsarkivets representanter som ansvarar för den slutliga sammanställningen av enkäten i varje land bör dock sammanställa uppgifterna i tabellen.

2.2.1	Kostnader vid Arkivverket/ Statens arkiv 2008*			
	Sammanställs centralt i respektive land			
				Uppskattad % om ej särskild budget finns
	Budget (kostnad för verksamheten i EUR eller kr)		Summa	
	Total budget			
	Därav: Personalkostnader			
	Lokalkostnader			
	Övriga kostnader			

Ovanstående siffror avser budget för hela organisationen, om möjligt fördelad på angivna delar. Hur svaren på denna fråga bäst insamlas bör avgöras separat i varje land. Här kan ansvaret för insamlingen ligga både på Riksarkivet centralt och på landsarkiven. Riksarkivets eller Erhvervsarkivets representanter som ansvarar för den slutliga sammanställningen av enkäten i varje land bör dock sammanställa uppgifterna i tabellen.

2.2.2	Kostnader vid Arkivverket/ Statens arkiv för arbetet med <u>privatarkiv</u> 2008*			
	Besvaras separat centralt/regional i varje land			
				Uppskattad % om ej särskild budget finns
	Budget (kostnad för verksamheten i EUR eller kr)		Summa	
	Budget för privatarkivarbete			
	Därav: Personalkostnader			
	Lokalkostnader			
	Övriga kostnader			

* Statens arkiv (besvaras av Riks-, stats- och landsarkiv) eller motsvarande

Ovanstående siffror avser budget för hela organisationen, om möjligt fördelad på angivna delar. Hur svaren på denna fråga bäst insamlas bör avgöras separat i varje land. Här kan ansvaret för insamlingen ligga både på Riksarkivet centralt och på landsarkiven. Riksarkivets eller Erhvervsarkivets representanter som ansvarar för den slutliga sammanställningen av enkäten i varje land bör dock sammanställa uppgifterna i tabellen.

2.3.1	Finansiering vid Arkivverket/ Statens arkiv 2008 *		
	Besvaras separat centralt/regional i varje land		
	Anslag/finansiering i EUR eller kr)	Summa	Uppskattad % om ej särskild beräkning finns
	- Anslag från staten (inklusive lönedel, utom arbetsmarknadsåtgärder)		
	- Arbetsmarknadsåtgärder		
	- Externa anslag från arkivbildare		
	- Extern projektfinansiering		
	- Övrig extern finansiering		

Ovanstående siffror avser anslag för hela organisationen, om möjligt fördelad på angivna delar. Hur svaren på denna fråga bäst insamlas bör avgöras separat i varje land. Riksarkivens eller Erhvervsarkivets representanter som ansvarar för den slutliga sammanställningen av enkäten i varje land bör dock sammanställa uppgifterna i tabellen.

2.3.2	Finansiering vid Arkivverket/ Statens arkiv för arbetet med privatarkiv 2008 *		
	Besvaras separat centralt/regional i varje land		
	Anslag/finansiering i EUR eller kr)	Summa	Uppskattad % om ej särskild beräkning finns
	- Anslag från staten (inklusive lönedel, utom arbetsmarknadsåtgärder)		
	- Arbetsmarknadsåtgärder		
	- Externa anslag från arkivbildare		
	- Extern projektfinansiering		
	- Övrig extern finansiering		

Ovanstående siffror avser anslag för hela organisationen, om möjligt fördelad på angivna delar. Hur svaren på denna fråga bäst insamlas bör avgöras separat i varje land. Riksarkivens eller Erhvervsarkivets representanter som ansvarar för den slutliga sammanställningen av enkäten i varje land bör dock sammanställa uppgifterna i tabellen.

2.4 Andra kommentarer:

Bilaga

Antal hyllmeter privatarkiv vid olika typer av arkivinstitutioner i Norden

Danmark	Arkiv	Hyllmeter	
	Riksarkiv, Lands-/Statsarkiv	76035	
	Inklusive EA		
	Centralarkiv	6084	
	Centrala Bibl/Mus	8000	
	Lokala/regionala ABM inst. (SLA)	113000	
	Lokala/regionala ABM inst. (ODA)	20989	
	S:a	224108	
Sverige	Arkiv	Hyllmeter	
	Riksarkiv	27286	
	Lands-/Statsarkiv	68762	
	Centrala arkivinstitutioner (ARAB,CFN,TAM mfl)	72000	
	Centrala Bibl/Mus	13546	
	Lokala/regionala ABM inst. NAF/FA	56065	
	Lokala/regionala ABM inst. KL	4548	
	S:a	242207	
Norge	Arkiv	Hyllmeter	
	Riksarkiv	11022	
	Lands-/Statsarkiv	11724	
	Arkivinstitutioner	29202	
	Museer	21520	
	S:a	73468	
Finland	Arkiv	Hyllmeter	
	Riksarkiv	7520	
	Lands-/Statsarkiv	10779	
	Centralarkiv	43479	
	Centrala Bibl/Mus	5776	
	Lokala/regionala ABM inst.	3919	
	S:a	71473	
Island	Arkiv	Hyllmeter	
	Riksarkiv	1500	
	Centrala Bibl/Mus	3000	
	Lokala/regionala ABM inst.	3500	
	S:a	8000	

Den udvidede sektormetode og indsamlingsplaner

Alle, der arbejder med indsamling og bevaring af private arkivalier kender til de problemer, der er i relation til at strukturere og styre indsamlingen samt mindske indsamling baseret på tilfældigheder, ad hoc løsninger og behovet for akut handling for at sikre bevaringsværdige arkivalier. De private arkivalier i Danmark er ikke pålagt pligtbevaring som de offentlige myndigheders arkivalier. Der udarbejdes derfor ikke samme analyser af arkivdannelsen og dennes omfang i det private erhvervsliv som i den offentlige sektor. Tilsammen har det vanskeliggjort en struktureret og systematisk indsamling og bevaring af private arkivalier og dermed også ønsket om at sikre en repræsentativ bevaring af det danske erhvervsliv.

I de sidste ti år har Erhvervsarkivet imidlertid arbejdet på at styrke og opprioritere den systematiserede indsamling og bevaring med henblik på at sikre en langt mere repræsentativ bevaring af private arkivalier end hidtil. Det er sket med udgangspunkt i den udvidede sektormetode, som arkivar og seniorforsker ved Erhvervsarkivet, Jørgen Fink, beskrev i en artikel i *Erhvervshistorisk Årbog 2000*.¹

Den udvidede sektormetode benævnes netop *udvidet*, fordi sektoranalyserne skal omfatte mange repræsentativitetsdimensioner. Jørgen Fink nævner juridisk status, størrelse, teknologi, økologi, organisatorisk opbygning, etnicitet, lokalitet og tid som relevante dimensioner, der skal sikre en flerdimensionel indsamling. I praksis har der vist sig stor forskel på, hvor let eller svært det er at inddrage de forskellige dimensioner.

Tanken bag den udvidede sektormetode var oprindeligt, at erhvervslivet kunne gennemgås i løbet af en 10-15årig turnus. I artiklen definerer Jørgen Fink 15 sektorer. Hver sektor, der består af flere brancher, gennemgås og beskrives og når listen er ført til ende, starter gennemgangen forfra. I praksis har det vist sig, at nogle af disse sektorer er for store til at blive behandlet i én sektorudredning, mens det i andre tilfælde har været en spændetrøje, fordi virkeligheden ikke altid matcher teorien. I 2004 blev det eksempelvis skønnet relevant at udarbejde en sektorudredning for turisme, der går på tværs af flere sektorer og ifølge en analyse fra Erhvervsfremme Styrelsen omfatter 56 brancher. I 2007 omfattede den årlige sektorudredning kun en del af den oprindelige sektor, nemlig tekstilindustrien, mens den øvrige del af sektoren, nærings- og nydelsesmiddelindustrien, endnu ikke er behandlet.

---

¹ Se Jørgen Fink: *Indsamling, bevaring og kassation af erhvervsarkiver* i *Erhvervshistorisk Årbog 2000*, s. 121ff.

På Erhvervsarkivet er det besluttet, at sektorudredningerne som udgangspunkt behandler perioden fra 1950 og fremefter. Sektorudredningens første del består i en analyse af den historiske udvikling i den/de behandlede sektorer/brancher og med inddragelse af så mange relevante af de førnævnte dimensioner som muligt. Efterfølgende laves en analyse af, hvad der i forvejen er indsamlet fra sektoren, ikke blot i Erhvervsarkivet, men også i resten af Statens Arkiver samt så vidt muligt på andre institutioner, der indsamler og bevarer private arkiver.

På Erhvervsarkivet er alle arkivskabere knyttet til en eller flere branchekoder samt en geografisk kode (kommunekode). Disse oplysninger letter undersøgelsen i Erhvervsarkivets egen samling, fordi det dermed er forholdsvis enkelt at fastslå, hvorvidt nogle brancher og geografiske områder mangler eller er under- eller overrepræsenteret i samlingen. Det lader sig desværre ikke gøre på samme måde at få et overblik over, hvordan det ser ud samlet set i Statens Arkiver, da det kun er Erhvervsarkivet, der benytter disse branche- og kommunekoder.

I Danmarks Nationale Privatarkivdatabase (DanPa) er der ligeledes anvendt branche- og kommunekoder. Som en del af analysen foretages derfor også søgninger i DanPa for at fastslå i hvilket omfang sektoren/brancherne er repræsenteret på kommune- og stadsarkiver og lokalhistoriske arkiver. Desværre er det endnu ikke muligt at supplere undersøgelsen af det allerede indsamlede med oplysninger om arkivalier på museerne.

Gennem disse to analyser er der tilvejebragt grundlag for at konkludere, hvilke brancher, som den efterfølgende indsamlingsplan skal fokusere på, om der er nogle særlige forhold, fx strukturelle, geografiske, teknologiske, eller historiske udviklingstræk, som endnu mangler at blive dokumenteret i det allerede indsamlede eller som der fremadrettet bør være opmærksomhed på.

Indsamlingsplanen bygger på sektorudredningens analyser og skal umiddelbart kunne omsættes til handling. Den sektoransvarlige arkivar kontakter derefter de udpegede arkivskabere og laver evt. en prioriteret rækkefølge. Indsamlingsplanen har to formål. For det første skal der indsamles bagudrettet, hvis det skønnes relevant og bevaringsværdigt, men for nyere arkivskabere, der skønnes bevaringsværdige, gælder det også om at få etableret en kontakt, således at afleveringer kan forberedes og uhensigtsmæssige kassationer mv. kan undgås.

Med virkning fra 1. januar 2009 har Erhvervsarkivet fået en IT-arkivar tilknyttet og der er på nuværende tidspunkt udarbejdet forskellige it-værktøjer, som kan håndtere private arkivskaberes elektroniske arkivdannelse. Kontakten til de udpegede arkivskabere er derfor nu en samlet henvendelse vedr. indsamling af såvel bevaringsværdige papirarkivalier som elektroniske arkivalier.

”Faktaboks”**Sektorudredninger for perioden 1950-2000**

1. Finanssektoren
2. Servicesektoren
3. Transportsektoren
4. Turismesektoren
5. Handel med forbrugsvarer
6. Tekstil-, beklædnings- og læderindustri
7. Landbrugssektoren

ARKIVVERKETS PRIVATARKIVSTRATEGI 2007 – 2015

Arkivverkets privatarkivstrategi består av verksamhetsidé, strategiska målsättningar och sätt att förverkliga dessa.

1. Verksamhetsidé

Arkivverket agerar som en central och ansvarsmedveten aktör inom privatarkivfältet. I samverkan med ägare av arkivmaterial och med övriga institutioner som samlar och förvarar material medverkar arkivverket till att sådant privat arkivmaterial som behövs för forskningsändamål och som är av betydelse för såväl kulturlivet som för olika slag av samhällsaktiviteter bevaras och görs tillgängligt. Privatarkiven kompletterar på ett väsentligt sätt den bild som myndighetsarkiven ger av det finländska samhället.

2. Privatarkivstrategiska målsättningar

- Arkivverkets policy för anskaffning av privatarkiv har till syfte att trygga tillgången till ett representativt och tillräckligt omfattande material från olika aktörer i samhället från olika tidsperioder
- Arkivverket bedriver samarbete med övriga aktörer som förvarar privatarkiv och främjar koordineringen av deras verksamhet avseende privatarkiven.
- Tillgängligheten till privatarkiven ökas med hjälp av både arkivdatabasen VAKKA och det riksomfattande privatarkivregistret. Spridningen av information om privatarkiven och samarbetet med olika avnämargrupper effektivteras genom utveckling av webbtjänster.
- Under strategiperioden formuleras riktlinjer för organiseringen av varaktig förvaring av elektroniskt material av karaktär och enligt dessa riktlinjer utvecklas ändamålsenliga och trygga rutiner för mottagning och hantering av sådant material. Dessa riktlinjer bör gälla för hela minnesorganisationsfältet.
- Utvecklingen av lokal- och verksamhetsresurserna för de privata arkiv som åtnjuter statsstöd främjas genom långsiktig planering.

3. Förverkligandet av målsättningarna

3.1. Arkivverkets anskaffningspolicy avseende privatarkiven

Arkivverkets anskaffningspolicy i fråga om privatarkiv grundar sig på en arbetsfördelning mellan Riksarkivet och landsarkiven. Vid anskaffningen av arkiv beaktas också

ansvarsfördelningen mellan de övriga minnesorganisationer som förvarar privatarkiv. Valet av förvaringsplats styrs dock i första hand av överlåtarens önskemål.

Vid anskaffningen av privatarkiv koncentrerar *Riksarkivet* sig på följande slag av material som är väsentligt på riksnivå:

- centrala politikernas och samhällsaktörernas arkiv
- ledande statstjänstemäns arkiv
- betydande forskares och kulturpersonligheters arkiv
- arkiv som uppstått hos släkter och familjer verksamma inom olika sektorer i samhället
- historiska herrgårdars arkiv
- riksomfattande organisationers centraladministrationers arkiv
- arkiv som dokumenterar signifikativa samhällsfenomen, såsom minoritetskulturer

Riksarkivet kan ytterligare motta personarkiv, släkt- och familjearkiv samt organisationsarkiv av regional och i undantagsfall också lokal betydelse.

Vid anskaffningen av privatarkiv koncentrerar sig *landsarkiven*, vart och ett inom sitt distrikt, på privatarkiv av regional och lokal betydelse av följande slag:

- person-, släkt- och familjearkiv
- herrgårds- och gårdsarkiv
- riksomfattande organisationers regional- och lokalorganisationers arkiv
- arkiv som tillkommit hos organisationer och folkrörelser verksamma på regional och lokal nivå, företrädande bl.a. minoritetskulturer; vid anskaffning av dylikt material bör man eftersträva ändamålsenlig representativitet
- näringslivsarkiv då ändamålsenligheten så kräver

Landsarkiven kan motta privatarkiv av lokal karaktär från sådana orter där det inte finns något hembygdsarkiv.

Från alltjämt verksamma organisationer mottar arkivverket i regel endast material som är äldre än 10 år och endast sådana materialhelheter som omfattar flera år.

3.2. Utveckling av anskaffningen och hanteringen av privatarkiv

Arkivverket strävar efter att utvidga det riksomfattande privatarkivregistret så att det i slutet av strategiperioden omfattar de viktigaste minnesorganisationerna som förvarar privatarkiv. Ett tillräckligt täckande register möjliggör kartläggning av eventuella luckor i bestånden och inledande av aktiva ackvisitionskampanjer i syfte att få sådant material som saknas tillvarataget.

Arkivverket strävar efter att minnesorganisationsfältet i sin helhet vid mottagande av material konsekvent tillämpar principen om att varje privatarkiv utgör en odelad helhet som inte får splittras mellan olika institutioner.

Målet är att privatarkiven, i synnerhet organisationsarkiven, skall kunna mottas i ett bättre skick än tidigare, dvs. bättre gallrade, ordnade och förtecknade. Genom skolning, rådgivning

och temadagar samt avgiftsbelagd konsult hjälp strävar arkivverket efter att ge arkivbildarna bättre förutsättningar att på egen hand ordna sina arkiv.

För att nå ovan nämnda mål utarbetar arkivverket under strategiperioden följande anvisningar:

För arkivverket

- enhetliga anvisningar om ordnandet av arkiv med syftet att effektivisera nyttjandet av arkivdatabasen VAKKA
- anvisningar om gallring av mottaget material

För överlåtare av arkiv

- anvisningar om dokumentation och hantering av material och om överlåtelseprocessen

För dem som nyttjar materialet

- anvisningar om användningen av privatarkiv, bl.a. om VAKKA-arkivdatabasens egenskaper, om dataskydd och upphovsrättsliga frågor, kopiering och fotografering av handlingar

För hela minnesorganisationsfältet

- en rekommendation om kriterier för mottagning och urval (sampel) av material
- anvisningar om överföring av referensuppgifter till det riksomfattande privatarkivregistret

3.3. Främjandet av tillgängligheten till privatarkiv och koordineringen av privatarkivverksamheten på riksnivå

Tillgängligheten till privatarkiven ökas genom en fortsatt utbyggnad av det riksomfattande privatarkivregistret. Användningen av materialet främjas genom en fortsatt utveckling av arkivdatabasen VAKKA:s sökegenskaper och komplettering av arkivbeskrivningarna med beaktande av de begränsningar som lagstiftningen om dataskydd ställer.

Spridningen av information om privatarkiven effektiveras, genom utställningar, publikationer och artiklar i tidningar, radio- och TV-program samt tillställningar för intressegrupper.

Tillgängligheten till privatarkiv ökas också genom digitalisering av privata handlingar av central betydelse och arkiv med tanke på tillhandahållande via Internet. Privatarkiven görs mer kända även med hjälp av webbutställningar.

Koordineringen på riksnivå av privatarkivverksamheten främjas av den arkivverksdelegation för privatarkivfrågor som inrättats i syfte att på riksnivå utveckla anskaffningspolicyn avseende privatarkiv och att främja användningen av privatarkiv inom forskning samt samarbetet mellan de institutioner som förvarar privatarkiv.

Generaldirektör

Jussi Nuorteva

Arkivråd

Eljas Orrman

Strategi for privatarkivarbeidet i Arkivverket

Riksarkivarens arbeid med privatarkiver er hjemlet i arkivloven. Formålet med loven er ”å tryggja arkiv som har monaleg kulturelt eller forskingsmessig verdi eller som inneheld rettsleg eller viktig forvaltningsmessig dokumentasjon, slik at desse kan verta tekne vare på og gjorde tilgjengelege for ettertida.” Riksarkivaren dessuten pålagt ansvar for visse viktige tilsynsoppgaver i forhold til private arkiver. Til disse oppgavene høyrer:

1. Holde oversyn over verneverdige privatarkiver, samt føre register over privatarkiver oppbevart i offentlige og private oppbevaringsinstitusjoner (§ 13)
2. Gi retningslinjer for arbeidet med privatarkiver (§ 14)

Situasjonsbeskrivelse

De enkelte institusjonene i Arkivverket har alltid tatt vare på privatarkiver. I Riksarkivet begynte denne virksomheten tidlig, og privat arkivmateriale ble ervervet i form av gaver, ved innkjøp eller som deposita. Fra rundt 1940 ble arbeidet drevet mer systematisk, og samarbeidet med Privatarkivkommissjonen (etablert i 1951) førte til en jevn bestandsøkning som i alle fall delvis var basert på et planmessig innsamlingsarbeid. Privatarkivkommissjonen ble avløst av Norsk Privatarkivinstitutt som etter hvert ble lokalisert i Riksarkivbygningen og i 1987 inkorporert som en egen privatarkivavdeling i Riksarkivet. Til tross for organisasjonsendringer underveis er kontinuiteten frem til arbeidet i dagens privatarkivseksjon stor.

Statsarkivene bevarer også privatarkiver. Dette arbeidet har ikke på samme måte som i Riksarkivet vært organisatorisk utskilt med øremerkede ressurser. Statsarkivene har i stor utstrekning definert sin rolle i privatarkivarbeidet ut fra egne prioriteringer. Arbeidet har vært drevet med ulik styrke fra institusjon til institusjon, og med varierende innsats over tid. Resultatet av bevaringsarbeidet viser dermed store forskjeller mellom de ulike statsarkivene. En følge av dette er at etaten viser et ulikt ansikt utad, og dette blir ekstra tydelig når etaten presenterer sine resultater samlet, for eksempel på Samkatalogen for privatarkiv. Samkatalogen er Riksarkivarens svar på arkivlovens krav i § 13 om et nasjonalt register over privatarkiver. Samkatalogen skal i følge den innledningen som ligger på Arkivverkets web, gi oversikt over hvilke arkiver som er bevart, hvor de finnes, omfang, hva de inneholder ned på serienivå, historikk om arkivskaper og arkivomtale osv. Alle statsarkivene og Samisk arkiv er i dag representert i Samkatalogen med sine samlinger, med varierende grad av fullstendighet. Av statsarkivene er det bare Statsarkivet i Oslo som noenlunde konsekvent har registrert komplette samkatalog-data for sine privatarkiver. Dette har en åpenbar sammenheng med ressurser og prioritering av ressurser, men det reiser to problemer: For brukere av Samkatalogen må det være forvirrende at etaten ikke følger en felles standard i sin beskrivelse av bestanden, og arkivinstitusjoner utenfor Arkivverket – som vi skal ”oppdra” – får ikke noe godt eksempel til etterfølgelse.

Dette reflekterer en tidligere tilstand, da Arkivverket, både Riksarkivet og statsarkivene, drev privatarkivarbeidet som et overskuddsfenomen. Det var noe man kostet på seg, og som i stor grad var avhengig av at det fantes medarbeidere med lyst og interesse for å arbeide med privatarkiver. Situasjonen har endret seg gradvis, med viktige milepeler som stiftelse og senere konsolidering av Landslaget for lokal- og privatarkiv (LLP), utvikling av et nytt landskap av arkivinstitusjoner utenfor Arkivverket og ikke minst etablering av ABM-utvikling som en ny arkivmyndighet. Arkivloven hjemlet utformingen av ”Retningslinjer for

arbeidet med privatarkiv”, der Riksarkivaren i 2002 tydelig fremsto som en nasjonal myndighet og signaliserte lederskap også for denne delen av arkivarbeidet.

Riksarkivarens lederstilling på dette feltet er ikke fri for konkurranse. ABM-utvikling har også en interesse av å ta initiativer for å befeste sin egen posisjon. Dersom Riksarkivaren ikke makter å drive det nasjonale privatarkivarbeidet på en tilstrekkelig tydelig måte, vil ABM-utvikling og andre sentrale aktører antakelig ganske fort fylle det vakuum som oppstår. Hva er det som kreves?

Tiltak

Felles strategi

Etaten må utvikle en felles privatarkivpolitikk og ha en strategi som peker ut overordnede mål og virkemidler. Dette er en forutsetning for at etaten skal fremstå samlet og enhetlig. Det er naturlig at Bevarings- og tilsynsavdelingen i Riksarkivet, ved Privatarkivseksjonen, har koordinerende oppgaver på vegne av Riksarkivaren når det gjelder etatens privatarkivpolitikk. Dette innebærer ikke at statsarkivene og Samisk arkiv skal miste oppgaver eller ansvar som de allerede har på feltet.

Statsarkivene og Samisk arkiv vil som institusjoner innenfor Arkivverket være med på å diskutere etatens overordnede satsningsområder på privatarkivfeltet. Når slike satsningsområder blir vedtatt, vil de også forplikte statsarkivene/samisk arkiv.

Strategiplanen for 2010-2014 gir føringer for arbeidet med privatarkiver i alle Arkivverkets institusjoner. Strategiplanen er sterkt fokusert mot digital tilgjengelighet. All kataloginformasjon skal være Asta-registrert for å gi nettbasert oversikt over arkivbestanden. Dette gjelder også privatarkiver og forutsetter en god del arbeid i mange institusjoner.

Både statsarkivene, Samisk arkiv og Riksarkivet må innstille seg på å motta digitalt skapte privatarkiver, og være forberedt på å gi råd til arkivskapere med tanke på avlevering og oppbevaring av slike arkiver.

Samarbeid og koordinering

Et koordinert og enhetlig arbeid med privatarkiv er helt avhengig av regelmessig kontakt mellom alle aktører. Situasjonen i Arkivverket har i alt for lang tid vært preget av for liten gjensidig informasjon og for svakt samarbeid. Det ligger inspirasjon i å få del i andres erfaringer og ideer. I alle statsarkiv bør derfor én medarbeider ha et hovedansvar for institusjonens arbeid med privatarkiv i tillegg til andre oppgaver. Minimum én gang i året bør statsarkivenes privatarkivansvarlige ha et felles møte med Privatarkivseksjonens medarbeidere for å utveksle erfaringer og diskutere saker av felles interesse.

Som oppfølging av retningslinjene ble det oppnevnt fylkeskoordinerende institusjoner i alle fylker fra 2004. Viktige oppgaver for disse institusjonene er å bidra med kompetanse og rådgivning overfor depotinstitusjoner innenfor respektive fylker. Flere statsarkiver fungerer som fylkeskoordinerende institusjoner innenfor hele eller deler av embetsdistriktet. Statsarkiver som ikke har denne rollen, og Samisk arkiv, har likevel et særlig ansvar for å holde god kontakt med den institusjonen som er oppnevnt som fylkeskoordinerende ledd. Riksarkivarens retningslinjer forutsetter at de enkelte depotinstitusjoner utformer en bevaringspolitikk. Dette bør også være et mål for statsarkivene og Samisk arkiv (og for Riksarkivet, der det dokumentet som ble utformet i 2002 nok kan være modent for revisjon).

Statsarkivet i Stavanger har nylig utarbeidet en bevaringspolitikk med virkning fra 01.11.2009.

Arbeidsdeling

Normalt vil et statsarkiv ha sine oppgaver primært knyttet til arkivskapere innenfor eget embetsdistrikt. Men det kan tenkes at to eller flere statsarkiv blir enige om en arbeidsdeling på tvers av embetsdistriktsgrensene. En institusjon kan da påta seg ansvar for å bevare arkiver etter virksomheter fra en større region, eventuelt på nasjonal basis. Et eksempel på en slik utvidet bevaringspolitikk er at Riksarkivaren har gitt Statsarkivet i Stavanger et spesielt ansvar for å bevare arkiver fra norsk petroleumsindustri.

Forslag til vedtak:

1. Arkivverket skal ha en overordnet bevaringspolitikk som grunnlag for arbeidet med privatarkiv
2. Riksarkivaren koordinerer etatens arbeid med privatarkiver gjennom Bevarings- og tilsynsavdelingen i Riksarkivet
3. I alle statsarkiv og Samisk arkiv skal det være en medarbeider (minimum) med et spesielt ansvar for institusjonens arbeid med privatarkiver.
4. Disse medarbeiderne møtes med Riksarkivets seksjon for privatarkiv minimum en gang pr år til diskusjon og gjensidig informasjon om arbeidet
5. For å imøtekomme krav om digital tilgjengelighet til arkivmaterialet er det et mål at alle institusjoner registrerer sine privatarkiver i Asta
6. Hver institusjon i Arkivverket utformer sin egen bevaringspolitikk for privatarkiver
7. Statsarkivene/Samisk arkiv holder god kontakt med fylkeskoordinerende institusjoner for privatarkivarbeidet i sine distrikter
8. Statsarkivene/Samisk arkiv tar sin del av ansvaret for arbeidet innenfor definerte satsningsområder for etaten
9. To eller flere av Arkivverkets institusjoner kan avtale arbeidsdeling om bevaring på tvers av embetsdistrikter
10. Arkivverket utvikler en felles policy på elektronisk skapte privatarkiver og digitalisering av papirbasert privat arkivmateriale

Retningslinjer for arbeidet med privatarkiver

Fastsatt av Riksarkivaren med hjemmel i lov av 4. desember 1992 nr. 126 om arkiv § 14.

Kapittel 1. Formål og virkeområde

1.1 Formål

1.1.1 Formålet med retningslinjene er å sikre at arbeidet med bevaring av privatarkiver utføres planmessig og systematisk og at depotinstitusjoner følger allment godtatte arkivfaglige prinsipper og rutiner. Det etableres samarbeid mellom instanser som arbeider med bevaring av privatarkiver. Arbeidet samordnes av Riksarkivaren

1.2 Virkeområde

1.2.1 Retningslinjene gjelder for arbeidet med privatarkiver i Arkivverket, for andre offentlige organer som arbeider med å ta vare på privatarkiver samt for private institusjoner som arbeider for å ta vare på privatarkiver, og som mottar offentlig tilskudd til dette arbeidet.

1.2.2 Retningslinjene gjelder for alle typer arkivmateriale i henhold til arkivlovens definisjon, jf. § 2. Dette omfatter dokumenter og registre på papir, elektronisk materiale i databaser, arkivsystemer, fagsystemer og lignende, samt kart, tegninger, foto, film, lydbånd med mer.

Kapittel 2. Nasjonalt system for bevaring av privatarkiver

2.1 Avtaler om arbeidsdeling

2.1.1 Arbeidet med bevaring av privatarkiver skal baseres på arbeidsdeling mellom samarbeidende depotinstitusjoner.

2.1.2 Depotinstitusjoner bør arbeide for at det blir inngått formelle avtaler om arbeidsdeling med andre depotinstitusjoner som arbeider innenfor samme sektor, geografiske område eller samfunnsområde, eller som det av andre årsaker er naturlig å samarbeide med. Som et minimum bør avtalen definere partenes arbeidsområder i forhold til utvelgelse og oppbevaring av privatarkiver.

2.2 Bevaringspolitikk

2.2.1 Bevaringspolitikk defineres som en programerklæring som identifiserer hva slags arkivmateriale en depotinstitusjon tar sikte på å få innlemmet i sin arkivbestand og forhold som påvirker tilegnelsen av slikt materiale.

2.2.2 Depotinstitusjoner bør ha en offisiell bevaringspolitikk som definerer institusjonens arbeidsområde og avgrensner det i forhold til andre institusjoner, ulike typer av arkivskapere, emner, funksjoner, aktiviteter, geografiske områder, tidsperioder eller annet.

2.2.3 For å unngå unødvendig konkurranse og konflikt mellom depotinstitusjoner bør en depotinstitusjons bevaringspolitikk ikke stå i motsetning til andre institusjoners bevaringspolitikk. For å oppnå dette skal en depotinstitusjon om nødvendig inngå avtaler om arbeidsdeling med andre institusjoner.

2.3 Bevaringsplaner

2.3.1 En bevaringsplan defineres som en oversikt over de arkivene en eller flere depotinstitusjoner tar sikte på å bevare.

2.3.2 Hver enkelt depotinstitusjon bør ha som mål å utarbeide en bevaringsplan på grunnlag av egen bevaringspolitikk og etter vurdering av de arkivskapere og arkiver som omfattes av den.

2.3.3 Det bør utarbeides overordnede bevaringsplaner på nasjonalt og regionalt nivå. Arbeidet med nasjonal bevaringsplan samordnes av Riksarkivaren, mens arbeidet med regionale bevaringsplaner samordnes av koordinerende organer på fylkesnivå utpekt av Riksarkivaren. Hver enkelt depotinstitusjon bør i størst mulig utstrekning harmonisere egen bevaringsplan med overordnede bevaringsplaner.

2.4 Særskilt verneverdige privatarkiver

2.4.1 Arkivlovens § 13 gir Riksarkivaren anledning til å registrere privatarkiver som særskilt verneverdige. Bestemmelsen forutsettes brukt unntaksvis, og bare på arkiver som kan karakteriseres som forskningsmessig uerstetelige eller som nasjonale kulturskatter.

2.4.2 Forslag om registrering av særskilt verneverdige privatarkiver skal sendes direkte til Riksarkivaren eller til koordinerende organ på fylkesnivå, som sender forslaget med sin innstilling til Riksarkivaren.

2.5 Samkatalogen for privatarkiver

2.5.1 Samkatalogen for privatarkiver er Riksarkivarens nasjonale register over bevarte privatarkiver, jf. arkivlovens § 13 b.

2.5.2 Alle depotinstitusjoner bør sende inn opplysninger om sine privatarkiver til Riksarkivaren. Depotinstitusjoner som sender informasjon om sine arkiver til Samkatalogen, skal følge særskilte retningslinjer som er utarbeidet av Riksarkivaren.

2.6 Innrapportering

2.6.1 Depotinstitusjoner med lokalt eller regionalt arbeidsområde sender et eksemplar av depotinstitusjonens offisielle bevaringspolitikk, inngåtte avtaler om arbeidsdeling og utarbeidete bevaringsplaner til koordinerende organ på fylkesnivå, som rapporterer opplysningene videre til Riksarkivaren. Depotinstitusjoner med nasjonalt arbeidsområde innrapporterer tilsvarende opplysninger direkte til Riksarkivaren.

Kapittel 3. Arkivfaglige prinsipper og rutiner

3.1 Bevaringsprinsipper

3.1.1 Proveniensprinsippet skal legges til grunn for ordning, katalogisering og utarbeidelse av andre gjenfinningsmidler. Dette innebærer at arkiver så langt råd er bevares atskilt fra andre arkiver og i sin opprinnelige orden.

3.1.2 Registre og andre gjenfinningsmidler som er skapt under arkivdanningen, bør bevares sammen med det tilhørende arkivmaterialet og være en integrert del av institusjonens system for gjenfinning.

3.1.3 Depotinstitusjoner bør følge nasjonale og internasjonale standarder for beskrivelse av arkivskapere og arkiver.

3.1.4 Depotinstitusjoner som arbeider med bevaring av elektronisk arkivmateriale skal så langt råd er benytte lagringsmedier, formater og datastrukturer som Riksarkivaren har godkjent for offentlig arkivmateriale.

3.2 Tilegnelse av arkiver og arkivmateriale

3.2.1 Depotinstitusjoner skal ikke tilegne seg arkivmateriale i strid med bestemmelser i arkivloven og arkivforskriften.

3.2.2 Tilegnelse av arkivmateriale bør være i samsvar med institusjonens bevaringspolitikk. Unntaksvis kan annet arkivmateriale mottas og da først etter konsultasjon med andre aktuelle depotinstitusjoner.

3.2.3 Depotinstitusjoner bør ikke begrense seg til kun å bevare de deler av et arkiv som er interessante for depotinstitusjonens spesialfelt. Gjennom avtaler om arbeidsdeling bør det søkes løsninger der arkivet kan oppbevares i sin helhet og samlet.

3.2.4 Ved avlevering eller deponering skal depotinstitusjonen inngå en skriftlig avtale med eier eller giver av arkivmaterialet. Avtalen kan omfatte økonomiske forpliktelser, eiendomsrett, ordning og katalogisering, kassasjon, publikums adgang, tilbakelån, oppbevaring samt retten til bruk av materialet. Avtalen bør som et minimum avklare eiendomsretten til materialet og publikums adgang til det.

3.2.5 Depotinstitusjoner skal kvittere for det arkivmaterialet som blir avlevert eller deponert. Kvitteringen skal inneholde nødvendige opplysninger om giver eller eier, navn på arkivskaper, eventuelt navn på arkiv, arkivinnhold og omfang, samt sted og tidspunkt for avlevering eller deponering.

3.3 Register over tilvekst og arkivbestand

3.3.1 Depotinstitusjoner skal føre register over sin arkivbestand og nye tilvekster.

3.3.2 Overføring av arkivmateriale til andre depotinstitusjoner, eller tilbakeføring til arkiveier, skal registreres av depotinstitusjonen.

3.3.3 Store og betydningsfulle kassasjoner av arkivmateriale i depotinstitusjonens arkivbestand skal dokumenteres.

3.3.4 Ved utlån av arkivmateriale til andre depotinstitusjoner eller til giver/eier skal det føres register over hva som blir utlånt og hvor lenge materialet skal være utlånt. Det skal foreligge kvittering både ved utlån og tilbakelevering.

3.4 Tilgjengelighet

3.4.1 Depotinstitusjoner skal ha som målsetning at bestanden av privatarkiver skal være ordnet og tilgjengelig for publikum. Det bør utarbeides hensiktsmessige gjenfinningsmidler til bruk for publikum.

3.4.2 Depotinstitusjoner skal ikke holde tilbake informasjon fra privatarkiver ut fra eksterne eller interne forskningsmessige behov, med mindre dette er særskilt avtalt med arkiveier, giver eller deponent.

3.4.3 Innskrenkninger i publikums adgang til et arkiv bør fastsettes etter avtale med arkiveier, giver eller deponent. Arkivmateriale som inneholder sensitiv informasjon om personer, forretninger, forsvar, forholdet til andre makter, eller som av andre årsaker ikke bør være fritt tilgjengelig, skal klausuleres i samsvar med gjeldende lover og regler. Depotinstitusjoner bør arbeide for at en klausul ikke utformes slik at den på en urimelig måte begrenser en forsvarlig bruk av arkivmaterialet, eller virker diskriminerende på grupper av brukere.

3.5 Sikring av arkivmaterialet

3.5.1 Det bevarte arkivmaterialet skal sikres mot vann og fuktighet, mot brann og skadelig varme, mot skadelig påvirkning fra klima og miljø og mot skadeverk, innbrudd og ulovlig adgang. Så langt det er råd skal depotinstitusjoner følge forskrift om offentlige arkiver av 11. desember 1998 nr. 1193, kapittel IV A-B.

3.5.2 Enhver depotinstitusjon har ansvar for at det arkivmaterialet som den oppbevarer, ikke utsettes for unødige slitasje eller nedbryting, og for å iverksette nødvendige tiltak for å unngå at skader oppstår eller for å rette opp slike skader.

Digitale Private Arkivalier

Projektbeskrivelse

1. Formål og projektgrundlag

Den private sektor har i flere årtier anvendt it-systemer, og digital lagring af information har på de fleste områder for længst erstattet papirarkiverne. Alle private arkivskabere – erhvervsvirksomheder, organisationer, institutioner og private personer – har skabt en mere eller mindre omfattende mængde digitale private arkivalier. Det gælder informationer lagret i store virksomheders integrerede virksomhedssystemer til private personers dokumenter lagret i e-Boks på internettet. Digitale private arkivalier er vigtige kilder til beskrivelsen af det danske samfunds udvikling, og en bevaringsindsats er nødvendig for at sikre de mest betydningsfulde digitale private arkivalier for eftertiden.

Bevaringen af digitale private arkivalier udgør derfor et mere og mere presserende problem. Privatarkivudvalget nedsatte derfor i oktober 2005 en arbejdsgruppe, der nærmere skulle udrede, hvilke tekniske, organisatoriske og økonomiske problemer, der er forbundet med indsamling, bevaring og tilgængeliggørelse af digitale private arkivalier. Arbejdsgruppen afleverede sin endelige redegørelse til Privatarkivudvalget i september 2007. På baggrund heraf konkluderede Privatarkivudvalget bl.a., at arkivinstitutionerne burde tilrettelægge en række *særlige indsatser*, der er dette projekts overordnede formål, nemlig -

- Tilrettelægge oplysning og vejledning om, hvilke teknologiunderstøttede bevaringsindsatser private arkivskabere selv kan og bør iværksætte
- Udsende oplysning om, hvilke bevaringsfordele der er forbundet med tidlig aflevering til arkivinstitution
- vejlede troværdigt om, hvordan der for elektroniske arkivalier som for papir-arkivalier kan aftales frister for tilgængelighed, og om at arkivinstitutionerne ubrydeligt holder sig til indgåede aftaler
- Foretage koordinerede differentierede henvendelser til skabere af arkivalier, der har helt enestående samfundsmæssig interesse, og gøre dem interesserede i bevaring
- Fortælle om, hvordan bevaringen teknisk foretages
- Udvikle programmel til let gennemførlige udtræk af mindre mængder data og produktion af tilsvarende arkiveringsversioner og stille det til rådighed med brugsanvisning
- Foretage udtræk og produktion af arkiveringsversion selv i særlige tilfælde, hvor det drejer sig om materiale af enestående samfundsmæssig betydning

- Overtale store virksomheder, organisationer og institutioner til at udarbejde egen bevaringsstrategi, implementere den på egen bekostning i eget regi og indgå samarbejdsaftaler om vejledning, bistand, tilsyn og senere aflevering.”

Projektet har karakter af et pilotprojekt, som har til formål at udvikle metoder og værktøjer til indsamling af digitale private arkivalier samt indvinde konkrete erfaringer ved at få indsamlet og bevaret en række digitale private arkivalier fra både personer, foreninger og erhvervsliv. Bevaringen indebærer dels, at der skal produceres arkiveringsversioner, der opfylder kravene i den til enhver tid gældende bekendtgørelse (p.t. bekendtgørelse nr. 342 af 11. marts 2004) om arkiveringsversioner af bevaringsværdige data fra elektroniske arkivsystemer dels at indlede en dialog med store virksomheder, organisationer og institutioner for at få dem til at udarbejde egen bevaringsstrategi med henblik på senere aflevering. Projektet skal derfor udvikle IT-værktøjer, der understøtter produktionen af arkiveringsversioner af digitale arkivalier. Disse værktøjer agter Statens Arkiver at stille rådighed, så de både kan anvendes af private arkivskabere og af andre arkiver.

Projektet vil derfor på pilotbasis løfte en række af de opgaver, der er nævnt ovenfor og på den måde kunne danne grundlag for det videre arbejde på området ikke alene i Statens Arkiver, men også blandt andre arkiver, der indsamler digitale private arkivalier.

2. Fremgangsmåde

Den generelle oplysnings- og vejledningsindsats vil tage udgangspunkt i kontakt/møder med private aktører af forskellig type (store/små virksomheder og organisationer og private personer) for at indhente en nødvendig viden, der kan resultere i en mere struktureret oplysnings- og vejledningsindsats i form af trykte vejledninger (samt på www.sa.dk), der kan udsendes bredt. Informationsudvekslingen skal også gå den anden vej, idet aktørerne samtidig skal forsøges overtalte til at aflevere bevaringsværdige data/informationer til Statens Arkiver eller – hvis det ikke lykkes at indgå en afleveringsaftale - oplyse om, hvordan de kan foretage en selvstændig bevaringsindsats.

Der skal endvidere foretages en identifikation af private arkivskabere af digitale arkivalier, der har helt enestående samfundsmæssig interesse. Henvendelse/kontakt til disse arkivskabere sker i første omgang på ledelsesniveau (bestyrelse/direktion) for at skabe accept for bevaring. Herefter overtages kontakt af projektleder.

Efter indgået afleveringsaftale skal der overfor disse arkivskabere – om nødvendigt – tilbydes at producere arkiveringsversioner af bevaringsværdige data. Hvis det i første omgang ikke lykkes at indgå aftale om aflevering, skal der tilbydes bistand med udarbejdelse af bevaringsstrategi i eget regi og indgå samarbejdsaftaler om vejledning, bistand, tilsyn og senere aflevering.

Der skal tages kontakt til store virksomheder, organisationer og institutioner for at overtale dem til at udarbejde egen bevaringsstrategi, implementere den på egen bekostning i eget regi og indgå samarbejdsaftaler om vejledning, bistand, tilsyn og senere aflevering.

I så mange sammenhænge som muligt (afhængig af tid og ressourcer) skal Statens Arkiver overfor private arkivskabere oplyse og vejlede om vigtigheden af bevaring af private digitale arkivalier. Det

kunne dreje sig om forskellige arrangementer ex. i foreningen VIDA (tidligere Dansk Arkivselskab), indlæg på kurser om Record Management, hvor målgruppen er større private firmaer mv.

Udvikling af programmet

Arkiveringsversioner fra private arkivskabere skal overholde de til enhver tid gældende krav for arkiveringsversioner (p.t. Bek. 342 af 11. marts 2004). Inden produktion af en arkiveringsversion skal der foretages udtræk af data fra de it-systemer, der indeholder de bevaringsværdige data. Disse systemer vil være af forskellig type afhængig af type af arkivskaber (private personer, større og mindre virksomheder/ organisationer/foreninger/mv.), og der skal udvikles programmet, der målrettes de forskellige typer arkivskabere både til udtræk af data og til produktion af arkiveringsversioner på basis af de udtrukne data. Erfaringer fra og programmet udviklet til Statens Arkivers netop afsluttede Format- og Strukturkonverteringsprojekt (FSK) skal i så høj grad som muligt indgå i udviklingen.

3. Organisation

Projektet ledes af en styregruppe bestående af rigsarkivar Johan Peter Noack som formand, overarkivar Chr. J. Jansen, Erhvervsarkivet og arkivchef Kirsten Villadsen Kristmar, Rigsarkivet.

Projektgruppe

Det konkrete arbejde er organiseret med en projektgruppe bestående af Peter Edelholt (projektleder), Erhvervsarkivet og Barbara Dokkedal (systemudvikler), Rigsarkivet. Herudover bidrager andre medarbejdere fra DIARK til projektet efter aftale.

Peter Edelholt (mag.art. i Litteraturhistorie, 1982), ansat som arkivar i Statens Arkiver siden juni 1997 i Rigsarkivets Bevarings- og kassationsafdeling og arbejdet med indsamling af digitale arkivalier fra offentlige myndigheder. Fra 1984-1994 ansat hos en række små og store private it-leverandører med salg og rådgivning af det, der i dag betegnes som ERP-systemer (økonomi, kunder, leverandører, varer, produktion mv.). 1994-1997 salg af løsninger til elektronisk handel (e-faktura/ordrer mv.) samt generelle løsninger indenfor datakommunikation.

Barbara Dokkedal (Cand.polyt, Fluid Mekanik, 1978; EDB-assistent, Niels Brock, 1981) har været ansat i Statens Arkiver siden juni 2006 som systemudvikler i Rigsarkivets Bevarings- og kassationsafdeling og arbejdet i det netop afsluttede Format- og strukturkonverteringsprojekt med ansvar for videreudvikling af systemet KonvOld. Fra 1981-2005 ansat hos private it-firmaer og beskæftiget med udvikling af softwareløsninger, bl.a. udvikling af økonomisystemer til revisorer, reklamefirmaer og handelsfirmaer samt brancheløsninger til større handelsvirksomheder og forsikringsselskaber.

Eksterne interessenter

Projektets vigtigste interessenter er skabere af private digitale arkivalier, dvs. personer, foreninger, organisationer og virksomheder.

De øvrige arkivinstitutioner, der indsamler og bevarer private arkivalier som led i deres virksomhed, er også vigtige interessenter. Samarbejdet mellem disse institutioner og Statens Arkiver er organiseret i Privatarkivudvalget, der på sit møde den 6. november 2008 vedtog at nedsætte ”Udvalget vedrørende

indsamling, bevaring og tilgængeliggørelse af private elektroniske arkivalier” med følgende kommissorium:

- løbende at skabe et overblik over arbejdet med indsamling, bevaring og tilgængeliggørelse af private e-arkivalier.
- at virke for vidensspredning mellem arkivinstitutioner på området.
- at koordinere mulige fælles indsatser, herunder til PAU at indstille strategiske nøgleprojekter, der kan danne basis for nationale praksismodeller.

og med følgende medlemmer:

Peter Edelholt, Erhvervsarkivet (formand)

Barbara Dokkedal, Rigsarkivet

Ivan Boserup, Det Kongelige Bibliotek

Anders Hell Hansen, Historisk Arkiv for Haderslev Kommune (SLA)

Rasmus Grunwald Falk, Aalborg Stadsarkiv (Det Danske Udvandrerarkiv)

Jes Rønnow Lungskov, Vejle Stadsarkiv (ODA)

Hans Uwe Petersen (ABA/Arbejdermuseet)

Privatarkivudvalgets anbefalinger om et intensiveret arbejde med bevaring og indsamling gælder for alle de ovennævnte arkivinstitutioner herunder også de særlige indsatsområder, som dette projekt omhandler. Fastlæggelse af formål, indsatsområder, resultater og produkter fra Projektgruppens arbejde vil derfor løbende blive fremlagt og diskuteret i ”Udvalget vedrørende indsamling, bevaring og tilgængeliggørelse af private elektroniske arkivalier”. Det forventes, at udvalget afholder minimum 2 møder pr. år samt efter behov.

Det programmel, der udvikles i projektet, skal understøtte produktionen af arkiveringsversioner, der lever op til gældende bekendtgørelse (Bek. 342 af 11. marts 2004). Disse krav er gældende for alle offentlige myndigheder, og det udviklede programmel forventes derfor også at kunne anvendes af offentlige myndigheder (og deres it-leverandører) ved produktion af arkiveringsversioner.

Interne interessenter

Arkivarerne på Erhvervsarkivet har i deres indsamlingsarbejde løbende kontakt til private aktører, der skaber digitale arkivalier. Disse kontakter skal udnyttes til en nærmere dialog om bevaring og aflevering af disse arkivskaberes bevaringsværdige digitale arkivalier, ligesom det er hensigten at trække på Erhvervsarkivets erfaringer ved udvælgelse af skabere af arkivalier af helt enestående samfundsmæssig interesse. Der vil naturligvis ske en løbende erfaringsudveksling mellem arkivarerne på Erhvervsarkivet og projektleder, og af hensyn til vidensspredning af erfaringer med indsamling og bevaring af digitale private arkivalier, skal arkivarerne på Erhvervsarkivet inddrages i arbejdet i så høj grad deres øvrige arbejdsopgaver tillader det.

Rigsarkivets privatarkivfunktion, Publikumsafdelingen, der tager sig af arkiver fra private personer, foreninger og institutioner inden for politik, administration, journalistik, hverdagshistorie og videnskab, vil også være en interessant.

Udvikling af programmel indenfor projektet skal ske i samarbejde med DIARK-sektionen (sektionen for digital arkivering, Bevarings- og kassationsafdelingen, Rigsarkivet), der har ansvaret for

udarbejdelse af krav til aflevering, udvikling af værktøjer til test af arkiveringsversioner, udvikling af hjælpeprogrammer til produktion af arkiveringsversioner m.v. Programudvikling i projektet vil ske indenfor og ved brug af DIARK-sektionens udviklingsmiljø (software/hardware). Det er projektgruppen, der er ansvarlig for kravspecifikation, udvikling, test og brug af det programmel, der skal udvikles, men der vil være behov for et tæt samarbejde og koordinering med DIARKs aktiviteter.

Da det udviklede programmel også forventes at kunne anvendes af offentlige myndigheder, vil det myndighedsvendte arbejde med indsamling af digitale arkivalier også være en interessant. Det samme gælder for den del af indtægtsdækket virksomhed, der får opgaver med at producere arkiveringsversioner for offentlige virksomheder.

4. Business Case

Årsager

Den private sektor har anvendt it-teknologien siden 1960'erne og skaber og har skabt et omfattende sæt af digitale arkivalier. Denne udvikling tog for alvor fart i 80'erne med udviklingen af en række standard it-systemer til styring af økonomi, salg, indkøb, varer mv., der samtidig med fremkomsten af mini-computere og pc'ere, gjorde det muligt også for mindre virksomheder at anvende it-teknologien. Den udvikling er fortsat og fortsætter med accelererende hastighed. Den private sektor er dynamisk, hver dag sker der sletning af data, systemer udfases, forretningsområder nedlægges, virksomheder sammenlægges eller ophører. Digitale private arkivalier forsvinder hver eneste dag – uden at efterlade sig spor. Påbegynder arkivinstitutionerne ikke en bevaringsindsats på dette område, vil autentisk dokumentation til beskrivelse af denne udvikling helt forsvinde. Indtil nu har arkivinstitutionerne kun indsamlet ganske få digitale arkivalier.

Udbytte

Det forventede udbytte forventes at være –

- at udvalgte digitale private arkivalier, der vurderes at have enestående samfundsmæssig interesse bevares for eftertiden i form af arkiveringsversioner i henhold til gældende krav
- at der indgås samarbejdsaftaler med en række store virksomheder, organisationer og institutioner om udarbejdelse af egen bevaringsstrategi og senere aflevering
- at der produceres og afleveres et antal arkiveringsversioner fra større og mindre virksomheder, organisationer, foreninger og private personer
- it-programmer til udtræk af data og efterfølgende produktion af arkiveringsversioner, der kan stilles til rådighed for alle arkivinstitutioner og private (og offentlige) arkivskabere
- diverse vejledninger, der kan stilles til rådighed for alle arkivinstitutioner.
- indhøste konkrete erfaringer vedrørende bevaring og indsamling af digitale private arkivalier

Risici

Aflevering af private digitale arkivalier baserer sig på frivillighed, og der kan være adskillige grunde til, at private arkivskabere ikke ønsker at aflevere digitale arkivalier til en arkivinstitution, hvoraf de vigtigste er:

1. *Manglende engagement.* Langsigtet bevaring af digitale arkivalier, dvs. for evigt, ligger udenfor formålet med at drive privat virksomhed. Beslutning om langsigtet bevaring eller aflevering af data til arkivinstitutionerne kan kun træffes af ejerne, hvilket for større private arkivskabere vil sige bestyrelsen. Det kan vise sig at være vanskeligt at få truffet en sådan beslutning.
2. *Behov for fortrolighed.* Til forskel fra private papir-arkivalier vil digitale arkivalier stadig være i brug og indeholde aktuelle data. Det er ikke et 'teknisk' problem, da arkiveringsversionen er en kopi af data, men der vil være data, som arkivskaberen af helt naturlige grunde ikke ønsker at andre skal have adgang til.
3. *Økonomi.* Det er forbundet med omkostninger/ressourcer at lave udtræk af data og eventuelt producere en arkiveringsversion.

Ad 1) Problemet er naturligvis mest markant ved større private virksomheder, hvor der er 'langt op' til bestyrelsen; og specielt de virksomheder, der ikke har danske ejere. Det skal derfor også overvejes om udvalgte dele af vejledningsmaterialet skal oversættes (jf. nedenfor pkt. 2).

Ad 2) Det er derfor af afgørende betydning, at der laves en vejledning, der udførligt og overbevisende gør rede for mulighederne for at indgå individuelle aftaler om tilgængelighed, der ubrydeligt overholdes af arkiverne. Det er ligeledes af afgørende betydning, at de modtagende arkivinstitutioner har formuleret og overholder procedurer om den interne tilgængelighed til afleverede data.

Ad 3) Omkostningerne skal dels minimeres ved hjælp af de værktøjer, der udvikles i projektet dels ved, at vi stiller ressourcer til rådighed til produktion af arkiveringsversioner af bevaringsværdige data.

I yderste konsekvens kan det vise sig umuligt at få større private arkivskabere til at aflevere data til arkivinstitutionerne (eller det kan af tekniske grunde være umuligt at producere en arkiveringsversion), ligesom det kan vise sig umuligt at få arkivskabere af arkivalier af enestående samfundsmæssig betydning og store virksomheder til at foretage en bevaringsindsats med henblik på senere aflevering til arkivinstitutionerne. Der vil derfor være risiko for kun at modtage afleveringer fra mindre arkivskabere, hvilket vil gøre det vanskeligt for arkivinstitutionerne at leve op til deres formål om at sikre bevaringen af arkivalier af historisk værdi.

Finansiering/ressourcer

Projektet er en del af Statens Arkivers resultatkontrakt 2009-2012 og finansieres af midler herfra. Der er bevilliget 2 årsværk pr. år i perioden fordelt med 1 årsværk til projektleder og 1 årsværk til systemudvikling og produktion af arkiveringsversioner.

Herudover er der fra "Styregruppe for Digital Bevaring" afsat en særskilt bevilling på 10 mandemåneder (kr. 500.000,-) til udvikling af programmel til understøttelse af bevaring og aflevering af private personers digitale arkivalier.

5. Projektplan

Projektet skal resultere i følgende produkter –

- et antal godkendte arkiveringsversioner fra private arkivskabere

- et antal samarbejdsaftaler vedrørende bevaring hos arkivskaber og senere aflevering
- udvikling af programmel til understøttelse af bevaring og aflevering af private personers digitale arkivalier
- udvikling af programmel til udvælgelse/udtræk af bevaringsværdige data
- udvikling af programmel til produktion af arkiveringsversion af udvalgte/udtrukne data
- vejledninger målrettet forskellige typer af private arkivskabere
- løbende indsamling, drøftelse og bearbejdning af erfaringer med bevaring og modtagelse af digitale private arkivalier. Opsamles i endelig rapport ved udgangen af 2012.

Aktiviteter

Vores kendskab til betydende private arkivskaberes indstilling til at igangsætte en langsigtet bevaringsindsats og eventuel aflevering af digitale arkivalier til arkivinstitutionerne er meget begrænset. Aktiviteterne i 2009 vil for projektleder derfor være rettet mod erfaringsindsamling i form af kontakter og møder med disse arkivskabere, der dels skal danne baggrund for fastlæggelse af strategi for 2010-2012, dels som grundlag for arbejdet med udarbejdelse af diverse vejledningsmateriale.

Med hensyn til udvikling af programmel, der kan understøtte produktion af arkiveringsversioner fra private arkivskabere, har vi flere erfaringer at trække på, da arkiveringsversioner fra private arkivskabere skal overholde samme krav som fra offentlige myndigheder. Der vil endvidere også kunne trækkes på erfaringer – og udviklet programmel – fra det netop afsluttede Format- og strukturkonverteringsprojekt.

Fase 1 – 1. kvartal 2009: Projektplanlægning og projektinitiering

I denne periode færdiggør projektlederen projektinitieringsdokumentet og den tilhørende projektplan. Udkast til projektinitieringsdokumentet drøftes ultimo februar på 1. møde i ”Udvalget vedrørende indsamling, bevaring og tilgængeliggørelse af private elektroniske arkivalier”. Endelig udgave af projektinitieringsdokumentet forventes godkendt af SAL marts 2009.

Der udarbejdes følgende kontaktlister:

- A) arkivskabere, der vurderes at have skabt arkivalier, der har helt enestående samfundsmæssig interesse
- B) de mest betydningsfulde store virksomheder, organisationer og institutioner
- C) en række mindre arkivskabere fra forskellige brancher samt en række private personer

Udvikling af programmel koordineres med DIARK-sektionen

Fase 2 – 2. og 3. kvartal 2009: Kontakt til arkivskabere og opstart af programmeludvikling

Kontakt til arkivskabere. Der skal kontaktes og arrangeres et antal møder med arkivskabere indenfor alle de tre ovennævnte kategorier (A, B og C (dog ikke private personer, der afventer udvikling af programmel, jf. nedenfor)). Dette arbejde sker løbende hele 2009.

Udvikling af programmel –

- udvikling af programmel til understøttelse af bevaring og aflevering af private personers digitale arkivalier skal specificeres og påbegyndes.

- internationale erfaringer/programmer til udtræk af data fra it-systemer skal undersøges. Det drejer sig konkret om et program – SIARD (Software Independent Archival of Relationel Databases) – udviklet af Swiss Federal Archive. SIARD baserer sig på internationale standarder og anvendes både til udtræk af data fra de mest udbredte relationsdatabaser samt som bevaringsformat af de udtrukne data. SIARD-programmet er i maj 2008 endvidere blevet accepteret som det officielle arkiveringsformat af relationelle databaser i det europæiske PLANET-project (medfinansieret af EU under det 6. rammeprogram og med deltagelse af en række europæiske nationalbiblioteker og –arkiver). Det er ikke tanken at anvende dette format som bevaringsformat ved aflevering af arkiveringsversioner til arkivinstitutionerne, men derimod eventuelt at anvende formatet som et værktøj til brug til udtræk af data fra diverse relationsdatabaser, der herefter skal omformes til en arkiveringsversion i henhold til Bek. 342 af 11. marts 2004.

Derimod skal det undersøges SIARD-formatet kan/skal anvendes som udtræks – og bevaringsformat for private virksomheder med henblik på senere aflevering til arkivinstitutionerne.

Det kan være relevant at undersøge andre softwareværktøjer, der er udviklet indenfor PLANET-projektet.

Det kan endvidere være relevant at undersøge andre internationale metoder og værktøjer til bevaring af digitale arkivalier. Her forventes det, at DIARK er hovedbidragyder med allerede indhøstet viden og med resultater fra projektet om international ”best practise”, der startes op i 2009.

- I forbindelse med Statens Arkivers Format- og strukturkonverteringsprojekt er der udviklet et program – KonvOld – til konvertering af de tidligere afleverede arkiveringsversioner, der ikke opfyldte kravene til Bek. 342 af 11. marts 2004. Det forventes, at KonvOld bliver det centrale værktøj til konvertering og beskrivelse af diverse dataudtræk fra digitale private arkivalier. Konverteringsrutiner og beskrivelser i KonvOld skal derfor generaliseres således at det kan håndtere input og beskrivelse af data i forskellige formater – fra ESDH-systemer/mappestrukturer, SIARD-udtræksformat mv. Dette arbejde påbegyndes.

Fase 3 – 4. kvartal 2009

- Udvikling af programmel til understøttelse af bevaring og aflevering af private personers digitale arkivalier færdiggøres senest ved udgangen af 4. kvartal.
- På baggrund af kontakt/møder med private arkivskabere udarbejdes 1. udkast til diverse vejledninger
- Dataformat til udtræk af data fra digitale private arkivalier forventes fastlagt og specifikation af tilretninger/videreudvikling af KonvOld påbegyndes. Det forventes at der er modtaget data fra en række private arkivskabere, der kan anvendes som grundlag for denne udvikling af KonvOld.
- Der udarbejdes projektplan for 2010.

6. Kontrolrapportering

Projektlederen informerer kvartalsvis styregruppen om projektets fremdrift med fokus på indvundne erfaringer og opnåede resultater.

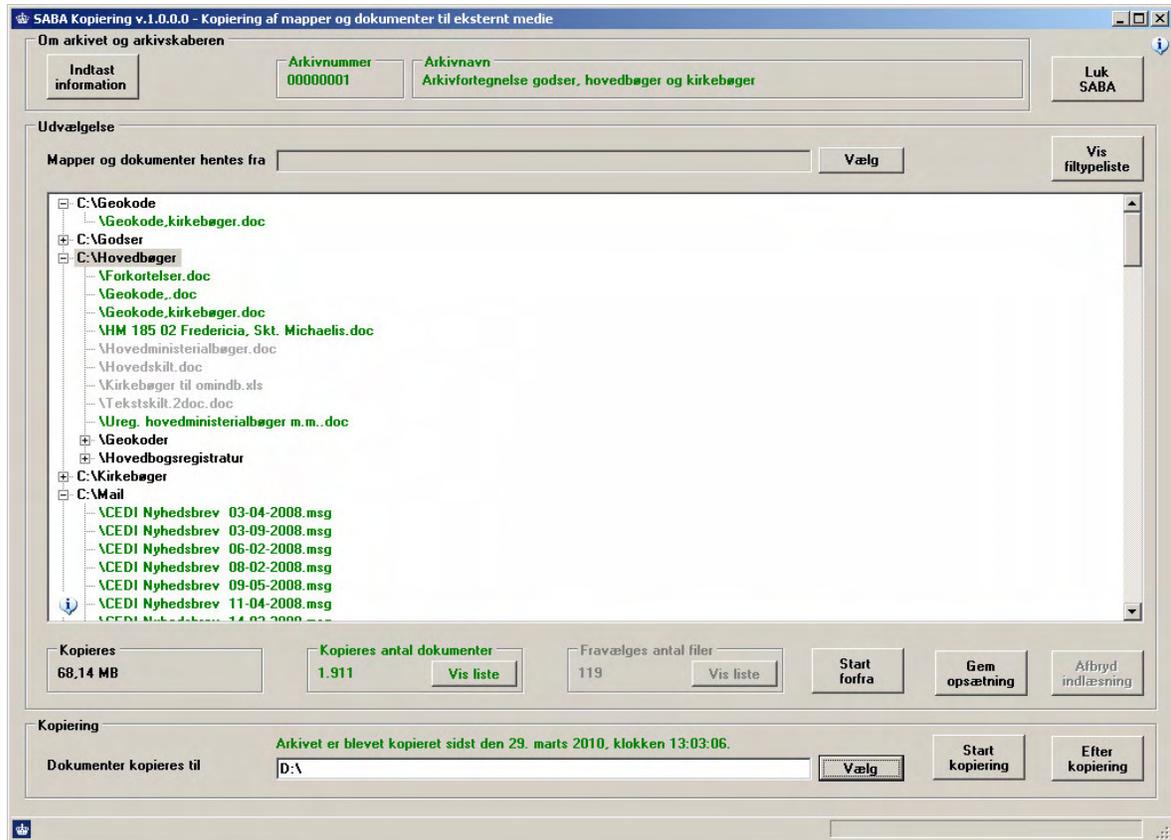
Projektlederen informerer endvidere løbende Erhvervsarkivets ledergruppe om projektet.

Der foretages halvårlige rapporteringer til SAL, første gang dog først ved udgangen af 2009.

Status for indsamling, bevaring og tilgængeliggørelse drøftes og afrapporteres to gange om året på møder i ”Udvalget vedrørende indsamling, bevaring og tilgængeliggørelse af private elektroniske arkivalier”. Første gang på møde inden udgangen af 3. kvartal 2009.

7. Afslutning af projekt

Projektet afsluttes med en udførlig rapport, der opsamler projektets indhøstede erfaringer og opnåede resultater, inden udgangen af 2012.

Skärmbild från det danska programmet SABA. Kopieringsfunktion som används av arkivbildaren för att välja ut de dokument (filer) som man vill bevara. När handlingarna är valda, kopieras de över på exempelvis ett USB-minne eller hårddisk och levereras till ett offentligt arkiv som konverterar dokumenten till ett godkänd arkivformat.

Länkar

Riksarkiv/arkivverk

Riksarkivet Sverige: www.riksarkivet.se
Riksarkivet Danmark: www.sa.dk
Riksarkivet Finland: www.arkisto.fi
Nationalarkivet Island: www.archives.is
Riksarkivet Norge: www.arkivverket.no

Sverige:

Arkivlag: www.notisum.se/rnp/sls/lag/19900782.HTM
Arkivförordning: www.notisum.se/rnp/sls/lag/19910446.htm
Instruktion för Riksarkivet : <https://lagen.nu/2009:1593>

Finland

Arkivlag: <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1994/19940831>
Förordning om arkivverket: <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1994/19940832>

Norge

Arkivlag: www.lovdata.no/all/nl-19921204-126.html

Island

Arkivlag: www.skjalasafn.is/index.php?node=145

De nordiska arkivdagarna i Trondheim 2009,

Sessionen rörande privatarkiv, föredrag: www.nordiskearkivdager.no/index.php?page_id=878

Litteratur

Kenth Sjöblom & Marja Pohjola (red.): ”*Enskilt eller privat – elektroniskt eller manuellt?*”.
Rapport från nordiskt privatarkivseminarium, Helsingfors 26.-28. november 2007.
Helsingfors 2008. Arkistolaitoksen toimituksia 4. ISBN 978-951-53-3082-6, ISSN 1795-9683.

Statens arkiv i framtiden – en idéskrift. Riksarkivet och Landsarkiven. Stockholm 2007.